

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

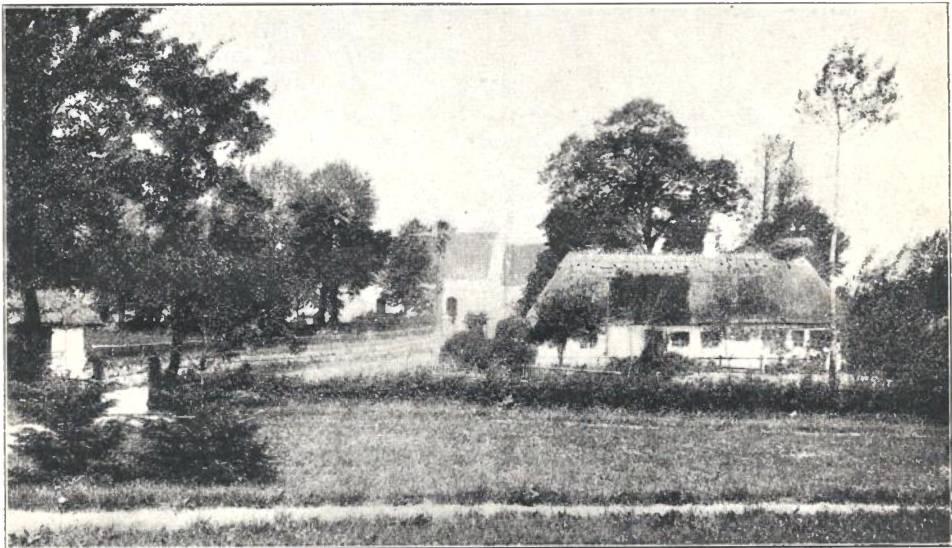
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISKE OPLYSNINGER
OM
BRYLLE SOGN

AF
JOHN M. MØLLER

SÆRTRYK AF AARBOG FOR HISTORISK SAMFUND
FOR ODENSE OG ASSENS AMTER

ODENSE
FYENS STIFTSBOGTRYKKERI (DREVER)
1919

Oversigt over Indholdet.

Indledning Side 9—20 (Uddrag af Vedel Simonsens Manuskript 12—15, Uddrag af Lærer Høysholts Manuskript 16—20).

Byer, Gaarde og Huse 20—59.

Brylle med Udflyttere 20—31 (Kjeldegaard 28; Frankfrihuset, Trøjgaard, Stentvedstedet, Stenbrostedet, Hylleagrestedet, Kjærsgaard 29; Humlekroggaard, Førstemosestedet, Raamose, Raamosestedet, Eskemose, Enggaard, Erteberggaard, Espestedet 30; Smederuphus, Brylle Brohus 31).
Gundestrup 31—33 (Gundestofte Hus 33).

Broholm 33—40.

Fredensborg 40.

Skjoldmose 40—41.

Brolund, Julskov 41.

Stenlykken, Dillemosestedet 42.

Lille Stermose 42—43 (Ny Stermose 43).

Thobo 44—47 (Lysebjerg, Thobosmedien, Lille Thobo 46).

Lille Appe 47—49 (Trojbergs-Hus = Trojbergstedet, Egebergshus 48).

Edsbjerg 49.

Vittenborg, Nyrnberg, Leipzig 50.

Skauenborg 50—51.

Skræppenborg og Ole Peter Holm Larsen 51—53 (Dalmosehus 51).

Lille Skræppenborg 54.

Brunsvig 54—55 (Theillgaarden, Threlleborgh, Suineholm, Lindemoszhusz 55).

Render 55—59 (Pahlsbjerg, Mandgaard 56; Mindesholm, Venersminde 57; Balkebjerg, Bækholmstedet, Krybily, Bjørnemose 59).

Kirken 59—65.

Kirkens Tiende og Ejendomme 65—67.

Brylle Præstegaard 67.

Præster 67—86 (Sognepræster i Brylle 85—86).

Degne til Tommerup-Brylle 86—88.

Skoleholdere, Skolelærere og Kirkesangere i Brylle 88—93.

Forskolelærerinde i Brylle 93.

Skolelærere i Brunsvig 93—94.

Sognefogeder 94—95.

Døde i Krigene 95—96.

Sognets Legater 97.

Billeder.

	Side
Kirken, set fra Præstegaardens Have (paa Titelbladet)	
John M. Møller.....	8
Peter Larsen Skræppenborg.....	52
Kirken udvendig.....	60
Kirken indvendig.....	62
Præstegaarden.....	68
C. E. Picker.....	85
Kort over Brylle Sogn.....	98

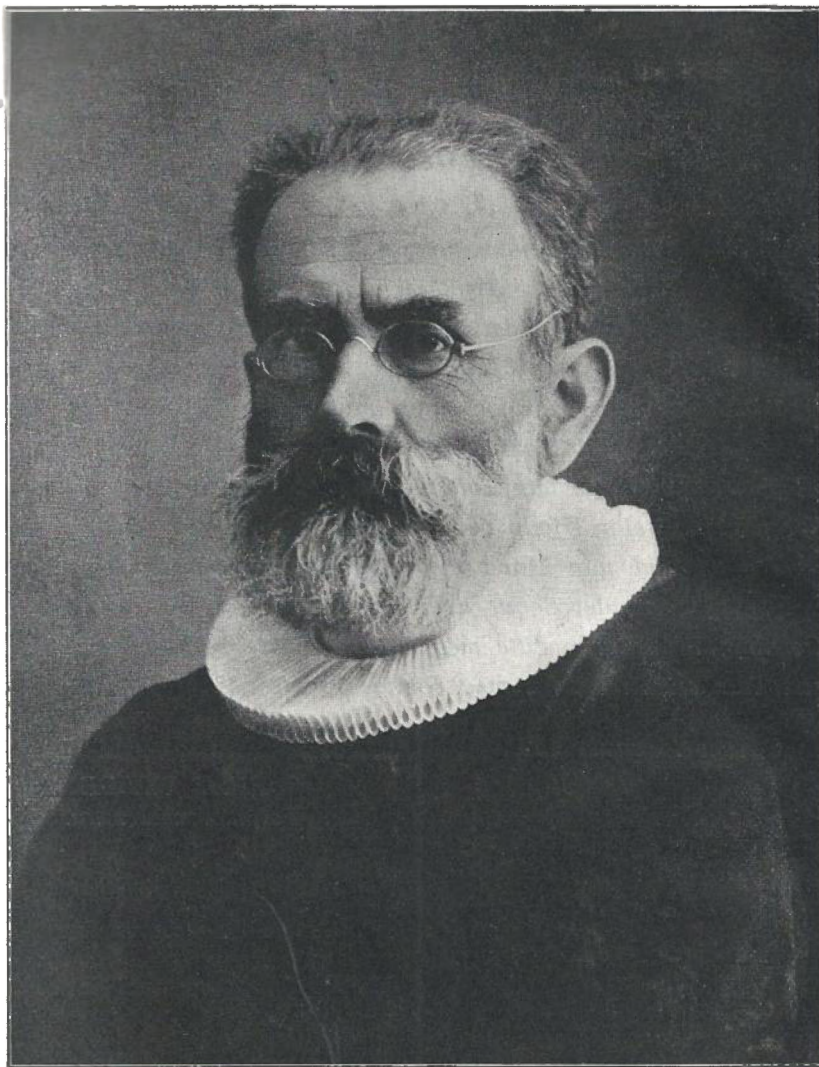
Forord.

Hvis Forfatteren af nærværende Skrift havde levet længe nok til selv at besøge det i Trykken, vilde han sikkert have gjort det mere udførligt og i det hele taget bedre. Jeg har dog ment, at det nok kunde være af Interesse, som det er, og jeg har da søgt at ordne det saa godt som muligt og har, navnlig efter spredte Optegnelser af min Mand, tilføjet nogle Oplysninger. Jeg vil gerne her udtale min Tak til Hr. Underarkivar Seesten, som har ydet mig stor Hjælp ved Arbejdet.

Jeg ved, at min Mand med stor Glæde syslede med disse Oplysninger om det Sogn, hvor han i adskillige Aar havde sin Gerning, hvor han mødte megen Kærlighed, og hvor jeg er vis paa, han endnu mindes med venlige Følelser.

Odense i Januar 1919.

*SOPHIE MØLLER
Forfatterens Hustru.*

JOHN M. MØLLER

Brylle Sogn ligger i Odense Herred og Amt. Dets Areal udgør ca. 3661 Tdr. Land; Hartkornet er ca. 343 Tdr. Ifølge Matrikelen af 1664 var Sognets Hartkorn 283 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 0 Alb., ifølge Matrikelen af 1688: 340 Tdr. 6 Skpr. 0 Fdkr. 0 Alb.

1664 var her 45 Gaarde, deraf 1 jordeggen Gaard, 4 Huse med Jord og 6 andre Huse; 16 G. laa til Odensegaard (∅: Sct. Hans Kloster), 8 til Sct. Knuds Kloster, 16 til Dalum Kloster. — 1688: 46 G., 10 H. med Jord, 9 uden Jord. — 1774: 52 G. og 25 H. — 1855: 237 G. og H. — 1858: 92 G. og 131 H. — 1873: 87 G., 100 H. med og 42 uden Jord. — 1896: 83 Selvejergaarde, 3 Arvefæstegaarde, 173 H. med og 3 uden Jord.

Brylle Sogn, som tidligere var forenet med Tommerup Sogn, blev fra 12/5 1877 et eget Pastorat og fra 1/1 1900 en egen Kommune. Folketallet, som i Aaret 1660 — de fattige dog ikke medregnede — udgjorde 135¹⁾, var:

Aar 1787....	556	Aar 1850....	1201	Aar 1890....	1139
— 1801....	720	— 1855....	1299	— 1901....	1146
— 1834....	1002	— 1860....	1319	— 1906....	1091
— 1840....	1011	— 1870....	1272	— 1911....	1138
— 1845....	1156	— 1880....	1201	— 1916....	1098

Ogsaa i Oldtiden har noget af Sognegrunden været beboet; der er paa forskellige Steder fundet Oldsager fra Stenalderen, og der var endnu i forrige Aarhundrede Rester af en Begravelse paa Brylle Mark — i Nærheden af Damsbo — og af en Gravhøj tæt ved Gaarden Fredensborg. Urbeboerne har vel opholdt sig i den

¹⁾ Joh. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerark. 1877, S. 162.

sydøstlige og nordlige Del af Sognet, hvor der var Vandløb i Nærheden — mod Sydøst bl. a. Odense Aa og mod Nordvest Brende Aa, som maaske begge var sejlbare — og hvor der vist den Gang var nogle Søer, hvori der ogsaa kunde drives Fiskefangst. Sognet maa da have været meget skovrigt; i dets sydlige, nu skovløse, Del er der — fortæller Lærer Høysholt¹⁾ — paa sumpige Steder opgravet hele Træer af Eg, og der findes en Mark, som kaldes »Bøgeagre«.

Brylle og Render, som vist er Sognets ældste Byer, fremkom maaske allerede i Oldtiden paa Steder, hvor Skoven blev ryddet og Marken opdyrket. Senere — vel noget ind i Middelalderen — udgik formodentlig fra Brylle Byen Gundestrup; ogsaa Enestegaardene Broholm, Stærnrose, Thobo, Appe og Skræppenborg var til i Middelalderen; de nævnes alle i Dalum Klosters Jordebog af 1533. Dette Kloster ejede en stor Del af Brylle og nogle tilgrænsende Sogne, ejede saaledes — som det ses af Jordebogen 1587—88 — en stor Skovegn, »Hiestbjerg Enemercke Skouff«, hvoraf det meste laa i Brylle og Ubberud Sogne, noget i Tommerup og Brendekilde Sogne. I bemeldte Skov laa de ovennævnte Gaarde, og her fremkom i det 16. Aarhundrede flere Boliger. Johan Friis til Hesselager († 1570) fik 1530 »Livsbrev« paa Dalum Kloster mod at underholde Nonnerne og stille et vist Antal Ryttere i Krigstiltælde.

⁴/₄ 1548 udgik der en kgl. Skrivelse, i hvilken det hedder: Vi Christian g. a. v., at vi af vor synderlige Gunst og for os elsk. Johan Fris til Heslagger, vor Mands og Raads Bøns Skyld have undt vort og Kronens Kloster Dalum fri Birkeret i Sognene Sandrum, Hielløse og Brendkil, desligeste i Hesbergh og Daldemosse Grund og Ejendom med alle Gaarde, Byggø og Boliger derpaa og i Bellinge og Rendoldt Byer, saa fri som noget Birk her paa Landet i Danmark friest nyder; har nogen Tiltale til nogen paa forskr. Sogne og Byer eller paa forskr. Grund, skal denne tiltales først til Dalum Birkething ligesom til sit eget rette Værnething (Kancellireg. S. 382).

Omtrent ved samme Tid har Johan Friis nok ladet indrette et Teglværk i den Del af Hestbjerg Skov, som laa i Brylle Sogn, og til at drive dette Værk er der vist bleven indkaldt nogle Ty-skere, som kom til at bo i Nærheden. Høysholt fortæller, at den

¹⁾ Samlinger til en Beskrivelse over Brylle Sogn, begyndt 1829 (Manusk. i Landsark. i Odense).

i Skoveggen værende eller forhenbenævnte tyske Kreds, som Vittenberg, Nyrnberg, Brunsvig etc., skal først efter Sagnet have været beboet af tyske Professionister omtrent for 3 à 400 Aar siden og af disse erholdt Navnene. — Det fortælles endnu, at disse Tyskere var Teglværkere. I Dalum Klosters Jordebog af 1587 nævnes Brunsvigh, Skaffenborgh, Nornbjergh, Huittenbierg, Theillgaarden, Threlleborgh, Suineholm og Lindemoszhus.

Fra Hestbjerg Teglværk (formodentlig = Theillgaarden), som laa i Nærheden af, hvor nu Lysbjerghuset ligger, blev der ifølge Sagnet leveret Sten til Brylle og flere Kirker, og der blev her tilvirket Tagsten til Frederiksborg Ladegaard 1563¹⁾.

Efter Johan Friis's Død blev Jacob Ulfeld (1571) forlenet med Dalum Kloster, men han mistede dette sit Len 1579. I hans Tid blev Hestbjerg Teglværk nedlagt; det hedder nemlig i Jordebogen 1587:

»Ephther som Closters Theylloffuen wdi Jacob Wifeldts tid er bliffuen afflagd, for Skouffuen ickie kunde thaale det lenger, som en partt aff Skouffboerne och andre der neruerendis haffuer aggit der wed thill huer ephther som hand kunde affsted komme och boede nær thill, Saa er dennom nu paalagd y dett sted adt' aghe huer 10 lesz wedt thill Closteridt Aarlig.«

At ogsaa Befolkningen i denne Egn i Middelalderen har lidt meget ved Krig og Pest, fejler nok ikke. Høysholt fortæller, at der paa Kirkegaarden skal findes et Sted, hvor der 1 Alen under Jorden er fuldt af Ben og Hovedpander, og han antager nok, at disse mange Ben stammer fra den sorte Døds Tid i det 14. Aarhundrede, men de hidrører maaske snarere fra en senere Tid. I Krigens Tid 1658—60 gik det særlig haardt ud over Brylle og Tommerup Sogne. Begge Sognes Kirkebøger, som begynder 1646, vidner derom. Af Brylle Sogns Kirkebog ses, at i 1658 dræbtes 3 Beboere: 14. Februar begravedes Anders Hansen fra Rander og Niels Lauridsen fra Brylle, enhver af dem injelstukken af en svensk Rytter; 21. Februar begravedes Ane Snidkiers, som boede i Nyrnberg og var injelskudt af en svensk Rytter. Af andre Bemærkninger, som vidner om Fjendens Nærværelse, skal anføres: 3. Marts 1658 begravet en Soldat af Oberst Ernstens Regiment, som døde kort efter, at han var kommen i Logementet. 7. Marts

¹⁾ Troels Lund, Danmarks og Norges Hist. III, 109.

s. A. var Løjtnant Jacob Kummer og Kornet Johan de Rese Faddere, da Staldmester Hans Rodt, som laa i Kvarter i Render, havde en Søn i Kirke. 25. Sept. 1659 var Jochum, som var Salvegarde i Broholm, Fadder til et Barn i Brylle. 11. Marts 1660 døbtes fra Render et Barn, som var avlet i Ægteskab med en Rytter under Kønigsmarks Regiment. 18. s. M. blev Salvegarden i Broholm, Niels Nielsen, barnefødt i Hedensted i Jylland, begravet, og den 15. April døbtes et Barn fra Gundestrup, hvis Fader angaves at være en svensk Korporal Anders Andersen, som den Tid var Salvegarde sst. — Ifølge Tommerup Kirkebog viedes $20\frac{1}{4}$ 1659 i Tommerup en Fourer under Grev Waldechs Regiment, som laa i Brylle, ved Navn Jeremias Zingel til Margrethe Meyers. S. A. nævnes som Fadder i Tommerup en Kvartermesters Hustru under Oberst de Wals (Waldechs) Regiment, som laa i Grevens Gaard (i Brylle). — I Krigens Spor fulgte Pesten. I Aaret 1658 døde i Brylle Sogn 14, 1659: 31, 1660: 41, altsaa i disse 3 Aar 86, medens der i de 12 foregaaende Aar kun døde 92.

Af Vedel Simonsens »Bidrag til Brylle Sogns Historie«¹⁾ skal meddeles følgende, som dog ikke altsammen er saa sikkert som det, der staar i Kirkebogen — omend det meste stammer fra Skolelærer Høysholt i Brylle.

Man fortæller, at Brylle Sogns Beboere ikke alene ved Fjendens Landgang vare paa Strandvagt for at ise, men at de ogsaa siden skulle have hjulpet de Bellinge Mænd med deres Vogne for at forsvare Passagen over Odense Aa mod de Svenske. Disse Brylle-Vogne lod nemlig en Hær, som var posteret paa nogle Høje i Bellinge Sogn, i brændende Tilstand løbe ned paa Fjenden, som stormede frem fra nogle Høje i Fangel Sogn²⁾.

¹⁾ Manusk. i Landsarkivet i Odense.

²⁾ Herfra skulde — mente en af Vedel Simonsens Meddelere — det gamle Ordsprog hidrøre, som man bruger, naar man lægger sig til Hvile: »Nu ligger jeg, hvor de Brylle Vogne ikke skulle gaa over mig.« — Nogle mente dog, at det var i Oldtiden, at det saakaldte Benholme-Slag stod, at det var en i Voldsgaard boende Næsekonge, som da sejrede over sine Fjender ved Hjælp af »de Brylle-Vogne« (se min Hist. Oplys. om Verninge Sogn, S. 176). En anden Meddeler antog, at nævnte Talemaade stammede fra den Tid, da Brylle Mænd gjorde Hoveri til Tallerupgaard og kørte saa rask, som om der skulde gaa Ild i Hjulene; men Lærer Høysholt mente, at den stammede »fra den Tid, hvor Landevejen fra Assens til Odense omtrent for 100 Aar siden gik gennem Brylle Sogn, og Beboerne var saa slettænkende om Natten at lure paa de Rejsende, og naar disse kom kørende, da at lade Vognehjul, gennem hvis Axelhul de havde stukket en antændt Dokke Langhalm, løbe ind imod dem, hvorved Hestene blev sky, Vognen væltede, Passagererne kom til Ulykke, og Mændene berigede sig med deres Gods.«

De fjendtlige Skarer naaede Brylle, som det synes, temmelig sent, da de droge op med den anden Side af Aaen, og de under Plyndringen dræbte først den 14. Febr. bleve begravne. En Soldat eller Rytter, som ved deres Ankomst til Byen var deserteret fra sit Regiment og gik paa egen Haand omkring i Landet at søge sit Ophold, som han bedst vidste og kunde (altsaa en af de saakaldte Snaphaner, en Ernæringsvej, den Tid saavel mange Svenske som Danske valgte sig), kom paa denne sin Vandring ogsaa et Sted ind i Brylle, hvor Konen var ene hjemme, og hvor hun ved Synet af den fremmede Soldat tog bitterlig til at græde; men han bad hende blot at være rolig, han skulde ikke gjøre hende noget ondt, naar hun blot vilde give ham noget at spise, og da han nu havde stillet sin Hunger, raadede han hende til Gjengjæld, hvorledes hun skulde bære sig ad for at undgaa Plyndring, og hjalp selv til med at ødelægge adskilligt Bohave, slaa Møgfjælle for Vinduerne og saa fremdeles, som han bedst vidste og forstod, paa det, at det kunde se ud, som om der alt forud var plyndret; ogsaa skal han siden være bleven der i Gaarden og tilsidst have faaet den selv.

De andre Byens Beboere slap næppe for saa godt Kjøb, thi da de svenske Tropper endelig kom anmarscherende, mødte de en Mand paa Gaden, som just kom fra sin Familie og nu vilde ile hjem til sin Gaard der i Byen; denne Mand opfordrede de til at være deres Vejviser til de rigeste og bedste Steder, og da han vægrede sig for at fyldestgjøre denne Begjæring, blev han strax ihjelstukken ikke langt fra det Sted, hvor Skolen siden blev bygt. — Det første Sted, de derpaa gjæstede der i Byen, var Gaarden Nr. 2, hvis Ejer den Tid var Sognefoged, uden Tvivl ved Navn Mads Grefve, o: Greve (hvis Familie endnu besidder Gaarden). Denne Mand forstod saaledes at indsmigre sig hos de svenske Officerer, at disse droge til ham i Gaarden; og da der nu især i de første Dage tillige stimlede en Del gemene til, saa var Trængselen fra Begyndelsen af saa stor, at Folkene i Gaarden hemmelig maatte transportere nogle Fødevarer ud i Haven og saaledes blandt andet gjemme en Gryde Grød i et hult Pæretre for om Natten at stille deres Hunger derude. Mads Greve forstod imidlertid at synge med de Fugle, han var iblandt, sig selv til ingen ringe Fordel; de Svenske satte snart deres hele Fortrolighed til ham, og han lovede, naar de vilde spare hans Familie og hans Hus for Plyndring, at ledsage dem videre og være dem til Tjeneste i alt. Da derfor Tiden kom, at de maatte rejse videre, føjede ogsaa han Anstalter til at rejse med og ledsagede dem virkelig paa Turen til Nyborg indtil et Sted, hvor de om Natten toge Kvarter; men efter at de vare gangne til Sengs, begyndte han at klage over, at hans Hest var bleven træt af den hurtige Marsch og slet ikke havde villet drikke den hele Dag igjennem. Da nu Hesten for en Kavallerist er det vigtigste af alt, saa følte de svenske Ryttere

ret godt det mislige i hans Stilling og raadede ham derfor til, at han skulde forsøge det nok en Gang, nu da Hesten havde hvilet sig lidt og saaledes maatte have bedre Lyst at drikke. Han stod derfor ogsaa med deres Samtykke op for endnu at gjøre dette Forsøg, hvorpaa den næste Dags Marsch saa meget vilde bero; men da han saaledes havde naaet sin Hensigt at dysse de Svenske i Søvn, ledede han rigtig nok sin Hest ud af Stalden og svingede sig op paa samme; men i Stedet for at ride den til Vands, satte han i Huj og Hast åfsted over Marker og Enge og naaede inden Daggry sit elskede Hjem. Man vil for Resten sige, at denne Mands Gaard var den eneste, som undgik Plyndring i Brylle Sogn, ja to af Gaardene bleve endog afbrudte til Brændsel. Ogsaa ved man at fortælle, hvorledes det andet Kjøen, saavel Piger som Koner, maatte øversmøre deres Ansigter, Bryst o. s. v. med Skorstenssod og Tjære for at undgaa disse Vellystningers Efterstræbelser, og at selv Barselkvinderne i denne haarde Vinter maatte bæres ud og ligge paa nogle Dyner under Grøfter og Gjærder. Saaledes laa f. Ex. en Barselkone der af Byen under en Tornebusk og havde kun en tro Hund til Ledsager, der laa og varmede hendes Fødder, medens hun selv om Natten maatte slæbe sig hen til en Tørvegrav og slaa Hul paa Isen for at vadske Linnedet til sit Barn, det hun siden maatte tørre paa sit eget Legeme. Ja! Fjenderne sparede stundom ikke engang Barnet i Vuggen; thi man fortæller saaledes om et af disse Uhyrer i Menneskeskikkelse, at han paa et Sted, hvor han ikke kunde faa sine dyriske Lyster tilfredsstillede, gjenneboerede Barnet i Vuggen og svingede det med en vild Latter i Luften, medens det i sin Pine udstrakte de smaa uskyldige Arme mod sin Moder, en Gjærning, hvorover Barbaren dog siden i sin Dødsstund — skjønt vel sildig — skal have følt det bitreste Samvittighedsnag. I en slig Jammersperiode var det naturligtvis ikke at tænke paa Agerdyrkning eller Landarbejde; alting hvilede, og ikkun 2 Gaarde i Byen bleve i det mindste til Dels dyrkede og drevne, et Arbejde, der endda, som berettes, maatte ske ved Nattetider; og til Slutning var der i hele Byen kun en eneste Ko, der var saa gammel og ussel, at Fjenden ikke engang fandt det Umagen værd at slagte den. Efter at de Svenske saaledes havde huseret paa andet Aar, kom endelig Polakkerne og de andre allierede bagefter, og hvad de første tilfældigvis havde sparet, ødelagdes nu med en mageløs Flid af de sidste, hvorfor det endogsaa var blevet et Ordsprog, naar nogen saa sig opmærksomt om i en Stue: Du ser jo i Vejret som en Polak. Og da nu ogsaa disse Plageaander omsider forlod dem, saa kom den smitsomme Syge, der var udbrudt, og som i den Grad var ondartet og dødelig, at man kaldte den Pesten, og er det derfor et lige saa talende Bevis paa de slette Anstalter, man traf for at forebygge samme, som paa den Overtro, der den Tid herskede hos Almuen, at da man i Brylle hørte, at den begyndte at ytre sig i Nabosog-

nene, paastod de klogeste Sognemænd, at man burde betegne alle Porte med et Kors, idet man læste en vis Besværgelse derover, og derhos satte en gammel hvid Hest ved et Ledsted i den vestre Ende af Byen, for at, naar saaledes Pesten kom, som man ventede sig, fra Tommerup af, maatte den, forudsat at den fulgte Kjørevejen, som man fuldt og fast troede, ogsaa først komme til Hesten og lade sig nøje med den. Men — som al menneskelig Kløgt er indskrænket, saaledes erindrede de gode Mænd sig ikke heller, at der ogsaa var en Indgang til Byen fra Norden, og at Pesten, naar den saa sig Vejen spærret paa det ene Sted, dog paa det andet Sted kunde finde Indgang, samt at den, naar den ikke kunde komme gjennem de med Kors betegnede Porte, dog kunde liste sig bag ind ad Havedørene; og saaledes skete det da ogsaa, som sagt, at den i dette Sogn ikke nøjedes med mindre end 72 Offere.

Ifølge Synsvidner efter Krigen forholdt det sig saaledes med Odensegaards Bøndergods i Brylle Sogn: i Brylle 8 G., hvoraf de 5 afbrudte og øde; i Gundestrup $\frac{1}{2}$ G. (afbrændt); i Render $2\frac{1}{2}$ G., »den ene Gaard øde, og Manden gaar om og tigger«. Da Odensegaards Gaardes Brøstfældighed takseredes i Aug. 1661, hedder det: i Brylle 10 G. mere eller mindre øde, i Render 1 G. øde, 2 Bol og 4 H. til Dels medtagne, i Gundestrup 1 G. ganske og 1 H. medtaget, Erdtzbjerg (1 G.) medtagen.

I det følgende Aarhundrede rasede der paa mange Egne i vort Land en ondartet Kvægsyge; ogsaa i Brylle Sogn var der Kvægpest; i Aaret 1765 døde saaledes 12 Stude og Tyre, 147 Køer og 56 Kalve.

Men er Sognet blevet hjemsøgt paa flere Maader i Tidens Løb, saa har det dog nok aldrig hørt til de særlig fattige Sogne, og det var ikke blot i Aaret 1802, at andre Sognes fattige gerne her vilde aflægge et Besøg — som dog dengang synes at have været mindre velkomment; i Adr. Cont. Efterretn. for nævnte Aar (Nr. 22) bekendtgjordes nemlig følgende:

»For at undgaae den megen Skade, som Overløben af omstreifende Betlere foraarsager, ere Beboerne af Brylle Sogn, under Odense Amt, blevne forenede om, for Fremtiden at føde deres eget Sogns Fattige saaledes, at de ej skal være noget andet Sogn til Byrde; hvorimod alle Fattige fra andre Sogne og Steder herved offentlig advares for Fremtiden at afholde sig fra bemeldte Sogn, da de i modsat Fald ej allene blive afviste, men og, hvis de modsætte sig, have sig selv at tilskrive Uleiligheden, deraf kunde tilflyde dem. Ligesom man og ej allene er villig til, men endog herved opfordrer Enhver i fremmede Sogne at optage og

indbringe hertil Sognet dem, som af Brylle Sogn maatte fordriste sig til at betle omkring i Landet, da de paagaende Omkostninger ved Indbringelsen skal blive erstattet, og de Indbragte overleveret Øvrigheden til Afstraffelse.«

Efter Høysholts »Samlinger« skal nu meddeles følgende:

Brylle By udgjorde i ældre Tid et eget Lav; ved senere Udparcellering er Beboernes Antal voxet saaledes, at Brylle By indbefatter 4 og Udflyttere og Parcellister 2 Lav. Render bestod i ældre Tid af 1, Gundestrup af 1 og Skovegnens Beboere af 1 Lav. Render By med Udflyttere udgjør nu 1, Gundestrup 1 og Skovbeboerne 2 Lav. Disse Lav have hver en Oldermann undtagen Brylle By, der ikkun har én og udgjør retteligen kun ét Lav; kun ved Gilder, som Bryllupper, Begravelser, Barnedaab og deslige, dele de sig i 4 Dele.

Rugen, som avles i den sydøstlige Del af Sognet, er bekjendt for sin sjældne Klarhed og Renhed og søges af alle tilgrænsende Egne til Sædekorn og betales derfor altid dyrere end paa de andre Steder.

I Sognet findes ikke mange fattige; kun faa nyde Almisse.

Af Haandværkere gives især flere Vævere.

Beboerne tilkjøbte sig deres Ejendomme meget billigt.

Sognets Beboere udmærke sig just ikke frem for andre her paa Egnen, undtagen det skulde være deri, at Enighed aldrig har boet iblandt dem, i det mindste i Brylle By, thi det er næsten bleven til et Ordsprog, naar nogen disharmonere, at de ligne Brylle Bymænd. — Forresten ere mange mistroiske og højst orthodoxe.

Dersom det kunde regnes blandt Særegenhed, at de fleste lade deres Børn næsten alle have ét Navn, saa gives her flere, som f. Ex. Ane, Ane Marie; Kristian, Hans Kristian. Maren Kirstine er her et saa almindeligt Navn, at der næsten ikke gives en Familie, der jo kunde fremvise et Exempel herpaa.

Sunde og stærke Mennesker ere som andre Steder ogsaa her at finde, faa Krøblinger, men mærkeligt nok en Del af Brylle Bys Mandkjøn ere smaa, undersætsige, men stærke af Legemsbygning. Hvad Aarsagen hertil kan være, er vanskeligt at sige, undtagen at det er en eller anden Familie egen. Ligesom Geniet spirer under enhver Himmelegn, saa gives ogsaa her enkelte udmærkede Hoveder, men da der sjældent gives Lejlighed til videre Uddannelse, bliver mangen en stor Aand skjult i Mørket. Mængden er iøvrigt hverken dumme eller fattige i Sjæleevner, naar Opdragelsen ikke, som ofte er Tilfældet, er Skyld deri.

Smukke eller Skjønheder ere sjældne iblandt Kvindekjønnen, men takkelige ere de fleste.

Ligesom en mere dannet Levemaade mer og mer viser sig blandt Landalmuen paa de fleste Steder i Fyen og særdeles iblandt Selvejrbønder, saa er der i Brylle ogsaa meget kjendelig Forskjel paa Fortidslevemaade og Nutidens. I ældre Tider vare Fødemid-

lerne vel ikke altid af saa ædle Kvaliteter som nu om Stunder, men da de ikke kjendte bedre, vare de tilfredse og højst tarvelige. Sjælden var det at smage Hvedebrød, og naar man ved simpelt Øl, Brød, Grød og Melgrød kunde se sig mættet, og undertiden nogle Glas Brændevin til at styrke sig paa, som det kaldtes, var man meget vel paa Fode. Vilde man i vore Dage her i Brylle begynde sin Husholdning saa indskrænkende, vilde næppe noget Tjenestebud paa et saadant Sted erholdes. Vel er paa nogle Steder den daglige Levemaade noget indskrænket eller rettere sagt mere tarvelig end paa andre, men godt vil dog gjerne Bonden leve. Sjældent gaar han til sit Arbejde, førend han har faaet Brød og Brændevin, og er det Tilfældet, at han maa savne det, finder man ham næppe om Morgenen i den bedste Homeur. Kort derefter finder man ham staaende at klø sig paa Armen eller bag Øret, seende efter Vejrliget, og endnu ikke befriet fra at have Søvn i Øjnene gaar det saa jævnt afsted, enten i Stalden, Foderloen eller er det om Sommeren da i Marken for at se til Kreaturet. (Det være dog sagt til enkeltes Hæder, at skjønt dette er almindeligt, gives der hist og her Undtagelser i denne Henseende.) Saa snart Kvæget er røgtet, bliver atter Bordet dækket, og det kraftige Øllebrød med en Pande stegt Flæsk er den almindelige Davre, som man kalder det. Naar man da i $\frac{1}{2}$ Time og længere herved har gjort sig tilgode, begynder Arbejdet først at blive mere muntert og levende. Om Vinteren paa Loen og om Foraaret og Sommeren i Marken, indtil Kl. er 10, da man igjen laver sig til at indtage en Art af Frokost, som kaldes Mellemmad; nu vanker der undertiden en Taar, dog er det ikke altid Tilfældet, uden man har fremmede Arbejdere, og derpaa fortsættes Arbejdet til Kl. 12, og Middagsmaden (One) bringes frem, der sædvanlig er et Fad Grød og en Pande stegt Flæsk eller undertiden Kaal eller Ærter. Nu spiser man igjen med fuld Appetit, og er det i de lange Sommerdage, tilbringer man en god Time med at sove til Middag, Husbonden paa Sengen, og Folkene enten i Marken eller i et Høhus. Kl. 4 indtages igjen et kvægende Maaltid af Smørrebrød og et Glas Brændevin, dette kaldes igjen Mellemmad eller Midaften, og Arbejdet fortsættes til Aften; og Nadveren fremsættes, bestaaende igjen af et Fad Grød (eller Kartoffler) og ovenpaa Smørrebrød, for som man udtrykker sig, at ikke Grødhesten (Smagen af Grøden) skal ride en.

Er det om Vinteren, opholder Arbejdet, naar det er Aften; kun hos enkelte tærskes eller skjæres Hakkelse ved Lygte, og man samler sig om Kakkellovnen, medens Fruentimmerne spinde, og sætter Fødderne paa denne for at varmes, medens andre enten sove eller, rygende af en sølvbeslagen Pibe, sidde indhyllede i Tobaksskyer, som kun forsvinde, hvor en eller anden, der ikke ryger, sidder og læner sig tilbage paa Stolen og udspytter de fede Vædsker af Skraa, som han af og til drejer rundt i Munden.

Saaledes tilbringes her den største Del af Aftenen, medens Talen drejer sig om mange Punkter, hvorved enhver nok saa ung Dreng ved flove Vittigheder og ublu Skjemt vil søge at udkramme sine Talenter. Hos den mindste Del desværre! — men dog er det at finde — beskjæftiger man sig med nyttigt Haandarbejde, som Simeffletning, Bikubebinding eller deslige, medens den skolesøgende Dreng over sig i, hvad ham foresættes i Skolen. Ogsaa paa disse første Steder finder man Barnet med Bogen i Haanden, men mere sysselsat med at høre paa Diskurser end at lære noget, som rigtignok er en Umulighed. Tillader Vejrliget det om Foraar og Efteraar, førend Aftenen just er for lang, tilbringer den voxne Ungdom som oftest Tiden med Støj og Uordener paa Gaden, især om Søndagen. Dette er korteligen Bondens daglige Liv. Med dette fortjener ogsaa Kaffedrikken at nævnes, som paa de fleste Steder er almindelig til daglig Brug Morgen og Eftermiddag.

I Sygdomme at søge Lægen er her hos Mængden om ikke et Slags Vanære, da det hedder, han véd ej at bruge sine Penge til andet, saa dog noget der tydeligen dadles, da man tror, det hjælper ikke; men desto flere endog ravgale Husraad véd man at bruge, forenet med sympatetiske Narrerier. Er man f. Ex. plaget af Tandpine, kurerer man den ved at stange Tænderne med en Splint af Hyldetræ, som stiltiende igjen fastbindes til Træet, hvoraf det er taget. Koldfeberen, som er den mest almindelige Syge, helbredes ofte paa lignende Maader, eller endog en endnu stærkere Kur, saaledes indtog en Karl en Spølskaal Mælk, blandet med ny Tjære, og skal ved dette Medikament være bleven restitueret. — Om Vinteren plages man sædvanlig af Hoste og Frost, som dog ikke agtes stort, men overlades til Naturen selv at raade, indtil det gaar bort af sig selv. Enkelte bruge vel passende Midler derimod, som Hyldesirup og gammelt Øl; men det er kun ogsaa enkelte. Andre som epidemiske Syger har sjældent været Tilfældet.

Hvad Klædedragt, Pynt og Stads er vedkommende, da gives der næppe nogle Steder i hele Fyen, der i Moder og sligt overgaar dette Sogn, og en underlig Kontrast vilde det være, ifald man kunde stille Nutidens og Fortidens Beboere, om det endog kun var for 100 Aar, sammen. Hin Tids Mandfolk vare, naar de paa det pynteligste udstafferede, iført en af Lammeskind tilberedet Kofte eller Kjole, der, saa længe den endnu var ny, ikke yndede Manden ilde, saa meget mere som da der undertiden fandtes, at Knapperne, som begyndte fra Kraven og fortsattes lige til Enden paa Fligen og paa Tasken, at disse vare af ægte Sølv. Indenfor denne Art af Kjole sad en lige tæt til Halsen sammenknappet Kallemankes Vest, hvis Knapper hos den formuende ligeledes var Sølv; denne endtes først nedenfor Hofterne i flere store Folder. Af Benklæderne, som undertiden ogsaa vare af Skind, var ikke stort synlig, da dels Vesten dækkede dem, dels et Par mørkeblaa Strømper var draget over dem og naaede saa langt op paa Laarene,

som de kunde; nedenfor Knæet vare de sirligen ombundne med sammenvirkede, af rødt, grønt og blaat bestaaende, meget brede Baand. — I de højt opgaaende Sko prunkede store Sølvspænder, og paa Hovedet en rundpollet Hat, hvis brede Skygge med Knapper og Snore vare opsatte til 3 Sider. — Ogsaa Fruentimmerets Dragt var fra den nuværende meget forskjellig; paa Hovedet en Hue, samledet lige midten, endte sig i en Spids i Panden, igjen indskaaren i Tindingerne, men som naaede temmelig langt ud paa Kinderne, smalle Baand for oven gik langs nedad, og kun et smalt Stykke Knipling var at se uden om den. En Trøje, hvis Ærmer ved Albuen endtes i nogle underlige Læg og Knudefletninger. Og Underkjolen, som de kaldte Klaaken, var, naar de mange Folder udlagdes, af en betydelig Vidde. Meget sammensnørt og lange Handsker, som naaede til Albuen, og mørkeblaa Strømper, Sko med Sølvspænder i, var dette Kjøns Klædedragt.

Nutidens Bønder ligne mere rige Forpagtere end en almindelig Bonde; vel er Sølvet borte af Klæderne, og i det Sted maa det prunke i Sporer, Uhrkjæder og store Tobakspiber, som selv Drengene paa 16 Aar véd saa temmelig at haandtere, og det langt førend de ere istand til at høste eller bruge Øxen til nogen Nytte. Mørkeblaa Klæder til Benklæder, Trøje og Frakke er enhvers sædvanlige Dragt, en Vest, store stive Ridestøvler, en Karikkel, som nu ikke længer maa hedde Schenillie, med 5—6, ja flere Slag paa, og en fin Uldhat eller, naar det skal være lidt mere end almindeligt, en Hareulds Hat maa pryde Hovedet, naar man vil passere for galant Folk.

Hvad Fruentimmerets Klædedragt i vore Tider angaar, da tror jeg næppe, at jeg lyver, naar jeg siger, at de næppe véd selv, hvordan det skal være. Den Kone, som ikke, hver Gang hun kommer i sin Stads, har noget nyt, enten Silkehue-Baand eller et Silkeforklæde, er ikke længere paa Moden, og ofte hører man en eller anden at klage over, at den og den Fornøjelse maa hun undvære, da hun ikke har faaet noget nyt, og hun med det gamle — der maaske ikkun engang har været brugt — ej kan være bekjendt at lade sig se. At det imidlertid ikke altid kan lade sig gjøre for Manden at føje sin Kone heri, er let indlysende, saa meget mere ifald hans Døtre begynde at kaldes voxne, thi disse maa da have først, Kniplinger i broderede Kappetøjer, Silkehuer med 4 Tommers brede Baand af flere Alens Længde prunke baade for og bag paa Hovedet. Kastetørklæder, Frakke og Paraplye, et bredt Silkebaand omkring Livet, sammenholdt med et stort Spænde, Krave og forlaarne Haarkrøller ej at forglemme.

Vanskeligt lader det sig bestemme, hvilken Dialekt her i ældre Dage har været talt, men saa meget synes troligt, at her for mere end 70 Aar siden har havt en Udtale paa visse Ting, som kunde være meget lig de nærmere Odense liggende Byers. At den Aar for Aar bliver bedre, er vel en Følge af tilsyneladende Oplysning,

men og noget befordres ved enkelte noget i Militærstanden dannede Mennesker. Dog afgiver Sognets Dialekt en Mængde Ord og Begreber, som kun den tydelig kan forstaa, der er bevandret deri. Vist nok have de dem tilfælles med flere tilgrænsende Sogne, men da de ogsaa her ere ejendommelige, fremsættes en Del af disse, f. Ex.:

en gemeen Mand — en nedladende, mild og behagelig Herre.
red Naer — lave Aftensmad.

han er bløi — undseelig og blødbjertet.

une sammen — rive Kornstraaene til Negene paa Marken.

toe — vaske Klæder.

Vulmaarbi — Muldvarpen.

haaæe? — hvad? hvad behager?

prim sine — drive Tiden bort med Ubetydelighed.

Braalles — Bryllup.

stavne — til Stævne.

huni — hvordan.

tøue — tøve.

hille falikat — et Udtryksord, der betyder Forundring.

en Kok — en Hane.

høuse døite — give megen Skadeserstatning.

tunte — tosset.

tryken i tørt pine — et stiltiende Menneske.

Fesmer — et trevent Menneske.

Hyne — et Hjørne.

planke — at spøge, skjemte.

jæener — det iser eller der falder Islag.

une sig — er knurvorren, er i ond Lune.

Pukke — Skruptudse.

at pukke — vredagtig.

Hymelaai } Det Stykke Land, hvorpaa man vender Ploven

Aavæe } for Enden paa Ageren.

Tulmer —

Byer, Gaarde og Huse.

Brylle. Byen, hvorefter Sognet har faaet Navnet, skrives 1325 Bryllæ (paa Latin); 1462 Brylle (paa Dansk), og saaledes i Almindelighed senere; enkelte afvigende Skrivemaader er: Byrllle (1524), Brølle (1527), Buve (1542), Byelle (1551), Brulde (1584), Brylde (1656). Navnet kommer — mener N. M. Petersen — sandsynligvis af brún, Bryn; Egnen var vistnok i Oldtiden begroet med store Skove; i Udkanten af denne Skovegn anlagdes en By, den kaldtes derfor Brynla, Brylle.

1664 var her 26 Gaarde og 2 jordløse Huse: 1 G. Annexgaard (6 Tdr. 6 Skp. 0 Fdk. 0 Alb., Herligheden til Odensegaard), 9 G. og 2 H. til Odensegaard (deraf 3 G. øde og 1 øde og afbrudt), 6 til Sct. Knuds Kloster, 4 til Dalum Kloster, 1 G. tilhørende Henrik Bjelke, 1 Christian Urne, 1 Niels Pasbjerg, 1 Rantzau ($\frac{3}{3}$) og Erik Jørgensens Arvinger ($\frac{3}{3}$); endvidere 1 Degneboel (1-4-0-0), øde og afbrudt, til Odensegaard. — 1688: 25 G., 1 H. med Jord og 6 H. uden Jord, de 12 G. tilh. Jens Lassen, 1 Annexgaard (12-3-1-1), 1 tilh. Landsdommer Risbrigh, 2 Peder Lerche, 1 Odense Hospital, 1 Admiral Bjelke, 1 Maren Hansdt. i Odense, 1 Dr. Balslev, 1 Heiden Liegt, 1 Odense By, 1 Peder Blanchenberg, 1 Fru Kirsten Kaas, 1 Borgmester Jens Madsens Arvinger, Huset med Jord tilh. Kirken. — 1774: 26 G., 11 H.

$\frac{14}{9}$ 1325 gav Ebbe Petersen til sin Søster Christine Erlandsen af Sct. Johannesordenen Pantebrev for 80 Mark paa en Gaard i Brylle. Dersom Pengene ikke betaltes til den bestemte Tid, maatte hun beholde Gaarden i sin Besiddelse, indsætte og afsætte Bryder og hæve Gaardens Frugter og Indtægter, indtil Gælden blev betalt.

$\frac{12}{3}$ 1332 pantsatte han for 15 Mark Gaarden til samme sin Søster. Betaltes Pengene ikke til den fastsatte Tid, skulde han afstaa Gaarden til hende. (Et af Vitterlighedsvidnerne var Præsten Jacob.)

$\frac{6}{6}$ 1329 skødede Thord Kallonis eller Litle i Lunde, Odense Herred, til Sct. Hans Kloster i Odense al sin Ejendom i Brylle og Bryllefang, nemlig 8 Mark (Sølv) Jord, hvoraf han havde faaet en Del af sin Broder Ebbe og af sin Svigersøn Olaf. — (Som det første Vidne nævnes i dette Dokument, der ligesom de 2 foran-nævnte er udstedt paa Latin, Præsten Jacob i Brylle.)

$\frac{15}{3}$ 1383 fik Johannes Absalonsen Ulfeldt ved Skifte efter sine Forældre (A. Jacobsen og Cecilie Jonesdt.) 2 G. i Brylle. (Barner, Famil. Rosenkrantz's Hist.)

[?] 1462 gav Hr. Johan Bjørnsen, Ridder, Sct. Knuds Kloster Skøde paa 11 Marsel Jord paa Brylle Mark.

Ca. 1497 skødede Hr. Laxmand 1 G. i Brylle til Sct. Knuds Kloster.

1507 blev foretaget Sandemændstog i Brylle mellem Sct. Hans Kloster, Mogens Gjøe og Peder Olsen i Ovenskov.

$\frac{23}{6}$ 1531 udgik fra Biskop Gyldenstjerne en Befaling til Laurits Skinkel, Niels Bild, Mikkil Brokkenhus, Knud Urne og Erik

Madsen angaaende en Jord paa Brylle Mark, som Kronens Tjener Anders Brodt havde taget fra en af Biskoppens Tjenere sst.; de skulde granske og forfare Sagen.

1532 ejede Fru Mette Albretsdatter (gift med Mogens Gjõe) 1 G. i Brylle, beboet af Søren Klemendsen, som svarede aarlig 1 Ørt. Byg, $\frac{1}{2}$ Skp. Smør, 1 Mk. Arbejdspenge, 8 β Gæsteri.

1533 hørte 3 G. i Brylle til Dalum Kloster. Ligeledes 1587. Den ene svarede 5 Skpr. Rug af Sode Engmadh. 1623 laa 10 Mænd i Brylle til dette Kloster.

1537 udsteder Kongen i Odense et aabent Brev: at efterdi Jørgen Greffve udi Brølle haver nu »talitt y vaar Myndhe« for det Herredsskjel, Sandemænd i Odense Herred og Baag Herred gjorde imellem fornævnte Herreder, »da have vi nu undt og givet for^{ne} Jørgen Greffve sin Opreisning igjen, at han maa stande i Loug og Toug med hver Dannemand og ej være Mand desværre (o: mindre Mand) i nogen Maade.«

1540 Tingvidne fra Odense Herredsting: at Brylle Mænd og Tommerup efter Sct. Knuds Priors Foranstaltning ginge i Vilkaar med hinanden, at de vilde holde Tommerup Skov, som var forhugget og ilde medfaret, ved Magt (o: i Fred) i 10 samfulde Aar.

24/6 1542 fik Superintendent, Mester Jørgen Jensen sig og efterkommerde Superintendenter tillagt Kirkehavren, »som er for Gjæsteri«, fra følgende i Brylle Sogn: Johanne i Jernsberg (o: Edsbjerg) $\frac{1}{2}$ Ørt. Havre, Per Thomessen i Rørmosse (o: ved Render) $\frac{1}{2}$ Ørt., Knud Andersen i Buve (o: Brylle) 1 Ørt. og Peder Hansen sst. $\frac{1}{2}$ Ørt.

20/4 1545 Dom angaaende en »Have«, som Præsten i Tommerup og Brylle, Hr. Jens Andersen, gjorde Krav paa til sin Præstegaard. Hans fire nærmeste Formænd nævnes i Dommen:

Var skikket for os paa vort Retterting Hans Black, Foged til Sct. Knuds Kloster i Odense, og Mathias Nielsen i Brylle paa alle Brylle Sognemænds Vegne paa den ene og Hr. Jens Andersen, Sognepræst til Tommerup og Brylle, paa den anden Side, om en Trætte, som har været imellem dem om en Have, liggende i Aggerue, som for^{ne} Hr. Jens har indhegnet til sin Præstegaard, hvilket Hans Black og Brylle Bymænd mene, han har gjort med Urette, hvilken Sag os elsk^e Ejler Rønnow, vor Embedsmand til Næsbyhoved Lehn, her havde indbragt for os.

Da beretter for^{ne} Hans Black og Mathias Nielsen paa Brylle

Mænds Vegne, at menige Sognemænd i Brylle havde for »willig och venskab« udlagt en af deres fordums Sognepræster ved Navn Hr. Jep samme Have, og efter at for^{ne} Hr. Jep var død, og Hr. Thomas, som blev Sognepræst efter ham, var uvillig mod Sognemændene, da jævned de Grøften igjen og ophuggede Skoven, som stod derpaa, og siden har samme Have ikke været til Præstegaarden, førend Hr. Jens har indhegnet den igjen, og irettelagde et Tingsvidne fra Odense Herredsting af det Guds Aar 1544, lydende, at nogle Mænd havde der vidnet inden Tinget »wdi helligens eedh« med oprakte Fingre, at dem fuldt vitterligt er, at for^{ne} Have, som Hr. Jens har nu indhegnet, den var aldrig hegnet eller indgravet, førend Hr. Jep indhegnede den, og ikke heller siden Hr. Jep døde, førend Hr. Jens begyndte at indgrave samme Have, og at den Tid, Hr. Jep begyndte at indgrave samme Have, da gjorde han det med Samtykke af de Brylle-Mænd, som havde noget derpaa at sige; og ydermere havde Jacob Madsen i Bellinge vidnet, at han mindes, i Doctor Eriks Tid og Hr. Hintzes Tid, da de havde Tommerup og Brylle Kirker, at de aldrig befattede dem med samme Have i nogen Maade etc. Og satte for^{ne} Hans Black paa Prioren til Sct. Knuds Kloster hans Vegne i Rette, om den Have, som Bønder saaledes havde udlagt deres Præst uden at spørge Jordrotterne og Lodsejerne, om den ikke burde at komme til Byen igjen.

Dertil svarede for^{ne} Hr. Jens, at samme Have har i lang Tid været brugt til hans Præstegaard, og mente derfor, at han vel maatte indhegne den igjen, og irettelagde et Tingsvidne fra Odense Herredsting af det Guds Aar 1540, lydende, at nogle Synsmænd havde vidnet inden Tinge, at samme Have i Aggerrue har ligget til Tommerup Præstegaard »wildskith och wkiereth« i Hr. Jeps Tid, i Hr. Thomas's Tid og i for^{ne} Hr. Jens Andersens Tid og bør at ligge dertil efter gammel Grøft og gammel Gjørde, indtil saa længe at Reb og Raft og aabne beseglede Breve skiller det ad etc.; med flere Ord og Tale, dem derom paa begge Sider imellem var, om hvilken Sag.

Da efter Tiltale, Gjensvar, Sagens Lejlighed og efter det Tingsvidnes Lydelse, som for^{ne} Hans Black irettelagde, blev der saaledes dømt for Ret, at for^{ne} Jord og Have, som Bønder og gode Mænds Tjenere saaledes have udlagt deres Præst, uden derom at adspørge deres Hosbonder og Jordrotter, det bør ingen Magt at

have, men samme Jord skal komme til Byen igjen, og for^{ne} Hr. Jens og hver Lodsejer maa nyde, hvad der tilkommer ham med Rette; og de Vidner, som saaledes ere tvært imod hverandre, de bør at forhøres og straffes derefter som vedbør.

1548 hørte til Sct. Knuds Kloster: — i Brylle og Tommerup Gods, som de fik Skøde paa af Thagi Kock, ligesom Tygge Diegns Skøde og Kong Valdemars Laasebrev (Dombrev) paa samme nævnes i Poulsens Regist. af 1548. I Brylle 11 Marsell Jord paa Brylle Mark, som de fik Skøde paa af Hans Bjørnsen, og i Brylle 1 Gaard, som de fik af Hr. Laxmand mod 1 i Gerskov i Lundeherred. I Render 1 Stk. Jord. I Gundestrup Skov en Andel.

1549 hedder det, at Jens Jepsen i Odense skal have Stævning bl. a. over Anders Lauritsen, Mads Nielsen og Laurits Jensen i Brylle.

1551 stadfæstede Kongen og Rigsraadet en Landstingsdom, ved hvilken Herredsfoged Jørgen Hvid i Naarup var kendt »nederfeldig«, fordi han havde fundet Lage Urne berettiget til Lavhævd, gjort imellem »Byelle, Damsko, Biuvig Bøg och Solleuodtt« (∴: Brylle, Damsbo, Borreby og Solevad!) — uagtet vedkommende Lodsejere ikke havde faaet lovligt Varsel.

2/7 1558: Aabent Brev, hvorved Dienis Nielsen i Brylle, der under Transporten af Sten til Fæstningsarbejderne ved Nyborg for at væрге sig kom til at slaa Søren Hansen i Hauendrup ihjel, faar sin Fred igen, da den dødes Slægt har benaadet ham paa Livet og er stillet tilfreds.

S. A. fandtes blandt Sct. Hans Klosters Papirer: — — 6 Breve paa det Gods i Brylle og paa en Eng paa Brylle Mark.

8/5 1573: Til Hack Ulfstand, Embedsmand paa Odensegaard. Da Kronens Undersaatte i Brylle, der reterer med nogen Madskat, som de skulde have udgivet i de forgangne Aaringer, har berettet, at de for Armods Skyld ikke har kunnet udrede den, har Kongen eftergivet dem Restancen, hvorfor Hack Ulfstand ikke mere maa tiltale dem for den.

9/11 1581. Til Brede Randtzov. Da Kronens Bønder i Brylle, der bor i en bar Egn og ikke kan faa Vogntømmer og Tømmer til deres Gaardes Brug til Købs for en rimelig Pris, har anmodet Kongen om at skaffe dem noget til Købs, befales det ham at lade dem faa saadant i Lenets (Odensegaards) Skove til en rimelig Pris, dog skal han anwise dem det, hvor der sker mindst Skov-

skade, og paase, at de ikke faar mere, end de selv har Brug for. Da en Bonde, Hans Jørgensen, sst., der blandt andet svarer 5 Lis pund Flæsk i Landgilde, har begæret at maatte svare Korn i Stedet, skal han tillade dette og lade Jordebogen forandre i Overensstemmelse hermed, dog kun som en foreløbig Bestemmelse.

26/5 1584 fik Køgemester Caspar Marckdanner af Kronen Skøde paa 1 Gaard i Brylle.

15/10 1605: Knud Rud skal lade Bønderne i Brylle Sogn efter Lejligheden aarlig bekomme (der paa Skoven i Odense Lehn) de Hjul og det Vogntømmer, de kunde have behov, »dog have indseende, at sligt sker med ringest Skovskade muligt«.

31/7 1642 fik Kronen af Henning Valkendorf 1 G. i Brylle.

1644 ejede de svenske Bjelker og Banner'e 1 G. i Brylle og 1 i Render.

2/11 1648 læstes Ejler Ernst Banners »Opdragelse« til Jesper Hansen i Odense paa Anpart i en Gaard i Brylle.

2/9 1650 begr. Peder Jensen, som boede og døde i Brylle og blev ihjelslagen af sine Naboer. Blev klaget Manddød af Jørgen Madsen i Dømstrup over Graven over de to Mænd, som var bortrømt, og over de andre, som var i Machepie med samme Drab. (Kbg.)

16/10 1650 afsagdes Dom i Anledning af, at Peder Jensen i Brylle var bleven dræbt af Jep Mortensen og Anders Lauridsen sst. De havde værget sig, derfor nyde Fred, men den første skulde udrede Mandebod efter Loven, den anden som Medfølger bøde efter Loven; 5 andre Mænd, deriblandt Mads Greve, som angaves for at have været Medfølgere, blev frikendte. Begge de dømte gav 18 kurante Daler i Mandebod til den dræbtes Broder Anders Jensen i Brylle, som var tilfreds dermed; de fik da Orfejdebrev for sig og sine med Arvinger, fødte og ufødte.

Biskop Laur. Jacobsen skriver i sin Dagbog 1651: »Den 18. Augusti waar hos mig Brylle Sognemend, som begjerede at beholde deris tiende effter den afftingning med dennem tilforn giort er, huilcket dennem oc bleff bewilget.« »Den 22. Augusti waar hos mig nogle aff Skouffbyggerne i Brylle Sogn, oc begjerede at tallis med mig, fordi de kunde icke holde tingning. Resp. (Svar): De schulle tage Præstens oc Sognemendenes widnesbyrd, oc der effter tale med os.« 1656: »Den 4. October waar nogle aff Brylle Mend her med deris Gies, som icke bleffue annammede, fordi de

kom icke Michels afften, effter Contracten, oc fordi de sagde sig i fior at wille giffue Penge.«

4. Aug. 1652 pantsatte Kongen til Fru Mette Friis, sl. Henrik Sandbjergs, 1 G. i Brylle.

1652 fandtes Rasmus Nielsen i Brylle død i sin Broders Brønd. »Af Vaade«, sagde Sandemændene for Retten $\frac{9}{6}$ s. A.

$\frac{19}{9}$ 1656 fik Odense By af Kronen Øen Vichelsø for bl. a. 1 G. i Brylle.

$\frac{5}{8}$ 1657 fik Christian Urne ved Mageskifte med Jacob Lindelow 1 G. i Brylle.

$\frac{6}{10}$ s. A. begravedes en Rytter ved Navn Jørgen Sualche, som var under velbyrdige Henrich Sesteds Regimente og døde hos Christen Jensen i Brylle.

1663 var af Odensegaards Gaarde i Brylle 2 ganske øde.

$\frac{1}{5}$ 1662 fik Landsdommer Jens Lassen af Kronen: i Brylle By 3 Halvgaarde og 1 Helgaard. $\frac{27}{7}$ 1664 fik samme af Kronen 6 G. i Brylle.

$\frac{7}{9}$ 1664 fik Odense By af Kronen: i Brylle 1 Ejendomsgaard, 9 Fæstegaarde, Herligheden af 1 G., som svarer Landgilde til Præsten, 2 H.

$\frac{7}{8}$ 1683 afsagdes Dom mellem Bellinge, Brendekilde, Brylle, Render og Gundestrup Bymænd paa den ene Side og Tommerup Bymænd paa den anden Side: Omendskønt Tommerup Bymænd beviser, at de ej videre har mødt, hvor Fællesdrift har været, end ved Gundestrup Skel, ej heller gjort Rede for, hvis Kvæg de paa Fælled havde, hvilket ej for Billighed kan eragtes, med mindre de deres Bykvæg paa deres egen Grund kan holde, som ej ske kan, med mindre de deres Mark fra de andres vil indhegne eller fragjærde, hvorfor bemeldte Tommerup Bymænd, som har Jord og Rebsmaal i Nørremark, bør at møde, naar de lovlig ankyndes ved Markestævnen, nemlig Ryedsbjerg, som er ungefær midt i Marken, og der Rigtighed og Rede at gøre med foromskrevne Byers Mænd, hvor meget Kvæg enhver paa sin Gaards Grund enten af eget eller hvissens tilstaar paa Græsning at have og i saa Maade holde Jeffnet med dennem og de andre med dem. Ikke desmindre er Tommerup Mænd ej pligtige at følge hver Bys Mænd, til hvilken By de dem tilsige eller paalægge at holde Drik og Gilde, men hvis over afhandles med Vide og Vedtægt, det at ske ved Markestævnen, saa vidt brugeligt og Ret er. Tommerup Mænd skal og

have den Lighed efter Advenant at paabyde Markestævner eller Fællesdrift, naar de lader de omrørte Bymænd lovlige tilsige. (Tingbogen.)

^{23/2} 1698 hedder det i Biskop Jens Bircherods Testamente: Den Gaard, jeg har i Brylle, skal efter min Død sælges til den højstbydende ved offentlig Auktion, hvis jeg ikke sælger den, mens jeg lever. (Hoffm. V, 119.)

1713 testamenterer Biskop i Aalborg Jens Bircherods Enke Søster Bartholin († 1717, Manden død 1708) den Gaard, hun ejede i Brylle, til offentlig Brug.

^{16/10} 1738 afhørtes Vidner: I sidstafvigte Høst blev 2 Ryttere overfaldne ved Grisehusleddet i Christiansdals Mark af nogle Høstfolk (Hovfolk) fra Brylle (af Brylle Rode). Hattene blev slaede af deres Hoveder, den ene fik et Hul paa Siden af Panden af Peder Bertelsens Fork... Begge Rytterne stod ved Leddet, de sagde til Hovfolket, som kom til Leddet, at de skulde bie i Marken eller ved Leddet, indtil Lade- eller Varefogden kom; Hovfolkene svarede nej, de havde ej Tid dertil, det stundede til Aften, og de vilde køre hjem, hvorpaa Hovfolkene tog fat paa Rytterne og fik dem fra Leddet...

1761 hedder det om Ryttergodset: Til Brylle By er mager og slet Tillæg uden Herlighed, dog har Bønderne med Stræbsomhed svaret og forrettet, hvad de skulde. Render er af bedre Tillæg og Tilstand med Gærdselsskov uden videre Herlighed. Gundestrup: som Brylle By.

1764 solgtes paa Auktionen over Ryttergodset 22 Gaarde og 8 Huse i Brylle til Major Petersen og Løjtenant Petersen (paa Tallerup) for 47 Rdhr. pr. Td. Hartk. (167-2-1-2 = 7863 Rdhr. 3 $\frac{1}{2}$ 6 β):

Brylle By:

Nr.	Beboer	Tdr.	Hartkorn		Alb.
			Skp.	Fdk.	
1	Peder Hansen ¹⁾	12	3	1	1
2	Peder Nielsen Greve	7	7	3	1
3	} Jørgen Hansen ²⁾	}	5	3	»
$\frac{1}{2}$ -8			2	4	3
5	Jørgen Madsen	7	4	3	1
6	Oluf Rasmussen	6	4	»	1

¹⁾ Af denne G. svares aarlig til Præsten 1 Pund Rug, 1 Pund Byg og $\frac{1}{2}$ Pund Havre. — 1 Pund = 2 Ørte; 1 Ørte Rug er 10 Skpr., 1 Ørte Byg 12 Skpr., Ørte Havre 20 Skpr.

²⁾ Af denne G. svares til Brylle Kirke aarlig 3 Tdr. 3 Skpr. og Penge 24 β .

Nr.	Beboer	Tdr.	Hartkorn		Alb.
			Skp.	Fdk.	
7	Rasmus Sørensen	6	»	»	»
9	Unge Rasmus Mortensen .	8	4	2	1
10	Rasmus Rasmussen	8	6	1	1
11	Niels Hansen	5	3	»	»
12	Rasmus Larsen	9	»	3	2
13	Jørgen Rasmussen Greve .	8	7	3	»
14	Jesper Davidsen	6	5	1	2
15	Søren Jørgensen	7	»	2	1
16	Hans Jensen	7	4	1	»
17	Niels Hansen	7	5	»	2
18	Jens Hansen	11	3	3	2
19	Hans Laursen	7	1	1	1
20	Morten Hansen	8	6	2	1
21	Anders Knudsen	6	5	2	1
25	Rasmus Rasmussen og Hans Andersen ¹⁾	12	2	»	2
½-8	Rasmus Larsen	2	4	3	»
	En Husgrund	»	»	»	2

Husmænd :

Knud Larsen, Hans Andersen, Morten Pedersen, Anders Rasmussen, Mathias Pedersen, Carl Christian Jørgensen, Hans Pedersen.

Ved Revsbro:

Laurs Jochumsen.

1803 skriver L. M. Wedel: Brylle By er ligeledes — som Tommerup — smuk, men den har nogen Hede og Lyng imod Sønder, ligesom gode lerede Jorder i Nærheden. Humle, Hamp og Hør dyrkes overflødig. Man ser kønne Diger, Stengærder, Pil, Banker, Bække og Enge. Husenes Vægge er beklædt med fine Rør, især paa de nye udflyttede Gaarde, som mer er udsatte for Vejrligets Afvekslinger; Kirken er liden, men pyntelig; Vejene gode og vel vedligeholdte.

¹/₁₀ 1761 fik Skovrider Hans Langsted Auktionsstk. paa en G. i Brylle (5-7-1-1). Solgt til Mads Hjerensen ved Skøde af ¹¹/₆ 1782.

Kapt. Jac. Cl. Tommerup ejede ved sin Død 1743 Kjældegaard i Brylle, beboet af Jørgen Rasmussen.

²⁰/₂ 1767 gav Karen Clausdt., sal. Jørgen Christensen Juuls Enke fra Allesø Skøde til Rasmus Jørgensen, Kieldegaard, paa Gaarden Kieldegaard (Nr. 24) i Brylle (11-6-0-1).

¹⁾ Disse 2 Gaarde — i Matr. anførte som 1 G. → afstodes ²/₃ 1722 som Christiansdals Gods til Ryttergods.

11/6 1776 fik Rasmus Jørgensen Kieldegaard fra Major Petersen Skøde paa Gaarden Nr. 14 (6-5-1-2) i Brylle. Han udparcelerede begge Gaarde.

Major Petersen skødede 11/12 1791 *Frankfrihuset* til Jens Godtfredsen.

Peder Hansen i Brylle fik 12/11 1781 fra Jacob Melby Skøde paa Gaarden Nr. 1 sst. (12-3-1-1).

Enken g. m. Hans Pedersen 18/6 1784. Hans Pedersen solgte det halve af Gaarden (6-1-2-2) til Præsten Jens Balslev 11/6 1786, men fik af ham (o: Balslev) 29/7 1787 Skøde paa det halve af det til Balslev solgte (3-0-3-1).

29/7 1787 skødede Hr. Jens Balslev til Hr. Jørgen Carstens Bloch Balslev det halve af den Halvdel af Gaarden Nr. 1, som han købte 1786.

Hr. J. C. B. Balslev solgte denne Jord, som siden er magelagt med lige saa meget i Tommerup bageste Toftemark og Gaasemose, til Hans Larsen i Grambostedet.

Denne solgte Jorden fra Gaarden Nr. 1 i Brylle til Christen Pedersen 11/12 1789.

Hans Pedersen skødede 11/6 1802 en Løkke af Gaarden Nr. 1, Præsteløkken kaldet (3-0-3-1) til Jørgen Rasmussen.

Hans Pedersen afstod Gaarden Nr. 1 (6-1-2-2) til sin Søn Peder Hansen 1/8 1821. Denne solgte Gaarden til sin Broder Hans Hansen 13/1 1837.

Trøjgaard. Jørgen Rasmussen, Brylle, fik 1802 Skøde fra Svogeren Hans Pedersen paa en Løkke fra Gaarden Nr. 1 (se ovenfor). Solgt til Peder Chr. Jensen 13/12 1833.

Stentvedstedet. Fra Gaarden Nr. 3 i Brylle fik Rasmus Andersen af sin Fader Anders Rasmussen 26/10 1808 Skøde paa en Parcel (Stentved, 2-1-1- $\frac{3}{4}$).

Ved Auktion solgtes 29/12 1822 Stentvedstedet til Hans Hansen fra Vullerslev.

Stenbrostedet. Skøde fra Jacob Melby 2/1 1781 paa Gaarden Nr. 7 (6-0-0-0) i Brylle til Lars Sørensen, der 23/12 1811 skødede en Parcel (3-0-0-0) deraf til Søren Larsen, der 7/12 1822 skødede den til Jørgen Jensen, der 29/6 1852 skødede Stedet til Niels Jørgensen, der atter 17/1 1857 skødede det (Stenbrostedet, 2-3-3-2) til Niels Madsen, hvis Enke Kirstine Pedersdt. 1866 blev gift med Hans Nielsen.

Hylleagrestedet. Fra Gaard Nr. 10 i Brylle fik Rasmus Hansen 11/6 1796 fra Lars Sørensen Skøde paa Hylleagrestedet (0-4-1-0).

Kjærsgaard. Lars Rasmussen, Kjærsgaard, Smed i Brylle, fik fra Faderen Rasmus Larsen 11/12 1794 Skøde paa Gaarden Nr. 12 (9-0-3-2).

Selvejer Lars Rasmussen af Brylle i Henhold til Rentekammerresol. 24/3 1798 udflyttet i Anledning af Udskiftning og har opbyggt

Gaarden Kjærsgaard, som beboes af Ejeren L. R. (9-0-3-2). Den gamle Gaard i Byen var beliggende meget indkneben og sammenbyggt mellem Selvejer Lars Pedersens og Mads Jørgensens Gaarde.

Humlekroggaard. Rasmus Jørgensen Greve i Brylle fik $11/6$ 1776 Skøde fra Major Petersen paa Gaarden Nr. 13 i Brylle (8-7-3-0).

Enken solgte deraf Humlekrog Gaard (7-4-0-0) $3/1$ 1801 til Sønnen Lars Rasmussen. Gaarden solgt til Sønnen Rasmus Larsen. (I Kbg.: 1796 Humlekroge, 1801 Humlekrogegaard, 1808 Humlegaard.)

Førstemosedet. Jens Rasmussen i Lille Skræppenborg fik $11/6$ 1797 fra Rasmus Jørgensen i Brylle Skøde paa Førstemosedet (2-4-0- $\frac{1}{2}$) fra Gaard Nr. 16 sst.

Raamose. $13/6$ 1794 Skøde fra Thyge Hansen paa Gaarden Nr. 17 i Brylle (3-1-1-2) til Hans Jespersen, som solgte det halve deraf (Raamose, 1-4-2-2 $\frac{1}{2}$) til Rasmus Henrichsen, som fik Skøde derpaa $17/12$ 1803. Solgt til Svigersønnen Peder Andersen $1/2$ 1810; han solgte $9/7$ 1823 til Rasmus Rasmussen fra Vittinge.

Raamosestedet. $16/6$ 1795 fik Peder Jensen i Brylle Skøde fra Ephraim Krøjer paa et Sted paa Brylle Mark, Raamose kaldet (1-4-1-1), med Jord fra Gaarden Nr. 17 i Brylle.

$16/6$ 1797 fik Morten Andersen, Raamosestedet, Skøde fra Peder Jensen paa dette Sted (1-4-1-1). Solgt til Svigersønnen Niels Pedersen $11/6$ 1844.

Eskemose. $11/12$ 1794 fik Mads Pedersen i Brylle Skøde fra Rasmus Hansen i Hjelmerup paa Gaarden Nr. 19 i Brylle (7-1-1-1). Af denne Gaard solgte M. P. $25/9$ 1795 en Jord, Eskemosen kaldet, med Bygninger (2-7-2-1) til Simon Larsen.

Enggaard. Mads Pedersen i Brylle fik $12/7$ 1792 fra Niels Knudsen Skøde paa Gaarden Nr. 21 sst., Enggaarden (4-5-2-0). Udskrift af Skifteprotokollen som Adkomst for Sønnen Hans Madsen af $24/1$ 1843.

Tømmermand Hans Hansen i Brylle fik $24/3$ 1786 fra Anders Knudsen Skøde paa en Tofte og nogle Bygninger fra Gaarden Nr. 21 *ibid.* (0-4-1-0); $11/6$ 1785 fra Mads Hansen i Brylle Skøde paa noget Bygning med en Have.

H. H.s Arving Overlærer Hansen i Ribe skænkede den første Ejendom (og to Tørvemaal) til Anders Jørgensens Kone Anne Madsdt. i Brylle $9/1$ 1832.

Erteberggaard. Hans Rasmussen Erteberg fik $18/12$ 1793 fra Niels Rasmussen Skøde paa Abildkrogsgaarden (0-6-1-1) fra Gaarden Nr. 24 i Brylle og paa $1/4$ af Nr. 10 i Nappe Marken (2-0-3-0), ialt 2-7-0-1.

Solgt Erteberggaarden til Sønnen Niels Christian Hansen $11/6$ 1833.

Kjeldegaard (se S. 28 f.).

Espstedet. $8/4$ 1815 fik Jens Nielsen i Espstedet, Brylle

Sogn, fra Moderen Niels Jørgensens Enke Skøde paa dette Sted (1-0-0-1). ^{29/12} 1842 solgt Stedet til Hans Larsen fra Højme.

Smederuphus. Peder Nielsen, Smederuphuset i Brylle, fik Auktionsskøde paa Peder Hansen Smeds Hus og Jord sst. ^{11/12} 1810 (0-4-1-0, Købesum 830 Rdlr.). Solgt til Sønnen Niels Pedersen ^{19/6} 1845.

^{11/1} 1791 fik Kbmd. Peder Rasmussen fra Jens Madsen Skøde paa *Brylle Brohus* med 2 Haver (2 Alb. Htk.). Solgt til Jeppe Hansen ^{23/8} 1794.

Hos Høysholt hedder det: For ca. 100 Aar siden var Beboerne og Gaardene i Brylle i maadelige Omstændigheder. Af Byens 25 Gaarde var mange yderst forfaldne og dertil saa sammenbyggede og indknebnede, at saavel Haveplads som Gaardsrum fattedes til de fleste. Tømmeret i de gamle Bygninger viser, at der langt fra var Mangel paa Bygningsmaterialier. Ved Udskiftningen fik alt et andet Udseende. De faldefærdige Gaarde blev nedbrudte og udflyttede, enkelte udstykkede, og et Hus blev kun tilbage, hvor disse havde staaet. Beboerne er ikke just formuende, men dog lykkelige. Byen har 17 G., 2 Boelssteder, 16 H. med Jord og 14 jordløse H. Efter Udskiftningen 1785 blev 7 G. udflyttede.

Brylle Mark. Først efter Udskiftningen 1785 er de Huse og Gaarde fremkomne, thi tilforn var der kun et Hyrdehus ved Rævsbro. Den første Gaard, der blev udflyttet, var Kjærsgaard, som skete i Aaret 1789. I de følgende Aar de øvrige udflyttede, og ved den begyndte Udparcellering Boligernes Tal meget forøget, alene paa Kildegaardens Grund lever nu 16 Familier, dog for det meste Husmænd. Af disse Steder og Gaarde mange gode og velvedligeholdte, Frugttræer og Plantninger ej forsømte, Ejerne i god Forfatning. I en ca. 40 Aar af 2de næsten udyrkede Bymarker fremstaaet 4 Gaarde, 16 Boelssteder, 22 plovdrivende Husmænd og 5 jordløse Huse, ialt 47 Boliger med 235 Mennesker.

De fra Brylle By udflyttede ligger alle Sønden for Byen, dels adspredte, dels ligesom i en Rad, hvorfor man i nogle Aar har kaldet dem Radby.

Gundestrup.

Navnet skrives saaledes 1533 og paa samme Maade i Almindelighed siden, enkelte Gange Gunderstrup, 1688 Gunnerstrup. Kommer sikkert af Mandnavnet Gunnær og betyder altsaa Gunners By.

1664 var her 4 G., deraf 1 til Sct. Knuds Kloster, 1 til Odensegaard (øde) og 2 til Dalum Kloster, endvidere 1 jordløst Hus til Odensegaard.

1688: 4 G., de 3 tilh. Jens Lassen, 1 hørte til Søholm; 1 H. med Jord (Pusemose Hus) tilhørte Kirken. 1774: 4 G., 1 H.

1533 hørte 4 G. i Gundestrup til Dalum Kloster.

1587 hørte 2 G. i Gunderstrup til samme. 1617 ligeledes, hver G. faaet tilføjet som Afgift 5 Læs Ved (at age?). Den ene: »af en Agger, som leger til broholm, 8 β.«

²³/₁₁ 1631 afstod Mogens Kaas 1 G. i Gundestrup til Kronen.

1661, da Sct. Knuds Klosters Skove synedes, hedder det: Gundestrup Skovmaal er 2 Maal med nogen gammel smaa Ege, hvilke efter deres Størrelse er nogenledes ved Magt og uforhuggen, men ikke for ældre Skov kan agtes.

¹/₅ 1662 fik Jens Lassen af Kronen: 2 Halvgaarde i Gundestrup, hvoraf 1 tillige svarede af en Ager, som laa til Broholm, 1 Hus, som en Feldbereder i Odense brugte. ²⁷/₇ 1664 fik samme af Kronen 1 Bol i Gundestrup.

1681, da Skoven synedes, hedder det: at hver af 3 Gmd. havde Skov til 1 Svins Olden, og der tilføjes, at Skoven bestaar udi unge opelskinge mest ud af Eg.

Ved Ryttergodsauktionen 1764 solgtes til Frants Trolle, Forpagter paa Krengerup, 4 G. i Gundestrup for 110 Rdlr. pr. Td. Hartk. (= 1934 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ 0 β).

1. Peder Pedersen 4-7-3-2 + Skovsk. 1 Fdkr. 1 Alb.
2. Hans Rasmussen 4-2-2-2 + Skovsk. 1 Fdk. 1 Alb.
3. Niels Rasmussen 4-2-0-2.
4. Rasmus Andersen 3-6-3-2 + Skovsk. 1 Fdkr. 1 Alb.

Gaarden Nr. 3 afstodes ⁵/₃ 1722 som Christiandals Gods til Ryttergods.

Gaardene Nr. 1, 2 og 3 skødedes ¹¹/₁₂ 1775 af Kammerraad Erichsen til de ovennævnte Mænd. ¹²/₆ 1775 skødede samme Erichsen Gaard Nr. 4 (3-6-3-2) til Jens Crofas, som ¹³/₁₂ 1781 skødede Gaarden til Jens Rasmussen.

Jens Crofas, som 1766—1774 ejede Voldsgaard (se min »Verlinge« S. 46), købte 1781 Balkeskift i Render.

I Sct. Knuds Klosters Arkiv fandtes: 1) Et Tingsvidne paa Gundestrup Skov om det Maal, som var gjort imellem nævnte Skov og Dalum Skov og Kronens Skov ved Dalmose (se S. 10). 2) Ligeledes et Tingsvidne om Forligelsesmaal imellem Prioren og nogle Bønder i Tommerup i den samme Sag. 3) Et Papirsbrev paa Gundestrup Skov, som kaldes Tilgiften.

Om »Forligelsesmaalet« meddeler Ved. Simonsen: Jes Martensen i Høium, siddende i Dommers Sted paa Odense Herredsting, be-

vidner tilligemed Mænd fra Sandrum, Brenekil, Renordh, Winninghe, Noroppe og Dome-droppe: at S. Gregorie Dag 1504 var skikket for dem paa Odense Herredsting beskeden Mand, Anders Nielsen i Munkerudgaard og fik et Tingsvidne paa Mester Jep, Prior i S. Knuds Klosters, Vegne af 8 Dannemænd, at de hørte og saa, at samme Dag inden 4 Stokke paa fornævnte Ting var skikket 2 Mænd af Brendekilde, som hjemlede, at for^{te} Mester Jep og de 2 Bønder i Tommerup vare venlige og vel forligte om den Skov paa Gundestrup Fang, som de tilsammen havde; og var han (nemlig Skoven) skift i tu imellem dem, saa at i lille Thyseritz Skifte fik Kloster altid sin Del paa vester Side; og det nøides dem med paa begge Sider. (Bag paa Aktstykket stod skrevet: Paa det Skovskifte paa Dallemose imellem Kloster og Bønder i Odense Herred.)

14/12 1804 fik Jørgen Nielsen i *Gundestofte Hus* fra Jens Rasmussen i Gundestrup Skøde paa en Jord (0-3-3-0) fra dennes Gaard Nr. 4 (se foran).

Høysholt skriver: Gundestrup. 5 G. Nu formeret med et Par Smaasteder. Solgtes paa kgl. Auktion til Forvalter Frantz Trolle paa Søholm. 5 Huse byggede paa Byens Jorder. Gaardene ret godt vedligeholdte og Jorderne veldyrkede.

Broholm.

Ejere indtil 1764:

1533. Dalum Kloster, som efter Reformationens Indførelse blev inddraget under Kronen.

Denne skødede $\frac{1}{5}$ 1662 Dalum Klosters Len og saaledes ogsaa Helgaarden Broholm til Landsdommer Jens Lassen. Han solgte 27/12 1682 Dalum Kloster med Broholm etc., i Brylle Sogn endvidere 1 G., kaldet Store Stermoese (Birkeretten til Dalum Birke-ting), til Diderik Schult til Findstrup, g. m. Armgaard Sophie Gabel. Efter disses Død gik Christiansdal — saaledes kaldtes Dalum Kloster af Schult — og Broholm over til Datteren Frederikke Christiane Schult, g. m. Chr. Carl Gabel. Han og Peder Himmelstrup skødede $\frac{5}{1}$ 1722 det nævnte Gods til Kongen, og 1764 solgtes Broholm som Ryttergods.

Fæstere: 1533. Niels Jensen. Afgift: $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 24 Skpr. Havre i Gæsteri og 24 Skilling.

1587. (Braaholm.) Niels Pedersen, g. 1) m. Kirstine Nielsdt., f. i Broholm, vel Dt. af den forrige Fæster. G. 2) m. Karine Jensdt.

Afgiften stegen med 1 Otting Honning og 1 Okse at stalde.

Ligsten i Brylle Kirke: Her ligger begr. ærlig og gudfrygtig Kvinde Kirsten Nielsdatter barnefødt i Broholm oc boede samme-stds... med hendes Hosbonde Niels Pedersen Ærø (?) døde d. 29. Aug. Anno 1597. Gud give dennem...

Her ligger begravet ærlige og gudfrygtige Kvinde Karriene Jensdaatter sl. Niels Pedersens Hustru i Broholm som døde Anno 1608¹⁾ den 28. October. Gud give hende en glædelig Opstandelse. Lær os at betænke, o Herre, at vi skulle dø, at vi maa vorde forstandige. Hvad enten vi leve, eller vi dø... De retfærdiges Sjæle ere i Guds Haand (Salomon 3).

Her ligger begravet sl. Niels Pedersen, som boede i Broholm som døde Anno Kristi 1616¹⁾ den 15. Augusti. Gud give hannem det evige Liv og en glædelig Opstandelse.

Salige er de døde... Apocal. 14. (I Kanten): Saa elskede Gud ... Joh. 3. (Paa Fodenden): Hoseas 13,14.

⁴/₇ 1598 fik Rasmus Olufsen i Broholm i Dalum Klosters Len Oprejsningsbrev, for han var nederfældig gjort paa Dalum Birke-ting, fordi han i Rettergang skal have fortalt sig paa Fyenbo Landsting imod Erik Bille til Kjærsgaard (F. R.).

1617. Rasmus Terchelsen, begr. i Brylle Kirke ²⁰/₁₂ 1649. Var Skovfoged paa Godset 1640. Afgiften forhøjet med 60 Humlestænger. G. m. Maren... , begr. i Brylle ¹³/₄ 1658.

Børn: Karen Rasmusdt. Niels Rasmussen. (³/₃ 1648: begr. Peder Nielsen, som boede udi Skræppenborg og blev ihjelstukken udi Store Appe aff Bogaae Rytter ved Naffn Anders Jenson. Och Niels Rasmussen udi Broholm klagede Man(d) død, strax efter der var kastet Jord paa hannem.)

1650. Mads Pedersen, begr. i Brylle Kirke ²²/₄ 1653. G. ¹²/₁₀ 1651 m. Karine Ibsdatter, formentlig Dt. af Delefoged paa Thobo Jeppe Lauritzen og Johanne... 1 Dt.:

Marine, døbt ⁸/₅ 1653.

Enken g. 2) ³⁰/₁₀ 1653 m. Anders Henningsen, formodentlig en Søn af Henning Andersen og Maren... i Render. Børn:

1. Mads, f. ¹/₂ 1655, hjdbt., fremst. i Kirken ⁴/₃ s. A.

2. Rasmus, hjdbt. ⁸/₁ 1657, fremst. i Kirken ¹⁸/₁ s. A.

3. Johanne, døbt ¹⁴/₂ 1658, begr. ²⁴/₅ 1659. Ammen laa hende ihjel.

4. Karen, døbt ¹⁷/₄ 1659. G. 1) ¹⁵/₈ 1675 m. Landstingshører Peder Jensen Meier i Odense; 2) ¹⁸/₇ 1688 i Broholm m. Præsten i Vigerslev Christen Andersen Holm. (Hr. Jesper af Svendborg viede dem; Wiberg har ingen Hr. Jesper i Svendborg.) Han »anvendte al sin Tid paa Embede og Bøger; Konen passede Avlingen og Indkomsterne.« (Wiberg.)

5. Mette, hjdbt. ¹⁸/₆ 1661, i Kirke ²⁸/₇, begr. ¹¹/₈ 1661.

6. Johanne, døbt ¹³/₇ 1662, begr. ¹³/₈ s. A.

7. Else, hjdbt. ²⁹/₃, i Kirke ¹³/₄ 1664, begr. ¹⁷/₇ s. A. i Brylle Kirke.

¹⁾ Hvis Aarstallene paa de to sidste Indskrifter er rigtige, maa disse vist først være opsatte efter Mandens Død, da han kaldes »sl. Niels P.« i Indskriften over Hustruen, som dog var død før han.

8. Henning, døbt Festo visitationis Mariæ (o: 2/7) 1665. Præst i Ringe 1690. G. m. Ida Margrethe Hjeredsdt. Juul, Dt. af Kbmd. H. Jespersen Juul og Mette Jørgensdt. i Odense. — Han, som i nogle Aar var Ejer af Baagegaard, var — ifølge Wiberg — »en stor Mester i at lege paa Instrumenter«.

9. Johanne, hjdbt., i Kirke 17/6 1667.

10. Christiana, døbt 24/11 1672, begr. 4/12 1672 i Brylle Kirke. 1664 viedes Mads Jensen og Birgitte Madsdt. udi Broholm værendis.

Efter at Jens Lassen havde faaet Dalum Klosters Len som Ejendom, fik Anders Henningsen vist af ham overdraget Tjenesten som Birkefoged for Dalum Birk. Dette Birk havde da længe eksisteret (se S. 186).

5/5 1674 fik Anders Henningsen et kgl. Bestallingsbrev, som han 7/7 s. A. lod læse: Naar Mads Bang, Herredsfogden i Odense Herred, enten ved Svaghed eller andre lovlige Forhold var forhindret, da maatte A. H. Herredsfogderiet betjene, dog uden at prætere Indtægt derfor, og efter M. B.s Død, eller om Bestillingen i andre Maader blev ledig, da at tiltræde med dens Rettigheder. — A. H. bad nu om, at Herredsfogden »vilde lade forstandige tilforn, om han i nogen Maade blev forhindret den Dag, Herredstinget skal holdes, paa det A. H. sig derudi kunde skikke«. M. B. svarede: Imod Kongens Befaling ganske intet at sige, men A. H.s Begæring syntes ham umulig at efterleve, thi Gud allermægtigste, som er en Herre over Livet og Døden, Helbred og Svaghed, kan efter sin guddommelige Villie til om Dagen, før Ting skal holdes, holde ham ved Helbred og Sundhed, men om Natten eller Dagen, Ting skal holdes, efter sin guddommelige Villie tilføje ham Sygdom og Svaghed, saa han ej den Dag Retten kan administrere...

Herredsfoged Mads Bang, som 18/1 1665 udnævntes til Herredsfoged i Odense Herred, boede i Ubberud i en Gaard, som tilhørte Landsdommer Jens Lassen, men fik 3/2 1668 Bevilling til at bo i Odense. Han døde 1675 (Enke: Maren Lauridsdt., Døtre: Karen og Anna Madsdt., gik fra Arv og Gæld), og Anders Henningsen tiltraadte saa Bestillingen. 25/2 1682 kgl. Bestallingsbrev: Efter Begæring af Anders Henningsen, Herredsfoged i Odense Herred og Birkefoged i Dalum Birk, beskikket og forordnet, at hans Søn Mads Andersen maa betjene nævnte Bestillinger, naar hans Fader formedelst Alder og Svagelighed eller andet lovligt Forfald dem ej selv kan opvarte, dog intet derfor at prætere eller sig tilægne, førend Faderen ved Døden afgaar, eller Bestillingen forhen i andre Maader lovlig bliver ledig, da han den fuldkommelig har at tiltræde og nyde...

28/8 1682 udstedte D. Schult et Dokument, som A. Henningsen lod læse 28/2 1683, og i hvilket det hedder: haver jeg ikke aleneste tilsagt og lovet bemeldte Anders Henningsen, at han sin Livstid

(saafremt han sig saaledes skikker og forholder, som lovligt og forsvarligt er, at jeg i alle Maader med ham kan være tilfreds) skal være fri for Hoveri, Ægt og Arbejde samt Landgilde, og Mads Andersen efter sin Faders Død, eller om han Gaarden (Broholm) før kvitterer, nyde samme Gaard fri for Hoveri, Ægt og Arbejde (med lige Kondition, som før er meldt), dog skal han svare mig og mine Arvinger aarligen den sædvanlige Landgilde af Gaarden, hvorimod de uden noget Salarium, uden hvis Fogedkorn, de af Bonden med Rette nyder, . . . Dalum Birketings Ret skal betjene uden Vild og Venskab, lovligt og forsvarligt i alle Maader efter den Ed, de Gud og Kongen gjort have. Herforuden skulle de være forpligtede herefter som før Skoven til bemeldte Broholm med al mulig Flid at opelske og frede, saa den ikke til Upligt forhugges, dog dem uforment deres Gærdselskov af Bøge- og Egeskrup samt Rensningerne og Vangrenene fra de unge Træer og Surskov til deres Gærders Vedligeholdelse at hugge. Skal dem aarlig til deres Ildebrands Fornødenhed 20 Læs Brændeved, og hvor det til mindst Skovskade ske kan, fri forundes, og, naar Olden er, 10 Svin. Fiskedammene til Gaarden, han har indrettet eller herefter indretter, hvori det skal være ham tilladt at fiske, dog mig min Frihed ej betagen. Dersom de Gaarden herefter som tilforn enten med Agerland eller Engbund, ved Rydning enten af Gærdsel, Bøge- eller Egeskrup, vil forbedre, skal det staa dem frit for.

¹/₁₂ 1685 blev A. Henningsen tillige Herredsfoged i Skovby Herred, og ²²/₁₂ 1686 lagdes Vissenbjerg Birk under Odense og Skovby Herreder. Der skulde da opsættes Tinghus ved Møllegaard i Vigerslev Sogn. (Rothe, Chr. V.s Rescr. for Danmark, S. 546 og 604.)

A. Henningsen døde ⁹/₁₁ 1690 og hans Hustru ²⁴/₁₂ 1691. I Brylle Kirke findes endnu Ligsten, hvorpaa der staar:

Herunder ligger begr. højagtbare Mand Anders Henningsen, fordm Herredsfoged i Odense—Skovby Herreder, Birkefoged i Christiansdals Birk, som boede og døde i Broholm den 9. Novbr. Anno 1690 udi hans Alders 60 Aar. Gud give hannem en gladelig Opstand.

Herunder hviler i Herren den dyærlig og gudfrygtige Matrone Karren Ibsdatter sl. Anders Henningsens, som boede og døde i Broholm den 24. Decbr. Anno 1691 udi hendes Alders 66 (?) Aar. Gud give hende . . .

²³/₇ 1688 blev Mads Andersen Broholm udnævnt til Herredsfoged i Odense Herred og Birkefoged i Dalum Birk og »tillige med Exspektance paa Skovby Herred og Vissenbjerg Birk«, men den ¹/₆ 1695 blev han ved Højesteret dømt fra alle Embederne. ⁴/₆ 1695 beskikket Rasmus Holmer til Herredsfoged i Odense—Skovby Herreder samt Vissenbjerg Birk i Stedet for Mads Andersen Broholm, som den 1. Juni sidst forleden for Voris Højesteret

fra samme Bestilling formedelst sin begangne Forseelse er bleven dømt... (Fyenske og Smaal. aabne Breve.) Han maatte saa forlade Broholm, flyttede til Bred, hvor han 1710 lod afholde Auktion; døde s. A.

Han ægtede 15/7 1691 i Brylle Anne Cathrine Olufsd. Steen, som efter Mandens Død boede i Vigerslev.

Paa Broholm kom der nu til at bo en Major Frederik v. Winterfeldt, som var ansat ved 2. fyenske Dragonregiment. Han var 29/12 1695 bleven gift med Christiane Charlotte v. Schult, en Dt. af Ejeren af Broholm, og forflyttedes 20/2 1701 til 2. jydsk Kavaleregiment. De fik, da de boede i Broholm, 2 Sønner: Otto Didrik Schult 6/2 1698 fremstill. i Tommerup Kirke, tilførn hjdbt. Stiftamtmd., velb. Diderik Schult selv holdt det frem, derforuden var Frøken Ottonet Winterfeld Fadder, ingen mer. Gustavus, døbt i Brylle Kirke 23/2 1699.

Hans Pedersen, som derefter var Fæster, var g. 1) m. Maren Jørgensdt., begr. i Brylle Kirke 21/2 1708; 2) m. Anna Maria Sørensd.

Børn: Zidtzell, døbt 6/5 1703. Maren, døbt 1704, begr. 21/8 1712. Diderich, døbt 25/7 1706. Søren 14/7 1709 i Kirke (tidl. hjdbt.), begr. 14/9 1712. Peder, døbt 14/12 1710, begr. 31/8 1712.

14. Sept. 1712 begr. Hans Pedersen af Broholm tillige med hans 2de Børn Peder og Søren.

29/9 1712 døbt Anna Marie, sl. Hans Pedersens i Broholm, hendes Dt. noe Cathrine Marie.

Hans Pedersens Enke ægtede 8/11 1713 Andreas Augustavison. De fik følgende Børn: Hans Christian, døbt 5/12 1714. Maren, døbt 29/9 1716. Søren, døbt 11/12 1718. Augustus, døbt 15/12 1720. 17/4 1714 stævnedes Andreas Augustavison Fru Schult, fordi hun ikke gav ham — som hans Formand Hans Pedersen — Fæstebrev paa Broholm. 1715 forlangte han, som i 2 Aar havde boet i Broholm og søgtes til Doms for ubillig Skovhugst og Skade for over 1600 Rdl., Synsmænd udnævnte. 1681 hedder det om Skoven paa Broholm Grund: den bestaar mest i unge Ege og Bøge, paa en tredive og tyve Aars Tid er opelsket mange Tusinde; kun faa gamle Oldentræer. Dens Grund eragtes for 40 Svin. 1705 hedder det: Broholm, en Bondegaard, som tilhører sl. Stiftamtmandens Enke, har dejlig Ege- og Bøgeskov. — Denne dejlige Skov var det altsaa, Augustesen mishandlede. Men han blev saa ogsaa omsider fradømt Broholm »formedelst Skouhug udi Skouf og Jagt Sessionen« og for Formindskelse af Besætning, efterdi der »ickun efterlades 3 slette Bæster; Bygningerne bestaar af 108 Fag Huus i maadelig Tilstand«.

Anders Jensen, en Ejendomsbonde af Assenbølle, blev saa Fæster, idet han gik ind paa at give 200 Rdl. »till Fæste«, paa egen Bekostning selv at skaffe Besætning, sætte Bygningerne i forsvarlig Stand og lade Jorden besaa, hvilket blev approberet

24/5 1722. Anders Jensen, som var en dygtig Mand, satte Gaarden godt i Stand, saa den i D. Atlas kaldes »en skøn Bondegaard«, og 1761 hedder det om den: »har anselig Overskov foruden Underskov og andet Tillæg«. Han, som var født i Spedsbjerg 1687 og døde 1760 (begr. 4/10), var 1) g. m. Margrethe Olufsd., f. i Reveldrup, Guldbjerg Sogn, begr. 15/6 1752, 70 Aar gl., 2) — viet i Verninge — 14/5 1753 m. Sara Maria Johansdt., en Dt. af Johan Casper Scheffelmejer og Anna Cathrine Klemensdt. (Søster til Pastor Schyth i Verninge). Anders Jensens Enke ægtede 19/6 1761 Sr. Niels Rasmussen Nellemann, som havde været Ridefoged ved Baroniet Einsidelsborg (de blev viede hjemme i Broholm). Han fik 29/7 1761 Fæstebrev paa Gaarden (11-2-3-0 + Skovsk. 1-5-1-1). De fik i Broholm 3 Børn: Anders, døbt 10/3 1762, Rasmus, døbt 2/10 1763, Mariane, døbt 15/3 1765. Han blev senere Landvæsenskommissær og Forvalter ved Egeskov; de boede tilsidst i Faaborg. Forvalter Niels Nellemann † ibid. 15/12 1791, begr. i Kirkens Kor, 70 Aar gl. 7/7 1795 † Mad. Sara Maria Nellemann, Enke efter Landvæsenskommissær Niels Nellemann, 69 Aar, begr. 11/7 i Kirkens Kor.

Da Ryttergodset skulde sælges (1764), fik Broholm følgende Vedtegning til Auktionsefterretning: »er den anseligste Skovgaard i hele Distriktet, med en formuende Beboer.« Gaarden købtes af Greve Carl Friederich von Gørtz for 13270 Rdl. 60 Sk. eller 1020 Rdl. pr. Td. Htk. Han, som kaldes en »Æventyrer med et sort Hjerte og en tom Pung«, var 1763 bleven Chef for det fynske gevorbne Dragonregiment, men solgte efter nogle Aars Forløb Broholm til Ritmester Bernt Holmsted von Westen, der fik Skøde derpaa 16/5 1769.

12/9 1766 døbttes en Søn af Sr. Werner af Broholm. — Denne Werner har maaske været Forpagter paa Gaarden. 4. S. p. Trin. 1767 har Mad. Werner fra Broholm et Barn fra Magtenbølle i Vissenbjerg Kirke (Ved. Simonsen, Elvedgd. IV, 118 f.).

Ritmester von Westen købte tillige Baagegaard og Vejstrupgaard, paa hvilken sidste han boede.

1772 udbød han (Adr. Cont. Efterretn. Nr. 29) Broholmgaard til Salg: Der kan rigelig græsses 50 Hollænder-Køer, avles 200 Læs Hø, og af alle Slags saaes 80 til 100 Tdr. Korn, desuden er derved største Herlighed og en Mængde Skov af Eg og Bøg... Kan blive solgt stykkevis eller samlet... Ligeledes sælges 3 Fæstegaarde i Brendekilde By... Indfinder ingen (Køber) sig, holdes der Auktion paa Adressecontoiret d. 31. Aug. — Auktionen blev siden udsat til 5. Oktr. (1774 stillede von Westen Vejstrupgd. til Auktion; s. A. Tvangsauktion.)

v. Westen, som anlagde den nuværende Vej mellem Broholm og Baagegaard (Vejene fra Brylle og Tommerup stødte før sammen i Skelhusene), solgte (Skøde 18/12) 1773 Broholm for 9200 Rdl. til Forpagter Jørgen Christensen Juuls Enke Karen Clausdt., da boende hos sin Svigersøn, Sognepræst Knud Grønwald i Allesø

— senere i Skamby. Jørgen Christensen Juul havde været Forpagter paa Hindsgavl.

En Søn af ham, Jørgen Juul, var allerede 1771 Forpagter paa Broholm. 25/5 1780 mødte Jørgen Juul fra Broholm for Retten og anmodede om paa sin Moder Mad. Juuls Vegne som Ejer af samme Gaard, at 2de Synsmænd maatte blive udmeldte til at taksere Broholm, dens Løkkers Ansættelse til Htk. m. v. — Der udnævntes Synsmænd. Jørgen Juul fik af Moderen Skøde paa Gaarden for 9200 Rdl., og hun, som døde paa Broholm, 80 Aar gl., blev begravet i Brylle 16/6 1780.

Jørgen Juul fik følgende Børn: Sophia Hedevig, døbt 3/12 1771. Christian, døbt 10/5 1774. Catharina Elisabeth, døbt 15/5 1776. Carolina, døbt 30/10 1778.

28/11 1781 fik Jørgen Juul Tilladelse til at udstykke og sælge 4 Løkker (se S. 216 f.).

18/12 1782 skødede Jørgen Juul Broholm (4-4-3-0 + Skovsk. 0-4-3-0) til Jens Rasmussen fra Render for 6230 Rdl. (Købkontrakt 8/11).

Selvejer Jens Rasmussen i Broholm har opelsket og fredet ung Skov paa en Strækning af 64 Tdr. Land. (Begtrup, Agerdyrkingens Tilstand i Fyen m. m. I, 302.)

Jens Rasmussen, f. i Bellinge 12/2 1721, g. m. Enke Karen Christensdt., der efter 48 Aars Ægteskab døde i Broholm 1795, begr. 2/5, 81 Aar gl. Hendes Ligsten laa tidligere paa Gangen i Skibet i Brylle Kirke, med Indskrift:

Herunder hviler velagte Kone Karen Christensdt., været i Ægteskab med velagte Jens Broholm (i) 48 Aar. Hvil i Fred.

De havde kun 1 Datter: Anna Kierstina Jensdt. 15/7 trolovet og 23/9 1768 gift med Jørgen Pedersen, S. af Peder Jørgensen i Skovsbo, Verninge Sogn. Jørgen Pedersen Skousboe i Tvillinghuset ved Broholm, begr. 19/7 1802, 64 Aar gl.

De havde kun 1 Datter: Anna Catharina Jørgensdt., døbt Dom. 5. Trin. 1771, 5/6 1790 g. m. Hans Andersen af Munkerod. Hun begr. 26/2 1802, 31 Aar gl.

Broholm var af Jens Rasmussen indtil 1/5 1787 bortforpagtet til Jørgen Kaadekilde.

Da Hans Andersen blev forlovet med Jens Rasmussens Datterdatter, blev det bestemt, at han til 1. Maj 1787 skulde flytte til Broholm og bestyre Gaarden. 21/5 1803 gav Jens Rasmussen ham Skøde derpaa. Kontrakter 4/4 1786 og 4/6 1796.

Jens Rasmussen døde i Broholm, hvor hans Ligsten nu findes med følgende Indskrift:

Herunder hviler velagtet Mand, Jens Rasmussen i Broholm, født i Bellinge 12/2 1721, død i Broholm 29. Marts 1808. Hans Sjæl til Gud heniler. Hans Støv i Jordan hviler. Far hen i Fred.

Hans Andersen ægtede 2) Kirsten Larsdt., f. i Gadsbølle, Dt.

af Lars Andersen; hun † 8/9 1841, 54 Aar gl. Hans Andersen † i Broholm 15/2 1849, 82 Aar gl.

Børn: Ane Cathrine, døbt 30/10 1803. Anders Christian Hansen.

Hofman (Bang) roser (Odense Amt, S. 276 f.) meget Hans Andersen, som i 1828 af Landhusholdningsselskabet modtog et Sølvbæger, bl. a. for Hegns Plantning. »Broholmgaarden — den smukke Skovgaard, paa hvis Top, en sjælden smuk afrundet Høj, enkelte Bøge har holdt sig og ses vidt omkring i Landet — udmærker sig ved de skønneste levende Hegn, jeg nogen Steder har truffet. Ejeren, den sjældne vindskibelige Bonde, Hans Andersen, har selv anlagt disse, der for største Delen bestaar af meget brede lave Hvidtornshække, plantet paa brede Stengærder, og som holdes under Saksen med en Nøjagtighed og Sirlighed, som man ellers kun finder i Haveanlæg. Ejeren, der nu er en aldrende Mand, har altid sat en Stolthed i at forbinde Smag og Skønhed med alle de nyttige Forbedringer, som han har iværksat ved sin Gaard. Han benytter enhver Fritid om Foraar og Efteraar til selv at pynte sine Hegn og sine vidtløftige Skovplantninger, og med beskeden Glæde viser han Fremmede Frugten af sin Flid.« »Ingen Bøgeskov kan være bedre behandlet end Gmd. Hans Andersens; Broholm Skov er den smukkeste Bønderskov, jeg har set i Fyen.«

Anders Christian Hansen fik Skøde paa Broholm 1842. G. 1) m. Christiane Jacobsdt. (f. i Langsted og Steddatter af Hans Larsen).

11/6 1851 blev Gaardejer Anders Chr. Hansen af Broholm ved Stiftamtets Dekret erklæret umyndig, og Gaardejer, Sognefoged Peter Chr. Waidtløw til Talleruplund beskikket til hans Værge.

Broholm (10-5-3-1) blev solgt ved Tvangsauktion 6/11 1855; købtes af Møller og Sognefoged af Brendekilde Jørgen Henriksen for 40,600 Rdl.

Jørgen Henriksen († 1880) g. m. Ane Margrethe Hansdt. (en Dt. af forannævnte Hans Andersen), † 1894.

1 Søn: Hans Henrik Jørgensen († 2/3 1894) fik 5/7 1879 Skøde paa Broholm for 74,000 Kr. Hans Enke, Marie Hansine Knudsen, havde Gaarden indtil sin Død 31/7 1918.

Fredensborg.

1781 skødede Jørgen Juul Skjoldemose Banke og Tejlbjerge for 2000 Rdl. til Jens Hansen, der først havde haft det i Fæste. 23/5 1801 skødede Jens Hansens Enke Fredensborg af Broholm Grund (1-5-½ Fdkr. + Skovsk. 0-3-1-1) til Sønnen Peder Jensen.

Skjoldemose.

11/12 1781 skødede Jørgen Juul Enghaven og Skjoldemosen for 1000 Rdl. til Jacob Jensen.

16/12 1791 skødede Hans Hansens Enke Skjoldemose til Niels Bendixen, som 24/7 1793 solgte Stedet (1-5-1- $\frac{1}{2}$) til Kapt. Henrik Rasmussen. Denne fik 18/6 1797 Skøde fra Christopher Jørgensen paa en Parcel af Marcusholm (0-3-2-1 $\frac{1}{2}$).

I Fyens Stifts Adr.-Avis 1802, Nr. 70, udbydes Skjoldemose (2-1-2-1 + Skovsk. 1 Skp. 1 Fdkr.) »udi en af Fyens behageligste Skovegne« til Salg. Jorden er indhegnet i 8 Løkker med bedste Vand i alle og bestaar af ca. 60 Tdr. Land, af Over- og Under-skov til fornøden Brug og bedste Tørv til Overflødighed. Besætning: 3 Heste, 8 Fæhøveder, 7 Faar med deres Afgrøde. Bygningen saa god som ny og vel vedligeholdt, indrettet for en Familie udenfor Bondestanden, en smuk Have med en Del gode Frugtræer og Humleanlæg, og bedste Vand ved Gaarden.

17/12 1803 solgte Kapt. H. Rasmussen Gaarden til Poul Erichsen, som 14/12 1809 solgte den til Otto Brandt.

21/6 1810 begr. Hr. Brandt fra Skjoldemose, 68 Aar gl.

Ved Auktion 15/6 1812 solgtes Skjoldemose til Pastor Krag i Gjelsted († 1818).

Anne Sophie Krag 15/4 1826 i Skjoldemose g. m. Proprietær Rasmus Andr. Møller paa Christianslund. — Cathrine Margrethe Elisabeth Krag paa Skjoldemose 29/4 1827 g. m. Hans Niels Rasmussen paa Ornehøj, Rørup Sogn. Viede i Gjelsted Kirke.

1/5 1828 solgte Pastor Krag's Enke Skjoldemose til Anders Jacobsen. I hans Tid brændte Gaarden ca. 1845 (opbyggedes 1846), og 19/12 1845 skødede han den til Hans Christiansen Drud fra Drudgaard.

Ved den saakaldte Grønne Have ved Skjoldemose samler sig paa ét Punkt 4 Sogne: Brylle, Tommerup, Vissenbjerg og Ubberud (Høysholt).

Brolund.

15/12 1781 skødede Jørgen Juul i Broholm til Peder Olsen den ene af Broholm Løkker, bageste Tejlberge, nemlig det halve deraf. 23/12 1807 fik Hans Pedersen i Brolund fra Faderen, Peder Olsen, Skøde paa dette Sted (1-6-1- $\frac{3}{4}$). Hans Pedersens Søn, Peder Hansen, fik Gaarden 26/5 1847.

Julskov.

15/12 1781 gav Jørgen Juul Skøde til Anders Rasmussen paa den anden Halvdel af bageste Tejlberge.

Anders Rasmussen Julskov begr. 23/12 1811, 70 Aar gl.

Hans Andersen i Broholm fik 24/7 1832 fra Henrik Mathiesen Auktionsskøde paa Julskovstedet (0-6-2-1) og solgte det 30/11 1832 til Jørgen Andersen.

Stenlykken.

17/12 1781 skødede Jørgen Juul Stenlykken med Hus og Bygninger for 1650 Rdl. til Henning Ulrich Nees og Thomas Sørensen, som et halvt Aar efter overdrager denne Parcel til Jacob Melby paa Baagegaard. I Juni Termin 1782 solgte Melby Stenlykken for 1550 Rdl. til Jens Madsen, Niels Jensen, Jens Olsen, Niels Rasmussen og Mads Mortensen.

Dillemosestedet.

26/9 1793 fik Anders Jensen i Stenlykken fra Faderen, Jens Olsen, Skøde paa Dillemosestedet i Stenlykken (0-3-2-2).

Lille Stermose.

1533 hørte Lyllæ Steermosze, der desuden gav Afgift af Dune-moszeberg, til Dalum Kloster. Beboer var Knud Hansen.

Ogsaa Store Stermosze hørte da til Dalum Kloster, nævnes som hørende til Brylle Sogn og beboedes af Hans Knudsen.

1587. (Lille Stærmose.) Jep Rasmussen, Afgift 1 $\frac{1}{2}$ 5 β 1 alb. $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Fjerd. Honning, 24 Skpr. Havre (Gæsteri), 5 Læs Ved at age, 1 Okse at stalde.

Kom efter Reformationen under Kronen.

1/5 1662 skødedes af denne til Landsdommer Jens Lassen... Lille Stermoesse, 1 Helgaard (han fik da ogsaa Helgaarden »Stermoese«) .. svarer af Overdrevet, desuden svarer Stermoese og Lille Stermoese af Rendør Hede, Lille Stermoesse af Radsdam. Beboer var Jep Rasmussen Lang.

12/1 1650 Jep Langs Dt. Johanne i Lille Stermose begr.

1663 stævner Jep Rasmussen Lang i Lille Stermose til Underkendelse en Dom af Dalum Birketing af 20/12 1661 imellem ham og Mads Hansen, forrige Foged paa Nørholm i Jylland, angaaende en Hoppe, de omtviste.

Hans Moder var vel den Kvinde, hvis Ligsten — i min Tid i Brylle — laa paa Kirkegaarden syd for Kirken, og hvorpaa der stod:

Herunder ligger begravet erlig og gudfrygtig Kvinde Marine Andersdatter sl. Rasmus Langs Efterlevsøke i Lille Stermose, som døde den 11. (?) November 1637. Gud give hende at opstaa med alle til det evige Livs Glæde og Herlighed. Amen.

Hans Hustrus Ligsten er det nok, som tidligere laa i Kirkens Kor og har følgende Indskrift:

Herunder ligger begravet erlig og gudfrygtig Kvinde sl. Anne Laveritsdatter Jep Lang i Lille Stermose hans Hustru, som døde og boede i Stermose og døde den 3. Maj Anno 1644. Gud give hende...

1664. Lille Stermose (9-7-1-2 $\frac{1}{2}$). Til Dalum Kloster.

1688. Lille Stærmose (13-2-3-0). Ryttergods. Beboet af Hans Jepsen.

Ved Skovsyn 1705 nævnes til Liden Stermosegaard Benckebjerg Lykke.

1708: Mads Andersen, boende i Kongens Ryttergaard Lille Stermose, hans sl. Hustru Johanne Nielsdatters efterladte Stifbørn: Jacob Hansen, Anders Hansen, Karen Hansdt., Magdalene Hansdt. Skifte ^{25/11} 1706.

Mads Andersen g. 1) ^{2/6} 1697 med Johanne Nielsdatter, Enke efter Hans Ipsen (Jepsen), som hun ægtede 1681.

Han g. 2) ^{6/6} 1708 m. Kirsten Rasmusdt.

^{4/9} 1749 fik Jens Madsen af Skalbberg, Søn af Mads Rasmussen, Fæstebrev paa Lille Stermose (tidligere Fæster: afd. Mads Andersen, derefter dennes afd. Enke, hvis Dt. Jens Madsen ægter).

1761 hedder det om Ryttergodset: ... Lille Stermose er en temmelig god Gaard, har fornøden Under-, men meget ringe Overskov.

Ved Auktionen 1764 solgtes Lille Stermose (13-4-0-1) til Justitsraad Lowson for 250 Rdl. pr. Td. Hartk. (= 3377 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$ 10 μ). Beboer: Jens Hansen (købte s. A. Edsbjerg).

Derefter har Major Henrik Flindt († i Bredehauge ^{/11} 1791, 76 Aar gl.) faaet Gaarden. Han havde i Lille Stermose følgende Børn:

^{23/8} 1765 en Dt. døbt Wibike Juliana. — ^{2/3} 1767 en Søn døbt Jacob Wilhelm. — ^{27/7} 1770 en Dt. døbt Christiana Carolina, begr. i Brylle Kirke ^{3/1} 1777.

^{10/1} 1778 gav Major Flindt paa Lille Stermose Skøde paa et jordløst Hus i Brendekilde.

Major Flindt skødede ^{11/6} 1781 Lille Stermose til Christian Henrichsen.

Christian Henrichsen fik ^{8/7} 1800 fra Hr. Balslev Skøde paa Brylle Kirke med Jus patron. et vocandi.

^{30/10} 1800 solgte han Kaldsretten til Kongen.

Christian Henrichsen af Lille Stermose, Kirkeejer, † ^{12/11} 1815, 65 Aar gl.

Hans Søn: Hans Christian Andersen, Sognefoged og Lægdsmand, † ^{6/5} 1832, fik ^{12/2} 1812 af sin Fader Skøde paa Lille Stermose. Ved Testamente efter Christian Henrichsens Enke fik han ^{10/6} 1823 Brylle Kirke.

Henrik Hansen fik ^{29/9} 1840 fra Moderen, Hans Christian Andersens Enke, Skøde paa Lille Stærmose.

Henrik Hansen skødede ^{1/12} 1852 Lille Stermose (5-3-1-1) til sin Broder Carl Christian Hansen.

Hans Christian Andersens Enke skødede ^{24/9} 1846 Parcellen Nr. 2 (4-6-1- $\frac{3}{4}$) af Lille Stermose og Brylle Kirke til Sønnen Anders Hansen.

Denne solgte Gaarden, *Ny Stermose* kaldet, til Hans Jensen af Kjærby (Købekontr. ^{8/11} 1859, Skøde ^{22/5} 1861).

Thobo.

Kommer formodentlig af Mandsnavnet Towi, som i det 12. Aarh. skrives Toui, Toue, Touo (O. Nielsen, Olddanske Personnavne, S. 101).

1533 hørte Touboe til Dalum Kloster. Beboer var Jep Knudsen.

1587 (Thoffbo). Anders Nielsen. Afgift: 1 Td. Smør, 24 Skpr. Havre i Gæsteri, 1 Lam, 1 Gaas, 5 Læs Ved at age, 1 Okse at stalde.

I Kirken Ligsten: Her ligger begravet erlig Mand Anders Nielsen (?), som boede i Tobov, som døde Anno 1605 den 7. Marts. Gud give hannem en glædelig Opstandelse.

Laurits Andersen. Ligsten: Herunder ligger begravet erlig velagt Mand Laurits Andersen, som boede i Tobo, som døde den 20. October Anno 1623. Gud give hannem en salig Opstandelse. (Paa Foden: Niels Ibsøn Tobo døde den 25. (?) December 1701.)

1639—59: Jep Lauridsen. $\frac{4}{9}$ 1660 begr. i Brylle Kirke. Delefoged (?). G. m. Johanne.

Tovboe. $\frac{1}{5}$ 1662 gav Kronen Skøde til Landsdommer Jens Lassen. Thoeboe (1664: 14-4-1-2 $\frac{1}{2}$): Dalum.

$\frac{4}{3}$ 1681 Udlægsforretning i Odense i Henhold til Revisionskommissionsdom, hvorved en Del af det Gods, Jens Lassen havde faaet tilskødet 1662 og 64, udlagdes til Kronen.

$\frac{16}{6}$ 1683 Udlægsforretning efter Revisionskommissionsdom af $\frac{1}{10}$ 1680... der udlægges mere til Kronen.

Touboe (1688) Ryttergods. 14-4-0-0 + Skovsk. 0-2-0-2.

Niels Ipsen, Delefoged til Dalum og Sct. Knuds Kloster. † i December 1701, begr. $\frac{2}{1}$ 1702 (se ovenfor).

$\frac{28}{6}$ 1657 g. m. Dorthe Henningsdt., begr. $\frac{3}{6}$ 1705.

Ligsten: Herunder ligger begravet den salig erlig dydig og gudfrygtige Matrone Dorthe Henningsdatter, barnefødt i Odense Anno 1637, boede i Toboe og døde der 1705 den 27. Maj. Gud give hende med alle Guds udvalgte en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dommedag.

1668 viedes Rasmus Nielsen og Gjertrud Ibsdt. udi Thobo værendis.

$\frac{20}{6}$ 1677 klagede Niels Ibsen i Thobo paa sin Svoger Christen Poulsen i Højsholt hans Vegne over 2 Mænd i Tommerup, som sidst forleden den 11. Juni havde overfaldet Chr. P.

Ved Skovsyn 1681 Thobo Grund eragtet for 6 Svin.

Ved Skovsyn 1705 over kgl. Skove i Odense Herred hedder det: »Taaboer En Skov Rider bondegaard.«

Mogens Sørensen, begr. $\frac{9}{12}$ 1710 i Brylle Kirke.

$\frac{2}{3}$ 1711 Skifte og Deling efter ham.

Hæderlig og velagt M. S. g. $\frac{8}{10}$ 1690 i Brylle m. Johanne Nielsdt. (»bygge og bo i Thobo«), begr. $\frac{11}{1}$ 1734, 68 Aar gl.

Børn: Søren, døbt $\frac{13}{9}$ 1691. — Inger, døbt $\frac{5}{2}$ 1693. — Dorthe,

døbt 25/1 1696. — Oluf (begr. 31/3 1704) og Cathrine Voldborg læst over 17/7 1698 (tidl. hjemmedøbte). — Karen, døbt 15/1 1702. — Niels, døbt 21/6 1705.

Mogens Sørensen, som var en Søn af Sognepræst Søren Andersen og Inger Andersdt. Digsmed i Haarby, var en »uroelig« Mand, som havde flere Retssager i Haarby (se A. Jensen, Løgismose, S. 18 ff.).

1709 viedes Jørgen Mogensen og Anne Hansdt., som er til Værelse i Thobo.

9/1 1715 begr. Jørgen Mogensens Kone Anne Hansdatter af Thobo.

Mogens Sørensens Enke ægtede 29/12 1711 Christian Pedersen Møller, Berider, begr. 17/4 1715; faldt, da han red fra Odense, af Hesten og døde mellem Højme og Brendekilde.

19/4 1712 dømt til at betale til Kapt. Ulfeld 100 Rdl. for Vædens Græsning afvigte Sommer, haft i Leje af Ulfeld, som skulde betale saa meget til Professor Luja.

23/8 1712 stævnedes Christian Berider i Thobo Oberstinde Chams for 4 Rdl., skyldig for Græsning paa Væden næst afvigte Sommer.

19/9 1713 afhørtes paa Chr. Pedersens Vegne Tingsvidner — for at ærlige Folk kunde blive uden Defaute og den rette Sandhed fremkomme — i Anledning af, at Prokurator Kjær i Odense agtede at søge Chr. P. i Toboe for en Hest, som en svensk Major Meierhellem skulde tilhøre, der hannem ved en ermeldte Hr. Majorens Knægte skal være tilbragt for at sælge. — Major Meierhellem laa i beordret Kvarter i Faaborg, og Vidnet Christopher laa nu i Kvarter i Kjertemindede. . . Disse svenske Fanger, som nu har ikke blivende Sted eller Hustilhold her i Landet, tilmed har disse indkaldte svenske Knægte, hvoraf denne Sag har sit Udspring, i daværende Tid i Sommer haft deres Tilhold i Broholm. En — Johan Skiøtsche værende i Toboe — vandt: for ca. 9 à 10 Uger siden kom der en af de svenske Knægte, som han kendte, ved Navn Christopher Lehem, som laa i Broholm og havde Tilsyn til en temmelig Del svenske Heste, som der var lejet i Græs, og havde med sig 4 andre svenske Knægte, som førte en 9 Stkr. af de svenske Bester med sig ind i Thobogaard, hvor de begærede en Kande Øl, som de og bekom for Betaling. Imidlertid spurgte Christopher Lehem Christian Pedersen Berider ad, om han ikke havde Lyst til at købe nogle af samme Best, saasom de nu skulde sælges og henføres til Odense eller Nyborg. Derpaa besaa Chr. P. samme Bester, af hvilke hannem ingen anstod uden en brun Vallak, som han bød 10 Rdl. for, hvortil Chr. L. svarede, han vilde tale med sin Herre derom; om den derfor maatte sælges, skulde han den bekomme; rejste de saa samtlige bort med Hestene, og om en 8 eller 10 Dages Tid kom bemeldte Chr. L. igen med en brun Hest og spurgte C. P., om han nu vilde købe den brune Hest; mens han købte den ikke; saa bad Chr. L., at C. P. vilde

ikkuns beholde Hesten nogle Dage, indtil de rejste bort, saa vilde de nok komme tilrette derom med hinanden om Købet, mens Chr. P. vilde intet købe den, og derpaa blev Hesten i Toboe i nogle Dage, og da Karlene ej kom igen, slog C. P. Hesten udi Broholms Mark igen, hvor de tilforn gik i Græs.

30/7 1716 viedes Sr. Predbjørn Langsted og Dorte Mogensdt., som er i Thobo hos hendes Moder.

Han boede 1717 i Thobo, fungerede i en Sag som Herredsfoged.

Poul Laursen fra Ladegaard fæstede 10/8 1724 Touboe, som Christen Pedersen fradøde, men Enken paabor; P. L. skal ægte hendes Datter.

Poul Laursen, begr. 16/11 1769 i Brylle Kirke, 77 Aar gl. G. 1) 6/10 1724 m. Cathrine Voldborg Mogensdt. (se S. 45), begr. 14/7 1733, 33 Aar, i Brylle Kirke; g. 2) m. Anna Nielsdt., begr. 25/8 1766 i Brylle Kirke, 65 Aar gl.

1729 boede kgl. Skovrider Sr. Knud Pedersen Schyth i Touboe.

13/12 1736 fik Søren Mogensen Thobo (se S. 44) kgl. Bestalling som Skovrider i det fynske Ryttergodsdes Distrikt i Skovrider Adolph Coburgers Sted.

1761: Thobogaard er en god Gaard med anelig Overskov og andet Tillæg.

Ved Auktion 1764 købtes Thoboegaard (14-6-2-0) af Justitsraad Lowson for 499 Rdl. pr. Td. Htk. (= 7391 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$ 10 β).

8/1 1763 fik Ungkarl Niels Poulsen Fæstebrev paa Toboegaard, som hans Fader Poul Larsen og Hustru hidtil havde haft i Fæste, men formedelst Alder og Svalgelighed afstod til deres eneste Søn. Niels Poulsen fik kgl. Skøde paa Gaarden 26/4 1768. G. 1) m. Maren Jensdatter, begr. 18/4 1782, 43 Aar gl. 2) 28/3 1783 m. Anne Kirstine Rasmusdt. (ved Folketællingen 1787 46 Aar gl.).

18/7 1801 solgte Niels Poulsen bageste *Lysebjerg* (0-6-2-0) til Jens Petersen.

17/6 1803 solgte Niels Poulsen Lysebjergløkken (1-5-2-0) til Anders Sørensen. Denne Gaard kaldes nu Thobosmedien.

Poul Nielsen (forriges Søn) fik Skøde paa Thobo 23/4 1804. Fik af sin Svigerfader Henrik Rasmussen 23/1 1795 Skøde paa Store Appe, hvor han boede. G. 1) m. Johanne Dorte Henricksdt.; 2) m. Frederikke Lohmann.

7/5 1808 viedes Ungkarl Hans Carl Lohmann af Thobo og Pigen Ane Kirstine Hansdt. sst., hvor de nu bor.

Jeppe Larsen, g. m. Johanne Dorte Poulsdt., fik Skøde af sin Svigerfader Poul Nielsen 26/6 1813.

Jeppe Larsen solgte *Lille Thobo* (1-2-3-2 $\frac{3}{4}$) til Niels Madsen (Købekontrakt 31/10 1820, Skøde 30/12 1825).

Hans Jørgen Jeppesen havde St. Thobo fra 1861 til sin Død 12/9 1882. G. 4/6 1862 m. Anne Marie Hansen, † 18/5 1880.

Deres Søn Hans Laurits Jeppesen Thobo ejer nu Gaarden.

Ved Udparcellering fra Stermose, Thobo og Broholm fremkommer mange Beboere, i en Tid af 60 Aar er Tallet steget fra 12 til 43. Nogle af disse Bopæle fortrinlige — Skov og god Jord, ubetydeligt Htk. Hist og her har den virksomme Bonde omdannet en Engplet til Agerland, skaffet Vandet bort etc. (Høysholt).

Lille Appe.

Navnet kommer formodentlig af Mandsnavnet Api eller af Kvindenavnet Apa (O. Nielsen, Olddanske Personnavne, S. 5).

1533 (Lillæ Appe) til Dalum Kloster. Beboer: Niels Tysker.

1587 (Lille Appe). Beboer: Niels Hansen. Afgift: 1 Fjerding Smør.

¹/₅ 1662 skødes Lille Ape (Halvgaard) af Kronen til Landsdommer Jens Lassen. Beboer: Jens Andersen.

1664. Lille Appe (3-6-0- $\frac{1}{2}$) til Dalum.

1681. Lille Appe. 1 Svins Olden.

1688. Lille Appe (6-7-3-2). Ryttergods. Beboer: Jens Andersen.

1761. Lille Appe. Ringe Over-, men bedre Underskov.

1764 solgtes Lille Appe (7-0-1-0) for 300 Rdl. pr. Td. Htk. til Skræder Lohmann i Odense.

Hans Jørgen Lohmann, forhen Dameskræder i Odense, † i Lille Appe ⁶/₉ 1818, 89 Aar gl. G. m. Sophie Schjødt, † 1827, 90 Aar gl.

En Søn: Johan Christopher Lohmann, f. i Odense ¹⁴/₂ 1767, † 1846 som Præst i Kyndby-Krogstrup, g. i Tommerup ¹⁶/₆ 1805 m. Kirstine Thorsager Rasmussen, en Dt. af Landstingshører Rasmus R.

I Lille Appe fødtes følgende Børn: Edel Cathrina, døbt ¹/₇ 1769, Christian Albrecht, døbt ¹/₄ 1771, Fridericha, døbt ¹⁷/₇ 1773, Hans Carl, døbt ¹/₁₂ 1775, Caspar Wilhelm, døbt ³¹/₁₀ 1778, Christine Ulricha, døbt ²⁴/₁₀ 1780.

Christian Albrecht Lohmann fik Lille Appe. G. m. Mariane Madsdt. (Mortensen). En Søn af disse: Hans Jørgen L., f. ²⁹/₄ 1822 paa Lille Appegaard, entl. 1892 som Præst for Græse-Sigerslev, † paa Frederiksberg ¹/₅ 1907.

⁹/₁ 1773 bekendtgør H. J. Lohmann fra Lille Appe (Adr. Cont. Efterretn. Nr. 3), at han ved offentlig Auktion ¹⁷/₂ vil sælge nævnte Gaard (6-7-3-2 samt Skovsk. 1 Fdk. 1 Alb.) med dertil hørende Brendekilde Kirke med Jus patronatus (19 Tdr. Htk.). Ved Gaarden tvende gode Fæstehuse; Gaarden har al sin Jord og Grund for sig selv og er inddelt i 5 Lækker, som drives med 2de Aars Drift og 3de Aars Hvile. Kan aarligen saaes 12 à 14 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 2 Tdr. Boghvede og 9 à 10 Tdr. Havre og avles aarlig ongefær 50 Læs Hø; kan aarlig græsses og fodres 20 Stkr.

Kvægs Høveder foruden 8 Beester, 12 à 14 Faar og nogle Svin. Til Gaarden er en stor Mængde Gærdsel-Skov af Hessel og Elle, hvoraf aarligen kan afhændes en stor Del foruden Gaardens Fornødenhed, tillige med Overskov af Eg og Bøg, med stor Overflodighed af Tørveskær. Gaarden tillige med de tvende Fæstehuse er for faa Aar siden mest af ny opbyggt og Stuehuset med Tegl hængt og vel indrettet til en honet Familie. Paa Gaardens Jorder har Beboeren gjort en stor Del Forbedring i at lade rense og rydde endel Moser og ubrugeligt Agerland med mere, som for Fremtiden kunde forbedres.

^{31/1} og ^{6/3} 1774 Auktion over Lille Appe med 3 Huse og den Lohmann endvidere tilhørende Brændekilde Kirke med dens Korn- og Kvægtiende.

I Adr. Cont. Efterretn. 1774, Nr. 32, averterer L. atter sin Gaard Lille Appe til Salg. ^{10/1} 1775 var der Tvangsauktion over en ham tilhørende Gaard i Odense (anførte Blad 1774, Nr. 52).

^{7/2} 1775 Auktion i Odense over Leipzig-Huset (jordløst, med to Haver), tilhørende H. J. Lohmann — ifølge Begæring af ham og af Panthaveren (Hr. Lakkendrup, Sognepræst i Ringe).

Efter Udlæg for rester. Skatter og Afgifter Auktion 1775 over L.s Ejendomme: 1) Lille Abbe — af nyt opbyggt Stuehus — 6-7-3-2, i hvilket Htk. indestaar Hs. Majestæts Penge 1054 Rdl. 66 β. 2) Fæstehuse paa Gaardens Grund: *Trojbergs-Hus*¹⁾ og *Eegebergs-hus*, som ere nye opbygte. 3) Et Fæstehus Leipzig-Hus. 4) Brændekilde Kirke med tilligg. Herlighed samt Tiende... Ved 3die Auktion, som holdtes 6. Marts 1775, blev dog Leipzig-Huset forbigaaet.

For en Faarehjord af 28 Stykker Faar fik Selvejer H. J. Lohmann til Lille Appegaard ^{12/2} 1776 af Landhusholdningsselskabet den store Sølvmedaille eller 20 Rdl., samt for hans forrige Aar indsendte Efterretning om, hvorledes han behandler sine Faar, hvoraf han tillige i Aar har sendt Selskabet et Skind (Od. Adr. Cont. Efterr. 1776, Nr. 8).

Blandt nogle, som hos det kgl. Landhusholdningsselskab æskede Præmie for overordentlig Flid, var: Henrik Rasmussen til Store Appegaard, H. J. Lohmann til Lille Appegaard, Niels Poulsen til Toboe Gaard. Disse tre Mænd have deres Fortjeneste for Moradsers Udgravning, som for nogle Aar siden er sket, men kan ikke komme til Betragtning efter Listen for 1776 (Od. Adr. Cont. Efterr. 1777, Nr. 11).

^{1/9} 1770 skrev Biskoppen til Lohmann: Brændekilde Kirke bliver mere og mere forfalden, saa at Menigheden snart ikke uden

¹⁾ Om Trojborg se Vedel Simonsen: Borgruinerne II, 9 og Udsigt over Nationalhist. B 1, H. 2, p. 16-17. Han ved dog ikke, at der findes et Trojborgsted i Brylle Sogn. — «Trojborg betydede i gamle Dage, hvad vi nu kalde en Labyrint.» (O. Nielsen, Skodborg og Vandfuld Herreder, S. 265. — 1 Gaard og et Hus i Bøvling Sogn hedder Trojborg.)

Frygt og Fare tør komme der... Kan ikke forsvares af ham som Kirkeejer.

13/3 1772 klages igen over L. m. H. t. nævnte Kirke.

8/8 1774: Brændekilde Kirke endnu brøstfældig, gøres Beslag paa Kirkens Tiende, event. stilles til Auktion.

26/7 1775: Brændekilde Kirke endnu daarlig, Kirkens Tiende — som ifjor — sælges ved offentl. Auktion.

Edsbjerg.

24/6 1542 fik Mester Jørgen Jensen, Superintendent i Fyens Stift og efterkommende Superintendenter tillagt Kirkehavren, som er for Gjæsteri« af Johanne i *Jernsberg* $\frac{1}{3}$ Ørtug Havre, Peder Thomsen i Rørmose $\frac{1}{3}$ Ørtug Havre, Knud Andersen i Buve (=: Brylle) 1 Ørtug Havre, Peder Hansen *ibid.*, $\frac{1}{3}$ Ørtug Havre. (Kancellireg.)

1. Oktbr. 1554: M. Jørgen Jensen skal have Havre af Bønder i Odense Herred... *Jersberg*, Rennerd, Brylle... (Kancellireg.)

I Aug. 1661 hedder det om Sct. Hans Klosters Gods: Erdtzbjerg 1 G. medtagen.

S. A. hedder det: Ersbjerg schoff... er for c. 16 Aar siden afhugget.

1664: Erdtzbjerg (1-2-1-1) tilh. Odensegaard.

9/8 1664 fik Henrik Ditlef Holch til Ravnholt af Kronen Stedet Erdsbierrig.

I de gl. Jordebøger for 1655, 60, 61 og 62 findes anført: Erdtzbjerg, Rasmus Andersen, $\frac{1}{3}$ Fæstegaard.

1688: Eedsberg (3-3-1-1 + Skovsk. 0-0-1-1), beboet af Anders Jørgensen, tilh. Christen Christensen i Store Hesbjerg.

1 Hus med 1 Alb. Htk.

1665 nævnes blandt Kirkens Indtægter: Eers bjerg schouff 2 marck.

17/12 1672 mødte i Retten Synsmænd, som havde synet nogen Skovpart ved Erdtzbjerg (Kirkeskoven kaldet), som Jeremias Spleth foregav og forment tilhørte Brylle Kirke.

1681 takseredes Ersbjerg Skov til 1 Svins Olden.

1705 hedder det: Esbjerg ($2\frac{1}{4}$ Td. Htk.) tilhører en Trompeter af det Ahlefeldske Regiment.

12/3 1721 født i Edsbjerg Rasmus Hansen Edsberg, Søn af Hans Rasmussen, tidligere Skipper i Faaborg, og Hustru Anna Cathrine Jørgensdt., en Præstedatter fra Sjælland; † 18/3 1790 som Præst i Brenderup-Ore. Fik 1775 Præmie for levende Hegn.

1764: Erdsbjerg (3-3-1-1 + 0-0-1-1), beboet af Rasmus Nielsen. Solgt til Jens Hansen i Lille Stærmose for 260 Rdl. pr. Td. Htk. (= 899 Rdl. 1 $\frac{1}{4}$). *Erdsbjerg* (1 Alb. Htk.), beboet af Anders Mikkelsen, solgt til Beboeren for 62 Rdl.

1756 nævner Præsten i sin Indberetn. Store og Lille Edsbjerg.

1774 nævnes (i D. Atl.) Store og Lille Ertzbjerg (1 G., 2 H.).

Vittenberg.

1587 til Dalum Kloster: Huittenbiergh.. Jørgen Laurdtsen..
1 $\frac{1}{2}$ 5 $\frac{1}{2}$ 1 alb.

$\frac{1}{5}$ 1662 fik Landsdommer Jens Lassen af Kronen Vittenberig
(Hus), beboet af Rasmus Hansen.

Kaldes 1651 Gadhus.

1664 hørte Vittenberg Hus (uden Htk.) til Dalum Kloster.

1688 var Vittenberg (0-6-3-2) Ryttergods, beboet af Hans Jensen.

1705 nævnes Wittenbierg (Hus).

1764 solgtes Vittenberg til Beboeren Christian Nielsen for 155 Rdl.

Nyrnberg.

1587 Nornbiergh til Dalum Kloster, Niels Madsen . . 1 Otting Smør.

$\frac{1}{5}$ 1662 solgte Kronen Nørrenberig, beboet af Jørgen Ibsen,
til Landsdommer Jens Lassen.

Kaldes 1651 Gadhus.

1664: Nørrenberg Hus (uden Htk.) tilh. Dalum Kloster.

1688: Nørenberg (1-5-3-0) Ryttergods. Beboet af Niels Hansen.

1705: Nønneborg. — 1756: Nyrrenberg. — 1774: Nyrenberg
(1 Gaard).

1764 solgtes Nørrenberg (1-5-3-0) til Beboeren Jørgen Hansen
for 190 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$ 11 β .

Leipzig.

Ikke i Matrikelen af 1664.

1688: Leipzig, 1 jordløst Hus, beboet af Niels Rasmussen. —
Ryttergods.

1705: Leipzig (Hus).

1764 solgtes Leipzighuset, beboet af Anders Hansen, til Skræder
H. J. Lohmann for 100 Rdl. (Se under Lille Appe.)

Skauenborg.

1587: til Dalum Kloster Skaffenborgh. Morten Thomsen, 1 Fjerd.
Smør og 12 Skpr. Havre (Gæsteri).

1651 kaldes Skauenborg en Boel.

$\frac{1}{5}$ 1662 skøder Kronen Schaufvenborg (Halvgaard), beboet af
Niels Knudsen, til Jens Lassen, Landsdommer.

$\frac{2}{7}$ 1664 begr. Hans Nielsen (Jyde) i Brylle Kgd., som var
myrdet i Skavenborgh og sat ned i en Tørvegrav lidet derfra.
Havde 2 Hug i Hovedet af en Øxe og 4 Knivslag (Kbg.).

1681 takseredes Schaffuenborig Skov til 1 Svins Olden.

1664: Schaffvenborg (3-0-0- $\frac{1}{2}$) til Dalum Kloster.

1688: Schauenborg (2-4-2-0), beboet af Rasmus Pedersen. —
Ryttergods.

1705: Schauenborg. 1756: Skauenborg. 1774: Skauenborg
(1 Gaard).

1764 solgtes Skauenborg (2-4-3-1), beboet af Jørgen Hansen, til Knud Rasmussen fra Skræppenborg for 932 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ 12 β .

Provst Bachmann af Øster Hæsing skødede $\frac{30}{11}$ 1789 Schavenborg (1-1-3-1) til sin Broder Frider. Bag. Bachmann, som solgte den til Ole Hansen $\frac{12}{6}$ 1807.

Skræppenborg.

Vedel Simonsen mener (Borgruinerne II, 57 f.), at der maaske i Navnene Skræppenborg og Skavenborg er Spor til Fæstninger i Hedenold.

1533 hørte Skræppenborg, beboet af Villads Andersen, til Dalum Kloster.

1587 Skreppenborgh til Dalum Kloster. Niels Willatzenn (1 $\frac{1}{2}$ 5 β 1 alb. 1 Fjerd. Smør, $\frac{1}{2}$ Ørtug Rug, 1 Ørtug Byg.)

1648 blev Peder Nielsen af Skræppenborg ihjelstukken i Store Appe (se under Broholm).

$\frac{1}{5}$ 1662 fik Landsd. Jens Lassen af Kronen Schreppenborig (Halvgd.), beboet af Peder Nielsen.

1681 takseredes Schreppenborig Skov til 2 Svins Olden.

1705: Skreppenborg.

1664 hørte Skreppenborg (5-6-1-2 $\frac{1}{2}$) til Dalum Kloster.

1688 Skræppenborg (6-0-3-2), Ryttergoods, beboet af Rasmus Rasmussen.

$\frac{20}{6}$ 1695 fæstedes Skræppenborg til Jørgen Rasmussen, hvis Fader Rasmus Rasmussen fradøde.

1756: Skræppenborg. 1774: Skreppenborggd. (1 Gaard).

1764: Schreppenborggaard (6-0-3-2 + 0-0-2-2), beboet af Knud Rasmussen, solgt til Jens Tønnesen, Forpagter paa Krengerup, for 231 Rdl. pr. Td. Htk. = 1431 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$ 5 β .

$\frac{14}{12}$ 1778 gav Jens Tønnesen i Tommerup til Ungkarl Peder Rasmussen af Render Skøde paa Skræppenborg. Han skødede $\frac{17}{6}$ 1800 Gaarden til sin Broder Jørgen Christian Rasmussen, † 1804, begr. $\frac{12}{3}$, 49 Aar gl. (og fik selv $\frac{18}{6}$ 1803 af Landsdommer Mylius Skøde paa Langsted Mølle). Jørgen Chr. Rasmussens Enke sk. Gd. $\frac{21}{6}$ 1832 til Svigersønnen Ole Peter Holm Larsen. Denne fik $\frac{30}{12}$ 1838 Auktionsskøde paa *Dalmosehus* (Sdr. Dalhus 0-2-0-1) og solgte i Maj 1842 Skræppenborghus og Dalmosehus til Johan Jørgen Mau (om Dalmose se S. 10 og 32 f.).

Ole Peter Holm Larsen,

en Søn af Branddirektør Niels Larsen (se S. 57) og Anne Elisabeth Hansen, var født $\frac{8}{10}$ 1802 i Hunderup, Set. Knuds Landsogn og døbt i Set. Knuds Kirke i Odense $\frac{17}{11}$.

Branddirektør Larsen paa Mindesholm (i Render) ansøgte om, at nævnte Søn maatte antages til Konfirmation til Paaske 1816. Ved Konfirmationen i Tommerup Kirke 21. April 1816 var han Nr. 2

(»meget god og sædelig«); Nr. 1 var Søren Anchersen Borch, en Søn af afg. Sognepræst Borch, i Huset hos Gmd. Knud Skræppenborg (vel af Lille Skræppenborg). 22/6 1822 blev Peter Larsen,

Peter Larsen Skræppenborg.

19 Aar gl., i Brylle Kirke viet til Anne Kirstine Jørgensdatter, 36 Aar, Gaardmandsdatter i Skræppenborg. Hun var en Datter af ovennævnte Jørgen Christian Rasmussen og Karen Knudsdatter (f. i Hunderup, Datter af Knud Nielsen og † 18/4 1838, 78 Aar gl.). 20/11 1785 lod Jørgen Rasmussen i Trøstrup sin Datter døbe Anna Kirstine. Fadd.: Niels Toboe, Peder Rasmussen i Skræppenborg, Niels Knudsen fra Hunderup (Korup Kbg.).

Peter Larsen Skræppenborgs Børn: Rasmus Olsen, f. 2/4, hjdbt. 2/4, i Kirke 1/6 1823. Fadd.: Gmd. Andreas Geltzer i Sønderskovgaard i Holsten og K., Gmd. Hans Chr. Stærmose og K. og Drejer Peder Knudsen i Brylle. — Johannes Olsen, f. 26/2, hjdbt. 26/2, i Kirke 21/3 1826. Fadd.: Gmd. Hans Christian Stærmose, Pigen Kirsten Jørgensdatter paa Christiansfeldt, Boelsmand Peder Knudsen og Knud Jørgensen i Skræppenborg. — Johannes Olsen døde i Dons 30/3 1862.

22/4 1831 bad Skoleforstander Ole Peter Holm Larsen af Skræppenborg skriftlig Bispem om at sørge for, at Luthers Katekismus maa blive brugt og forklaret for Børnene i Brendekilde Skole. 25/5 s. A. svarede Biskoppen: Efter indhentet Oplysning tror jeg at kunne berolige Dem i Henseende til Brugen af Katekismus i Brendekilde Skole, da den er bleven og fremdeles vil blive anvendt ved Religions-Undervisningen.

Søndag den 24. Aug: 1834, Kl. 4 Eftermiddag, var der Møde hos P. Larsen paa Skræppenborg. I Fyens Stiftstid. Nr. 144 (4. Septbr.) Referat: 400 Mennesker. En simpel Mand begyndte — efter en lang Psalme — at holde en Slags Bøn og oplæste derefter en Prædiken af en gl. Bog, formodentlig en Huspostil, hvilket Foredrag, som enhver Fornuftig nok kan forestille sig, skeede i et Sprog og med en Stemme, der ret skar ilde i Øre, og vistnok var meest velgjørende for døve. Lidt efter Begyndelsen trak Taleren ud til Skjortæærmer... tilføjede Forklaringer... ren Galimathias... Atter en Psalme, hvorpaa Mag. Lindberg fremstod som Prædikant og holdt en Tale om de første Menneskers Skabelse, Egenskaber etc... Atter en Psalme...

11/5 1836 spurgte Biskoppen skriftlig Pastor Lund, hvorvidt det Rygte var sandt, at der af de saakaldte Hellige holdtes hyppige Forsamlinger i Skræppenborg m. v. »Rygtet vil sige, at Forsamlinger holdes hyppigt i Skræppenborg i talrig Mængde: De ved, at dette ikke er tilladt, og forventer jeg nærmere Beretning, hvis Sagen forholder sig saa. Jeg mener, at en Præst i Fyen har truffet en heldig Middelvej, idet han tillader Forsamlinger af Husets Folk og faa Fremmede, høist i det Hele indtil 16 Mennesker, at holde fælles Andagt, som han selv oftere besøger. Der synges Psalmer af Brorson, saa holdes der Bøn, og der læses en Prædiken af en Postille. Træffer han flere sammen, maa strax de Overskydende begive sig et andet Sted hen og der holde lignende Andagt. Derved vises, at man ei vil formene huslig Andagt, naar den virkelig fortjener dette Navn, og at det kun er den Andagt, man ei kan tillade, som ved sin Mængde og de frie Taler, som holdes, antager en kirkelig Natur.«

I en Bog af Ludvig Schrøder: Ole Peter Holm Larsen, hedder det: »Peter Larsen blev ikke blot »Landmand«, men virkelig Bonde... han blev en varm Talsmand for Bøndernes gammeldags Levevis i Føde og Klæder... Den afgørende Vending i Peter Larsens Liv er dog ikke, at han blev Bonde, men at han blev en af de Lægfolk her i Danmark, hos hvem det kristelige Liv først vaagnede i dette Hundredaar. De »Hellige«, i hvis Kreds han var optaget, hørte til den vestfynske Opvækkelse, der tilligemed de 4 til 5 Præster, som sluttede sig til dem, hvorimellem Boesen i Vigerslev og Balslev i Haarslev nævnes, stod i nær Forbindelse med Hernhutterne i Kristiansfeldt.«

1841 solgte Peter Larsen Skræppenborg og købte Donsgaard i Alminde Sogn, en Mils Vej nord for Kolding. Her døde hans første Hustru, Anna Kirstine Jørgensdatter, 6/8 1867, og 6/10 1868 blev han gift med Karen Jørgensen. Selv døde han paa Donsgaard 6/1 1873 og blev begravet paa Alminde Kirkegaard. Paa hans Ligsten staar:

»Med et stort Hjerte og en fyrig Aand, tidlig grebet af Kristus, virkede han i et halvt Aarhundrede med megen Frugt baade hjemme og ude for levende Kristendoms Fremme blandt sine Landsmænd. Luther og Grundtvig ærede han som Lærefædre, Jesus Kristus var ham alt, ham saa nær som Troens Ord hans Mund og hans Hjerte.«

Skrifter om P. Larsen: S. Borgen: Til Minde om Ole Peter Holm Larsen (Skræppenborg). 1873. — Ludvig Schrøder: Ole Peter Holm Larsen. 1875 (hos Milo). — Samme: Peter Larsens Liv og Gerning. 1902.

1851 solgte Hr. Hviid til Fæstegmd. Ole Ovesen Store Skræppenborg i Brylle Sogn med en Del Besætning for 15000 Rbdl.

Lille Skræppenborg.

Mads Rasmussen i Render solgte ²⁸/₁₀ 1795 Lille Skræppenborg (2-1-0-1) af Gaarden Nr. 9 i Render til Jens Rasmussen, som ejede Broholm (se S. 39).

Knud Jørgensen g. m. Niels Rasmussens Enke i Lille Skræppenborg (2-5-1-2 $\frac{3}{4}$). Attest ¹/₇ 1815.

Fik ²⁷/₁₂ 1826 Skøde fra Moderen Jørgen Christian Rasmussens Enke paa en Parcel af St. Skræppenborg. Solgt alt med den derpaa opbyggede Vejrmølle til Ole Larsen ⁷/₂ 1832. ¹⁷/₃ 1829 gav han Pant i Møllen, som vel saa var bygget 1828.

Ole Larsen, Lille Skræppenborg, ⁷/₂ 1832 Købekontrakt med Knud Jørgensen om dennes Sted med Mølle og en Parcel af St. Skræppenborg. Skøde paa disse Ejendomme ⁷/₂ 1834. ¹⁵/₁ 1838 Købekontr., hvorved han forbinder sig at afhænde til Jacob Madsen i Vosemosegaarden ovenmeldte Skræppenborg Vejrmølle og 12 Skpr. af Gaardens Areal.

Denne Handel fuldbyrdes ved Auktionsskøde til Mads Jacobsen Voldsgaard (fra Verninge) ¹⁹/₁₂ 1840.

¹⁰/₉ 1842 fik Mads Jacobsen Voldsgaard Bevilling til at maatte opføre (!) en Vejrmølle i Skræppenborg By.

Brunsvig.

1587. Til Dalum Kloster. Brunsvigh. Niels Schrødder: 1 $\frac{1}{2}$ 5 β 1 alb. 1 Ørtug Rug, 12 Skpr. Havre, Gæsteri.

I Jordebogen for Dalum Kloster 1617 tilføjet: Af forskr. »skafuenborig, brunsvig, Nørenberig, Vittenberig och Gunderstrup mendt. Aff offuer dreffen 1 otting honning.«

¹/₅ 1662 fik Jens Lassen af Kronen... Halvgaarden Brunsvig, som svarer af en øde Jord, som laa til Svinholm; Lindemoeshusene: 3 (Huse), som alle svarer af Overdrevet og 1 tillige af en øde Jord, 1 Bolig...

1664: Brunsvig (2-5-1-2 $\frac{1}{2}$) til Dalum Kloster.

1688: Brunsvig (2-4-3-2). Ryttergods, beboet af Mads Jørgensen.

1761 hedder det om Ryttergodset i Brunsvig og Schavenborg, Nørnberg, Vittenberg og Erdsbjerg: disse smaa Steder har fornøden Underskov og ellers ingen Herlighed.

Ved Ryttergodsauktionen 1764 solgtes til Professor von Westen for 110 Rdl. pr. Td. Hartk. (= 287 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$ 10 β) Brunsvig, beboet af Hans Jørgensen, som ¹¹/₁₂ 1773 fra Kammerraad Erichsen fik Skøde paa Gaarden, som han ¹⁶/₂ 1811 skødede til Sønnen Jørgen Hansen.

1587: *Theillgaarden*. Jost Dirkop.. 1 otting Smør.

1587: *Threlleborgh*. Søffren Sauffmand.. 1 otting honing.
(Findes ikke i Jordebogen 1617.)

1587: *Suineholm*.. Hans Willatzenn.. 21 β 1 alb.

I Jordebøgerne 1639-40 etc. er Svinholm gaaet ud og Brunsvig betaler »Noch aff den Jord, som laae til Svinholm, 21 β 1 alb.

1587: Lindemoszehusz.. Niels Pedersen.. 21 β 1 alb. 1 otting honning. Morten Rasmussen 2½ β 2 alb. Hogen Schreder 21 β 1 alb. Niels Andersen 21 β 1 alb. Christen Væver 1 otting honning. Jens Holst 1 otting honning.

Render.

Maaske af Mandnavnet Rand (neppe af Regni og Holt [Skov], neppe af Vad eller Øre). Navnet skrives meget forskelligt. Renuod (1489), Renduord (1497), Renordh (1504), Renoltth (Vedel Simonsen, Odense II, 2, 53), Rendtuordt (1533), Rendoo (1534), Rendoldt (1548), Rennerd (1554), Rendør (1584), Rennor (1587), Rindør (1617), Rendør (1640), Render (1644).

1664 var her 7 G., 4 H. med Jord, 3 uden Jord; 2 G., 4 H. med Jord og 1 uden Jord laa til Odensegaard, 3 G. og 2 H. til Dalum Kloster, 1 G. til Sct. Knuds Kloster, 1 tilh. Henrik Bjelke. — 1688: 8 G., 6 H. med Jord og 2 uden Jord, tilhørte Landsdommer Jens Lassen. — 1774: 12 G., 5 H.

1489 var P. Klemendsen i Render og Simon Thomsen i Brylle Tingvidner, og 1497 nævnes i et Tingsvidne Hans Jensen i Render.

1533 hørte 4 G. i Render til Dalum Kloster (den ene beboedes af Mads Byllamose). 1587 hørte 4 G. og 1 Gadehus til samme Kloster. Ligeledes 1617, men faaet tillagt en Afgift af Skovhøjene og Render Hede. Endvidere tilføjet en Afgift af Skovhøjene og Render Hede fra 6 Mænd.

Paaskeaften 1535 var Hans Andersen i Render med til at udstede et Hyldingsbrev.

⁹/₃ 1584 fik Oluf Bager, Raadmand i Odense, af Kronen Skøde paa Kronens Rettighed i en jordeggen Bondegaard i Render, med Ret til at tilforhandle sig Ejendomsretten.

¹³/₅ 1640 afstod Tygge Brahe til Thostrup 1 G. og 4 Bol til Kronen.

¹/₅ 1662 fik Jens Lassen af Kronen: 2 Helgaarde, 1 Halvgaard, 2 Gadehuse, en Afgift, 6 Mænd svare af Render Hede og Schouf-højene...

27/7 1664 fik Jens Lassen af Kronen: 1 Bol i Render. $\frac{9}{8}$ s. A. fik Henrik Ditlev Holch til Ravnholt af Kronen: 1 Sted, 1 Gaard og 4 Bol i Render.

1761 (se under Brylle S. 27).

1764 solgtes Render — med Undtagelse af Skovfogedhuset — til Bymændene for 51 Rdl. pr. Td. Htk. (= 3118 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$ 5 β):

Nr.	Beboer:	Hartkorn			
		Tdr.	Skp.	Fdk.	Alb.
1.	Anders Hansen	6	6	1	1
2.	Niels Hansen	11	3	2	2
3.	Niels Nielsens Enke	1	2	0	2
	Af denne Gaard svares til Brylle Kirke aarlig 24 β .				
4.	Henning Christiansen	0	2	3	1
6.	Niels Nielsen Ravn	0	2	0	2
7.	Anders Rasmussen	2	7	0	1
8.	Morten Mortensen	6	3	0	0
9.	Rasmus Madsen	13	4	0	1
10.	Jens Rasmussen	9	6	2	0
11.	Poul Larsen	0	1	3	1
12.	Et Hus beboes af Skovfoged Cordt Rørs	0	4	0	1
	Svarer alene Skatter og Landgilde af Hartkornet. Dette Hus (Rørhuset?) købtes af Skovrider Clauding for 54 Rdl.				
	Husmænd:				
	Mads Hansen	0	2	3	1
	Mads Rasmussen	0	0	3	1
	Og af Store Stærmosse	3	2	1	0
	Rasmus Jørgensen	0	0	0	0
	Hans Jørgensen	0	0	0	0

Render By opmaalt 1783 af J. C. Pingel, udskiftet 1785. Kort og Udskiftningsforretning findes hos Oldermændene.

Nr. 1. Pahlbjerg. Anders Hansen gav $\frac{18}{5}$ 1774 sin Søn Hans Andersen Skøde paa Gaard Nr. 1 (6-6-1-1). Hans Andersens Enke Karen Pedersdt. sk. $\frac{16}{12}$ 1820 Gaarden til sin Søn Peder Hansen, hvis Søn Jens Pedersen ved Skiftebrev efter Faderen fik Gaarden (8-1-3-2). En Datter af Jens Pedersen er gift med Sognefoged Jørgen Clausen Kock, som nu har Gaarden.

Nr. 2. Mandgaard. Niels Mogensen. Hans Nielsen Mand, begr. $\frac{26}{12}$ 1717¹⁾, $\frac{6}{10}$ 1695 g. m. Maren Jørgensdt.

¹⁾ Var det første Lig, som efter Forordningen maatte betale 2 Rdl., fordi han kom i en Egekiste.

Niels Hansen (Mand) (1764).

Jens Nielsen Mand, dbt. 19/7 1745, † 24/9 1823. 20/12 1823 Skøde fra Jens Nielsen Manns Enke til Sønnen Hans Jensen paa 1 Gaard i Render (12-7-0-0).

Jens Christensen fik 30/9 1850 fra Hans Jensens Enke Skøde paa 1 Gaard i Render (14-3-0-2 $\frac{3}{4}$) og 14/12 1861 Skøde fra Christen Hansen paa Gaard Nr. 5 a i Render (2-2-1-1 $\frac{1}{2}$). 13/4 s. A. havde Jens Chr. faaet kgl. Bevilling til at sammenlægge Gaardene Matr.-Nr. 3 og 5 a mod at aflægge Jord og derpaa opføre Hus. Han ejede Gaarden i 35 Aar til 1885, da Sønnen Peder Jensen fik den. Senere ejedes Gaarden af Jacob Hansen, nu af G. Kruse.

Anders Hansen skødede 11/12 1799 Gaard Nr. 8 i Render til Jørgen Pedersen, som 18/6 1803 skødede den (1-6-1-1) til Branddirektør Niels Larsen. Denne solgte deraf 11/6 1808 til Niels Nielsen 1-0-1-2.

Fra »Mindesholm« (saaledes kaldte han altsaa sin Bolig) ansøgte Branddirektør Larsen om, at hans Søn Ole Peter Holm maatte antages til Konfirmation til Paaske 1816 (se S. 51). — 28/5 1800 var bemeldte Larsen bleven udnævnt til Branddirektør (den første) for Odense og Rugaard Amter. Han, som først boede i Hunderrup, Sct. Knuds Landsogn, † i Render 1/6 1817; g. m. Anne Elisabeth Hansen, f. i Jægerspris, Datter af Caspar Hansen, som døde i Render 28/4 1814, 78 Aar gl.

2/6 1817 Registr. efter Branddirektør Larsen. Enke. Børn: Else Margrethe Caroline Larsen, Anne Marie Larsen, Ole Peter Holm Larsen, Lars Fogth Larsen og Christian Julius Larsen, alle umyndige og hjemme i Stervboet, undtagen Sønnen Ole P. H., der var fraværende paa Matrikuleringen i Jylland.

3 Køer, 2 rødblissede Heste (200 Rdl.), 3 Faar og 1 Lam, 1 Kurvevogn... Stervboet med Tilliggende vurderet til 1500 Rdl. + Indbo etc. = 2306 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$.

Enken solgte 1/8 1821 Stedet til Gartner Jacob Rasmussen, som 1872 solgte det til Anders Hansen, Vennersminde. Denne brækkede Bygningen ned; den laa syd for hans Gaard paa den anden Side af Vejen, hvor der endnu staar et Træ.

Branddirektør Larsens Enke boede nok i Ejendommen, ogsaa efter at hun havde solgt den. Hun laa i mange Aar til Sengs, blev passet af en Datter (Jomfru Larsen) og døde i Render 2/11 1846, 71 Aar gl.

Nr. 9 blev udstykket (se S. 54 og 59). Rasmus Madsen (1764).

1787 var der hos Gmd. Mads Rasmussen i Render en ugift Løjtnant Kabusse, 60 Aar gl., i Kost.

Nr. 10 *Vennersminde*. Jens Rasmussen (som flyttede til Broholm) gav 17/12 1782 Skøde paa Gaarden Nr. 10 (9-6-2-0) til Mads Rasmussen, som 19/4 1804 solgte den til Stiftslandinspektør i Fyen

Christopher Arnstrup. Denne døde som Justitsraad i Render 16/1 1825 og var født i Gentofte Sogn 1761 (døbt (?) 6. Dom. p. Trin.). Han ægtede i Haarslev 30/9 1791 Maren Jespersdatter, som var født i Ejlskov By, Haarslev Sogn, og blev begr. i Brylle 12/10 1813, 45½ Aar gl.

Skifte 21/3 1818 efter Landinspektør Arnstrups Hustru Maren Andersen. Børn: Jens Christian¹⁾, 26 Aar, Johan Jacob, 22 Aar, Marie Kirstine²⁾, 25 Aar, Lovise Julie³⁾, 18 Aar, Maren Sophie⁴⁾, 15 Aar.

Landinspektør Arnstrup solgte 11/6 1812 Røhrlodden (0-2-3-2¼) til Hans Hansen.

Gaarden (8-5-2-2¼) solgtes ved Auktion 31/12 1825 til Forvalter Gert Heiberg. I Skødet nævnes Gaarden ikke med noget Navn, men i en Oblig. udstedt s. D. kalder Heiberg, Forvalter paa Dalund og Skovsbo, sig Ejer af Vennersminde i Render.

Gert Heiberg, Ejer af Røjlundgaard, † 29/11 1850, 52 Aar gl. (F. S. 318).

Johan Henrik Ludvig Olrich, i sit 32. Aar, i Naade afskediget Løjtnant ved 1. Livreg. i Kbh., kom fra Kbh. i Decbr. 1825 til Render. G. i Brylle 1826 m. Benedicte Martinette Heiberg († 28/2 1876). De rejste i April 1826 til Jylland fra deres Bopæl i Render.

Heiberg skødede 31/3 1829 Gaarden til Frederik Christian Wamberg († 21/7 1831, 51 Aar gl.). Dennes Enke skødede den 6/5 1832 (8-5-2-2¼) til Hørkræmmer Søren Ludvig Hansen (solgte ved Kontrakt 28/3 1835 Gaarden til Forpagter Krøll, men Kontrakten annulleret, erkendt ved Paategning paa Skødet til Chr. A. F. Nielsen), som 27/9 1838 skødede den (Vennersminde) til Christian Albrekt Frederik Nielsen († 2/11 1840, født i Slesvig), hvis Enke, Margrethe Cathrine Aarsleff, 28/5 1841 ægtede Ludvig Christian Zoëga (Ungk. og Avlsforvalter af Holckenhavn, 24 Aar gl.), som 31/12 1842 paa Vennersminde skødede denne Gaard til Hans Andersen af St. Pederstrup († 8/10 1896); han gav Skøde til Sønnen Anders Hansen 27/5 1866. — En Datter af A. Hansen er gift med Peder Jensen (tidligere Mandgaard), som nu ejer Gaarden.

Høysholt taler om denne lavtliggende og paa en sumpig Grund anlagte Bys mageløse og højst snævre Gader; han ynker de stak-

¹⁾ Konfirmeret i Brylle Kirke 1807, 4/9 1819 gift i Asperup Kirke med Pigen Karen Hansdt., tjenende hos Landinspektøren i Render.

²⁾ Født i Arninge Sogn (døbt? 2. Dom. Adv.) 1793, konf. i Brylle 1808, viet i Hjemmet (Brylle Sogn) 18/11 1824 til Poul Mathias Rosenkilde († i Egeløv 22/12 1858), Landinspektør og konstitueret Inspektør over de kgl. Godser paa Falster. Rejste i Novbr. 1824 med sin Mand til Falster, † 9/5 1864.

³⁾ Født i Arninge Sogn 11/5 1800, konf. i Brylle 3/4 1815. Rejste fra Render til Jylland i Juni 1825.

⁴⁾ Født i Arninge 2/10 1803, konf. i Tommerup Kirke 29/3 1818. Rejste fra Render til Sandager Sogn i Juni 1825.

kels Beboere i Render for deres saa bedrøvelige Vej, Gaden om Vinteren etc. ufremkommelig for gaaende. En Del Gaarde udskiftede og udflyttede. I ældre Tid Gaarde og Huse meget maadeligere end nu. — Aarsagen, hvorfor denne By blev solgt til saa lave Priser, siges at være, at da den blev opraaft, skulde nogle Liebhaveere have spurgt, hvorledes disse Gaarde var, hvorpaa en anden skal have svaret, at det hedder Render med Sandhed, thi en Mand render (løber) af sin Gaard efter den anden. Dette gjorde sin Virkning, og ingen skøttede om at købe dem. 4 store Gaarde, 5 Boelssteder, 5 H. med og 2 uden Jord. Udflyttere: 3 Boelssteder, 6 H. med og 6 uden Jord.

Balkebjerg. Rasmus Madsens Enke skødede $11/12$ 1781 til Jens Crofas (se S. 32) en Løkke, Balkeskift (1-0-0-0), af hendes Gaard i Render.

Sr. Jens Crofas i Balkebjerg begr. $12/3$ 1803, 67 Aar gl. $14/2$ 1812 hæderlig begr. Jens Crofas's Enke Maren Rasmusdt. paa Render Mark, 84 Aar gl.

Bækholmstedet. Mads Rasmussen i Render skødede $10/6$ 1784 nogle Jorder (2-0-0-0) til Lars Andersen sst. Denne solgte Stedet Bækholm til Sønnen Knud Larsen $12/11$ 1807.

Krybily. 1783. Andreas Wernersens Jorder indhegnet ved Gundestrup Markskel og derpaa opbyggt et af ham beboet Hus, Krybily kaldet. $27/2$ 1810 fik Ejler Madsen i Krybily fra Jens Nielsens Enke Skøde paa dette Sted (0-3-0-0).

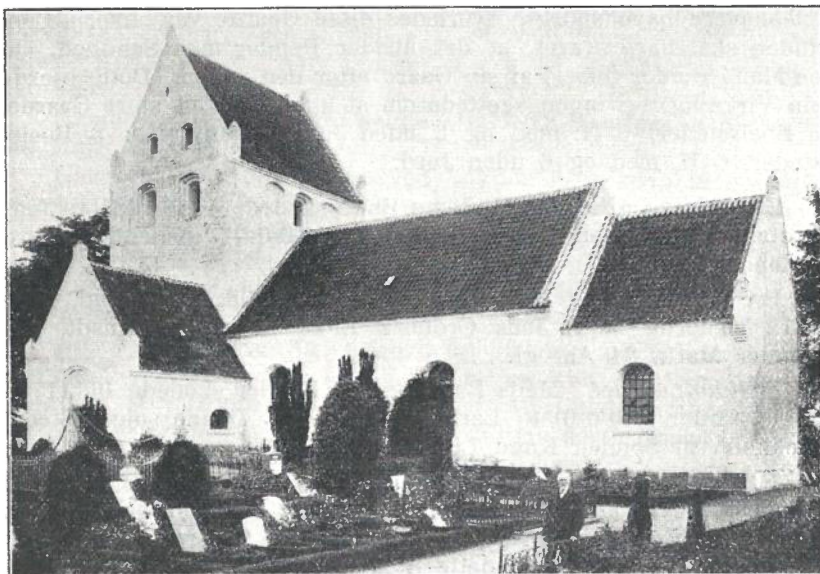
Bjørnemosen. $18/6$ 1794 fik Mads Nielsen paa Render Mark fra Frederik Jochumsen Skøde paa et Sted (0-3-0-0), kaldet Bjørnemosen.

Kirken.

Kirken, som er hvidkalket og har Tegitag, bestaar af Skib, Kor, Taarn mod Vest og Vaabenhus mod Syd. Tidligere har den haft Korrunding. Skib og Kor er opført i den romanske Tid af raa Kamp med en profileret Granitsokkel; to rundbuede Vinduer og en Dør paa Nordsiden ses endnu. Taarn og Vaabenhus er opført i den senere Middelalder af Mursten. Paa Taarnets vestre Ende staar: A N 1726.

1894 fandt Professor Kornerup Kalkmalerier, som blev restaurerede. I Korets Hvælvinger er paa Kappernes Midte malet store Rosetter og Indvielseskors; Ribber og Skjoldbuer er prydede med Striber i røde, gule og graa Farver. Malingen er næppe ældre end fra Aar 1400. I den østlige Kappe fandtes en noget yngre Maling, hvoraf kun var levnet enkelte Dele af en Christusfigur og

en Mand med en Processionsstav (J. Magnus Petersen, Kalkmalerier, S. 147). — 1912 fandtes Spor af kalkmalede Dekorationer i Hvælvingskapperne i Lighed med de tidligere i Koret fundne.

Kirken udvendig.

1913 blev de restaurerede paa Bekostning af Grosserer M. Hansen (f. i Brylle 29/6 1859), der senere har skænket Kirken nye Stole, en syvarmet Lystestage til Alteret m. m.

Altartavlen, der er opsat 1882, er en Kopi af Dalsgaard og forestiller Kristus med Martha og Maria. — Paa den tidligere Altartavle fandtes et Nadverbillede og Bogstaverne I. T. (Jacob Tommerup) og E. K. R. (Else Kirstine Rosenvinge), derunder deres Vaaben, hans: En forgyldt Stjerne over to korslagte Kanoner paa rød Grund; hendes: To Felter, blaa Rose paa hvid Grund i det ene, hvid Vinge paa rød Grund i det andet. Aarstallet 1741. Nederst: Hvo som æder mit Kjød og drikker mit Blod, haver det evige Liv. — Om denne Tavle skriver Sophus Müller: »Tavlen har to Afdelinger; i den nederste, større findes Midtbilledet: Nadverens Indstiftelse; den mindre, øverste har Billedet: Golgatha. I Rammen to fritstaaende Søjler og paa Siderne Vinger med Rococo-Bladværk; foroven er der anbragt 3 smaa Figurer: Engle

med Kalk og Disk og et Kristus-Billede. I Fyldingerne malet flere religiøse Indskrifter. Malerierne slette, Arbejdet daarligt, Stølen ringe og Udstyrelsen tarvelig.«

2 Malm-Alterstager er fra det 14. eller 15. Aarhundrede. Kirkens hellige Kar er nye (se S. 65).

Døbefont af Granit med Messingfad.

Paa Prædikestolen, der er af nyere Arbejde (se S. 64), findes fem Apostelfigurer, der vist hidrører fra en katolsk Altertavle.

I Kirken findes to nye Lysekroner. Et gammelt Krucifiks hænger paa Skibets Nordvæg.

Orglet er skænket af forannævnte Grosserer Hansen og indviet Kristi Himmelfartsdag 1911 (25. Maj).

I Kirken findes en Del Ligsten. I Koret laa Ligsten over: Niels Pedersen, Broholm, og 2 Hustruer. Herredsfoged Anders Henningsen, Broholm, og hans Hustru. Anders Nielsen, Thobo. Laurits Andersen, Thobo; paa Foden af samme Sten: Niels Ibsøn. Niels Jepsens Hustru, Thobo. Jep Langs Hustru, Lille Stermose. — I Gangen i Skibet: Jens Rasmussens Hustru, Broholm. — Alle disse Ligsten er nu opstillede i Vaabehuset. — I Koret findes i Nordvæggen indmuret en Marmortavle, hvorpaa der staar:

†

Minde

om

Brylle Sogns

første selvstændige

Præst

Carl Edvard Picker

født i Kjøbenhavn d. 28. Mai 1845

kaldet til Sognepræst i Brylle

den 12. Mai 1877

død i Brylle Præstegaard

den 24. November 1878.

Venner satte ham dette Minde.

Paa Kirkeklokken staar:

SOLI DEO GLORIA · ME FECIT MICHAEL

TROSCHELL COPENHAGEN ANNO 1781

Paa den gamle Kirkeklokke, som omstøbtes 1781 og vejede 20 Skippund, fandtes 3 Menneskefigurer og et Kors samt (i øverste

Linie rundt om Klokken, med Munkebogstaver): marie · es · mine · name · min · lud · er · gode · beqvame (Marie er mit Navn, min Lyd er Gud behagelig), og i den nederste Linie 3 Menneskefigurer og (ligeledes rundt om Klokken, med Munkebogstaver): mi · maecte · meester · ian · de clocghietere · van · beverne · in · iar · ons · herren · m.cccLxxvi (mig støbte Mester Jan Klokkestøber fra Beveren i vor Herres Aar 1376).

Kirken indvendig.

Præsten R. Balslev, som i en Indberetning af 16/7 1756 meddeler denne Indskrift, tilføjer: Hvoraf ses, at Klokken er støbt, og maaske tillige Kirken bygt paa en tiid, da ej allene heele Europa med den sorte død Anno 1350, men og Danmark paa nye ved den Anno 1375 grasserende Pest var meget evacueret. At Klokken er bleven døbt efter de tiiders principia, viiste nafngivelsen; dens Lyd og Klang stemmer ganske overeens med det Skudsmaal, Mesteren har givet den.

Som Landehjælp gaves 1524—26 af Brylle Kirke xx Mark.

Biskop Jacob Madsen, som visiterede i Brylle 6/7 1589, skrev da saaledes om Kirken: Templum tornet, forfallen paa Tornet

(rener i Choret), mørk. Affset offuer Choret met Bly; et lidet Rundel bag met Bly. Huellinger 4 oc 1 liden. Cloker 2, 1 var vfordige. Tafflen: setter Krone paa Jomfrue Maria. Stager 2 af Meszing. Prædikestol vdgraffuen, Synderside. Aff Søl vforgylt Kalck, Disk. Fonten i Choret. Kirkegords Mur Camp. Laden god.

Vdj Kirken er 1 Alter med en Taffle paa, nederste for Choret ved nordeste Side; oc paa den anden Side 1 Alter met S. Jørgens Billede etc. Disze skal bort oc S. Jørgens Taffle paa Høyalteret. Offuen Alteret en Munck, qui offert panem, ex quo exit Chrus & offertur passus (som frembyder Brødet, af hvilket Kristus udgaar og frembydes som den, der har lidt).

I Krigen 1658—60 gik det ogsaa ud over Kirken, og det tog Tid, inden der blev raadet Bod paa Skaden, som var sket; 1665 afgav Sognepræst Claus Lauritsen følgende »Fortegnelse paa hues Brøstfeldighed der findis vdi Brylde Kircke inden oc vden:

Fattis en Altarbogh, Gradual och Psalmebogh. Fattis en Himmel offuer Prædickestenen.

Altartafflen er med Papistische Billeder, ja noget whøffligt er paa ett Træbillede, som icke vel kand schriffuis.

Alle Kirckeschabene er sønderhugget. Laasze och Nøgle forderffuet.

Laaszen for Kirckedøren schal forferdiges med en nye Træbom och nye Jern der omkring.

Mangler en Laasz for Døren, som mand gaar ind til Kircketaget.

Regner ned i øffuerste Karle stade.

Bliet offuer Kortaget er siuncken mere end et Qvarter, som er det nye fra de gamle Taffler. Falder de ned paa Jorden, er at befrycte, at det bortstiellis.

Den offuerst Kam ved den søndre [Side] paa taarnet er affblæst. Fattis paa Taarnet och Waabenhuuszet et hunder Tagsteen.

Paa 3 Stæder er Kirckegaards Muer nedfalden. Rester paa Kirckens Vinduer 80 Ruder.

Offuer Klocken er Tømmeret sønder, som binder Spærene.

De Deller, som blyet ligger paa, er forraadnet. Den Dør, som er for Kirckegaards Muren, er nesten forraadnet.

Præsten tilføjer: Rester endnu Regnschab for Brylde Kircke fra 1657 til 1658.

I Pastor R. Balslevs Indberetning 1756 hedder det: Kirken har Taarn, men intet Spir. Den nuværende Patron og Ejer Jacob Preben Banner von Hey har i afvigte Aar 1755 givet Brylle Kirke en Hovedreparation, hvorved den samme er sat i en smuk og anseelig Stand. Paa Altertavlen og Prædikestolen de sidste Ejeres Vaaben og Navne I. T. og E. K. R.: det er Jacob Tommerup og Else Kirstine Rosenvinge, med Aarstal 1742 (?). Paa Kalk og Disk samt Messehagel staar de forrige Kirkeejeres Navn og Vaaben, nemlig Hans Kaas og Sophie Amalia Bielke 1687.

1807 blev det befalet, at der skulde indsættes et Vindue i Brylle Kirkes Nordside, men Kirkeejeren — Chr. Henriksen i Lille Stermose — indsendte 28. Septbr. Begjæring om at blive fri derfor og medsendte Attest fra en Murmester for, at saadan Anbringelse ikke kunde lade sig gjøre, da denne Nordside er opmuret af store trinde Kampesten, og der er ingen Piller i Kirken, som kan bære Gevelften, men dennes Tyngde hviler alene paa Muren; naar Muren da udhules, nedfalder maaske Gevælbten... Menigheden aldrig klaget over Mangel af Lysning. 17/10 1807 meddeltes da, at Sagen maatte bortfalde.

1821: Nogle Beboere i Brylle Sogn have i det sidste Aar været misfornøjede med Stolestadernes Omdeling i Brylle Kirke; andre derimod have paastaet den gamle Inddeling beholdet. 1) Gaardene have ved Udstykning faaet saa mange Familier paa de smaa Lodder... 2) De Folk, som forhen roligen saae alle de over sig, som havde højere Htk., kan nu ej fordrage, at de, som have solgt Htk., beholde den gamle Forret. Sognepræsten formener, at den gamle Inddeling i det hele skal beholdes, og Omdeling alene finde Sted for Brylle som den By, der ved sin overdrevne Udstykning har været Aarsag til Forvirringen. Amtsprovst Lütken skrev i en Erklæring 2/4 1821: 1) Pulpiturer, som man tilforn tog sin Tilflugt til, har Erfarenhed lært er forenede med saa megen Uorden, og forargelige Optrin ej sjelden derved foranlediges, saa de aldrig burde tillades. 2) Brylle Sogn havde tilforn 42 Gaarde, nu 142 Hartkornsejere. — En ny Inddeling blev approberet 5/9 1821.

1837 skulde Brylle Kirkegaard udvides. Men for 3 Fdkr. Land forlangte en Mand — Christen Larsen — som ifølge sit Skjøde skulde aarlig betale til Kirken 2 Tdr. Byg, deri 1 Tøndes Afdrag for det udsete Stykke Jord.

1854 hedder det: Kirken staar under stor Hovedreparation, da alt det gamle Stoleværk af de nye Ejere selv er kasseret, og der arbejdes af al Kraft paa at anbringe nye Stole overalt. Ligeledes have Ejerne ladet lægge nyt Gulv over hele Kirkens Skib, ligesom de ogsaa have ladet Taarnet smukt oppudse baade ud- og indvendigt, samt omsætte en Del af Ringmuren. Alt af egen Drift.

13/7 s. A. Extrasyn i Brylle for at bestemme, hvorledes Prædikestolen, som befandtes saa skrøbelig ved Nedbrydningen, at den ikke atter kunde opsættes, og som derfor er gjort af Nyt,

igjen bør anbringes, — der var ytret forskjellige Meninger derom. Synsretten eragtede: For at tilvejebringe fuldkomnere Lysning for de Kirkegængere, som have Plads i Stolene nærmest Prædikestolen, bør den nye Prædikestol trækkes $1\frac{1}{2}$ Al. længere op mod Koret; istedetfor som den gamle at staa midt for et Fag Vinduer, vil den da komme med saa meget af Forkanten at naa frem for Vinduerne, at der ikke paa Prædikestolen vil savnes fornøden Lysning.

1858: Kirkeejerne have af egen Drift anskaffet en ny brillant Sølv-forgylt Kalk og Disk, hvormed den gamle idag ombyttedes.

1861: Tegning af Jernvinduer, bestilte til Kirken, fremviste. Synsretten bifaldt Tegningen. En lille Sølvforgylt Theske, der var indrettet som Sie, anskaffet tilligemed den nye Sølvforgylde Kalk. — Det var ønskeligt, at slige Sier overalt maatte blive indførte. Disse Kirkeejere anvende særdeles Omhu for deres Kirke.

1905 indsendtes fra Brylle Kirke til Nationalmuseet et romansk Røglesekar, rimeligvis fra 13. Aarh.

Det fortælles, at en Lindorm, som laa for Kirkedøren — der dengang var mod Nord — og forhindrede Folk fra at komme ind ad Døren, dræbtes af en 7 Aars Tyr (Høysholt).

2. Juni 1907 indviedes Sognedistriktskirken i Broholm, opført efter Tegning af Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen paa en Grund, som var skænket af Gaardejer H. H. Jørgensens Enke i Broholm.

Kirkens Tiende og Ejendomme.

1589 var Kirkens Part af Tienden 16 Ort.

I Matrikelen af 1664 hedder det: Kirken er Kongens. Kirke-tienden har Birgitte Svendsdatter i Fæste og svarer deraf 5 Pund Rug, 3 Pund Byg, 1 Pund Havre. Htk. 24 Tdr.

1665 opgiver Præsten Kirkens aarlige visse Indtægt saaledes:
Tiendekorn: Rugh 10 Ørte. Biug 6 Ørte. Hauffre 2 Ørte.
Smedehuset i Brylde 8 β.

Pudsmosze huusz i Gunderstrup 12 β.

Eers bierg schouff 2 marck.

Peder Schomagere bolig i Render 22 β.

Rasmus Pederszøns halffue gaard i Brylde giffuer til Kircken landgielde: Biugh 15 skepp. Penge 1 marck.

Der er i Brylde et degne bolet affbrudt, som gaff til Kircken landgielde, Biug 1 Ørte.

Noch hues ringe Tiende, der kand falde aff Lam, Kalffue och Griszer.

17/12 1672 mødte i Retten Synsmænd, som havde synet nogen Skovpart ved Erdtzbjerg (Kirkeskoven kaldet), som Jeremias Spleth foregav og forment tilhørte Brylle Kirke.

1661 hedder det: Erszbierge schoff... er for c. 16 Aar siden afhugget.

1688 laa et Sted i Brylle (0-4-1-1) og et andet Sted i Gundestrup (0-3-0-1) til Kirken.

1764 svarede aarlig af en Gaard i Brylle 3 Tdr. 3 Skpr. Byg og Penge 24 β (se S. 27) til Kirken og af en Gaard i Render 24 β (se S. 56). 1837 svarede af en Gaard i Brylle 2 Tdr. Byg aarlig (se S. 64).

24/8 1671 skødede Kong Chr. V til Rigsadmiral Henrik Bjelke Jus patronatus til Tommerup og Brylle..., Kirkernes Anpart Korn og Kvægtiende...

Ved Bjelkes Død (1683) arvedes Kirkerne af hans Datter Sophie Amalie Bjelke († 1703), i Ægteskab med Hans Kaas, † 1700 som Stiftamtmand over Trondhjem Stift. Han resterede 1691 af hver Kirke 5 Rdl. Studieskat.

22/4 1704 købte Mag. Knud Tommerup paa Auktion efter Amtmand Hans Kaas og Frue Tommerup og Brylle Kirker, men fik først 22/2 1710 Skøde derpaa.

29/7 1712 skødede han disse Kirker til Amtmand over Nyborg og Tranekær Amter, Etatsraad Christian Rosenkrantz, som 9/3 1716 skødede dem til Mag. Claus Jacobsen Tommerup, forrige Sognepr. til Tommerup-Brylle. Snart efter gik begge Kirker over til dennes Søn Monsr. Jacob Clausen Tommerup, som fra 4/5 1714 er Ejer af Baagegaard og en Del Bøndergods i Tommerup-Brylle Sogne. Han, som senere blev Søkapitajn, † 1743, og hans Enke, Else Kirstine Rosenvinge, ægtede 1745 Premierlt., senere Major Jacob Predbjørn Banner von Heye, som saaledes blev Ejer af Kirker, Gaard og Gods.

11/6 1764 skødede Major von Hey til Hessel til Ritmester Ejler von Petersen paa Tallerupgaard Tommerup og Brylle Kirker m. m.

22/11 1780 skødede Major Ejler Petersen til Tallerup Tommerup og Brylle Kirker til Sognepræst Jens Balslev, som 14/8 1786 skødede dem til Kammerraad, Amtsforvalter Christen Willemoes. Han skødede 12/7 1787 Kirkerne til Sognepræst Rasmus Balslevs Enke Catharina Maria Juul i Tommerup Præstegaard. Hendes Arvinger skødede dem 31/10 s. A. til Sognepræst Jens Balslev i Verninge, og af ham skødedes de 11/6 1789 til Sognepræst J. C. B. Balslev til Tommerup-Brylle.

Bemeldte Balslev skødede 8/7 1800 Brylle Kirke og Jus patron. til samme til Christian Henriksen i Lille Stermose, og 30/10 s. A. skødede Chr. Henriksen til Kongen Kaldsrettigheden til Brylle

Kirke (s. D. skødede ovennævnte Balslevs Enke Karen Trolle til Kongen Kaldsrettigheden til Tommerup).

Ved Testamente efter Christian Henriksens Enke fik Hans Christian Andersen, Sognefoged og Lægdsmand i Lille Stermose, 10/6 1823 Brylle Kirke.

Enken efter Hans Christian Andersen skødede Brylle Kirke 24/9 1846 til Sønnen Anders Hansen i Ny Stermose. (En Tradition fortæller, at Enken solgte Kirken til sin Søn Carl Chr. Hansen, som afstod den (for 4000 Daler) til sin Broder Anders Hansen). Denne solgte den til Proprietær Petersen, Dalumgaard (for 8500 Dl.). Han solgte 1854 Kirken for 9000 Dl. til Hans Hansen Solevad, Hans Madsen i Enggaard, Lars Knudsen og Lars Hansen i Fangel.

Da Lars Knudsen døde 1878, blev hans Part paa Auktion solgt til Anders Hansen, Render, og Hans Jørgen Jeppesen, Thobo, for 8000 Kr. Da Hans Hansen døde, gik hans Part over til hans Søn Christoffer Hansen, Solevadgaard, og da Hans Madsen døde, fik hans 2 Børn: Mads og Gjertrudline hans Part. Lars Hansens Part overgik ved Testamente af 7/3 1883 til Hans Hansen, Stenløse, og han solgte den igen 1893 til Anders Hansen i Render.

Siden 1893 ejedes Kirken af Laurits J. Thobo, St. Thobo, Anders Hansen, Render, Christoffer Hansen, Solevadgaard, og Mads Hansen, Enggaard. 1/7 1913 overgik Kirken til Selveje.

Brylle Præstegaard.

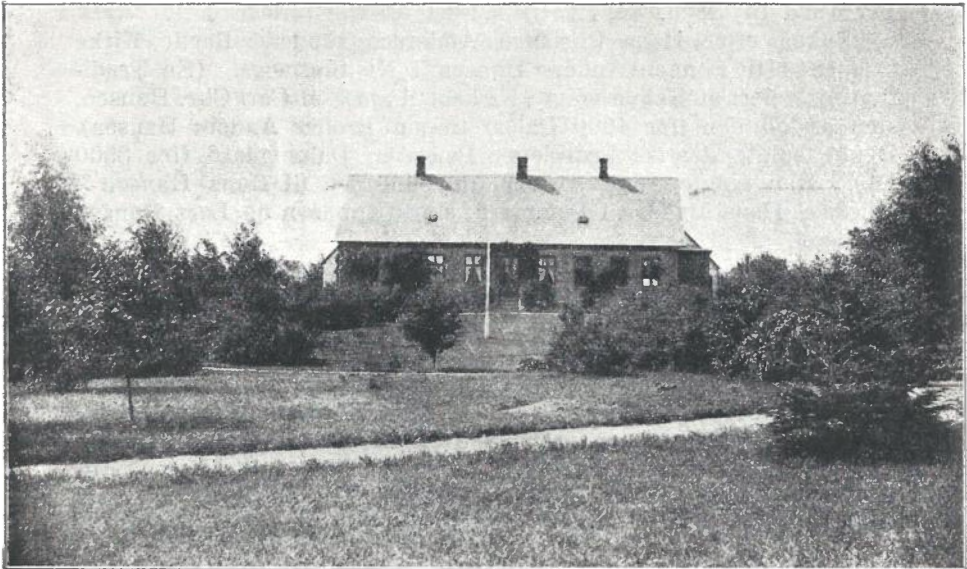
Da Brylle 1877 udskiltes fra Tommerup som et eget Pastorat købtes Byggegrund til Præstegaarden (11 Skp. Land, Htk. 0-1-2-2¼), Dele af 2 Gaarde samt 2 Huslodder; alle 4 Steder har ligget nordpaa i Pletten. »Her,« bemærker Pastor Picker endvidere i Kaldets Lib. dat., »synes at have været Lejrplads i Svenskekrigens Tid, idet talrige gamle Ildsteder findes ligeved Jordoverfladen, og en Stump af en Haandgranat er funden i Gaarden.« — Tegning til Bygningen er leveret af Prof. Vilhelm Dahlerup i København. Arbejdet blev overtaget i Entreprise af Tømrer og Snedker Henningsen paa Stermose Grund.

Arbejderne paabegyndtes den 10. Septbr. 1877, og Gaarden afleveredes som færdig den 9. Juli 1879.

Præster.

I det 14. Aarhundrede — og vist ogsaa baade før og siden i mange Aar — havde Tommerup og Brylle Sogne nok hver sin

Præst. 1329 nævnes en *Jacob* som Præst i Brylle, og det var formodentlig ogsaa ham, der 1332 underskrev til Vitterlighed (se S. 21). Omtrent Aar 1500 nævnes Hr. *Jens* af Brylle, og ved

Brylle Præstegaard ca. 1885.

samme Tid omtales Hr. *Hintze* af Tommerup; de var begge Medlemmer af Elende Lag i Odense. Men af den foran (S. 22 f. f.) meddelte Dom ses, at Hr. *Hintze* — og en Dr. *Erik* før ham — har haft baade Tommerup og Brylle Kirker. Doktoren har dog vist aldrig fungeret som Sognepræst i nævnte Kirker; han er formentlig = Adelsmanden Erik Nielsen (Rosenkrands), som fødtes 1447, blev Dr. i kanonisk Ret 1473, var Rektor ved Københavns Universitet 1480—1501 og døde 1504 eller 1505. Dr. *Erik* har vist haft en væsentlig Del af Præsteembedets Indtægter og saa ladet Tjenesten besørge af en Vikar. Af den nævnte Dom fremgaar det endvidere, at de følgende Præster for Tommerup-Brylle var Hr. *Jep*, Hr. *Thomas* og Hr. *Jens*, ligesom det ogsaa ses, at den sidstnævnte maa have været her før 1540 og var her endnu 1545. Han har vel saaledes været den første lutherske Sognepræst for nævnte Pastorat. I Blochs Manuskript om den fynske Gejstlighed fortælles, at »1548 døde Sognepræsten Hr. Christopher,

som skal have været den sidste katholske og første lutherske Præst¹⁾; men der synes ikke i Præsterækken at være Plads til en Christopher omkring Aaret 1536.

1. *Jens Andersen*, formentlig † 1548.

2. Ca. 1548 *Morten Pedersen*¹⁾. Om ham, der ogsaa af Bloch nævnes som Nr. 2 efter Reformationen, faar vi adskilligt at vide af Biskop Jacob Madsens Visitatsbog. 6/7 1589 visiterede Biskoppen i Tommerup og Brylle og skriver da, at Præsten Hr. Morten Pedersen, som var født i Fangel, var 66 Aar og havde været Sognepræst i 41 Aar; hans Hustru hed Mette; de havde haft 12 Børn, hvoraf de 11 levede; en Søn, Jens, var Kapellan hos Faderen. Om Hr. Morten, som prædikede i Brylle over Evang. Math. 5, og delte sin Prædiken i 3 Dele (partes), bemærkes: »Smugt Mele aff en gambel Mand for Alter oc i Prædikestolen.« Prædiker godt, prædikede en hel Time; siger »liffue« i Stedet for »leffue«. Der var 13 til Alters og fandt Knæling Sted (accepto cal. & pat.) I Tommerup prædikede Sønnen Hr. Jens, som i 10 Aar havde været Kapellan, over samme Tekst. Begge Præster fik et godt Vidnesbyrd. — 1594 13. S. e. Trin. var der atter Visitats. Da Biskoppen kom til Brylle, var Menigheden gaaet hjem. Kapellanen havde prædiket; han døde det følgende Aar. I Tommerup prædikede Hr. Morten godt; »men han er døv,« tilføjer Biskoppen. Ved Visitats i Brylle 1597 prædikede Hr. Morten om Tjeneren, som ikke vilde forbarme sig over sin Medtjener. — Alt vel.

I den gejstlige Jordebog af 1572 gives Oplysninger om »Tommedrop Sogen och Brylle Sogen.« Der fandtes tre gamle Breve: 1) et Tingsvidne af 1542, lydende, at Hr. Regell gav til Præstebordet »ett bolig« med Præstehave, liggende i Tommerup, »som Jep Jørgensen nu iboer«. 2-3) to gamle Pergamentsbreve, som »Ridder och Riddermendz mend beseglidt haffuer wnder Dato 1463 liudendis att Damsbo och Damsbo fang er wdj Brylle Sogn aff retthe etc.«

Landgilde af Annexgaarden i Brylle.. 1 Pund Byg, 1 Pund Rug, 1 Pund Havre. »Herligheden er til Kronen, dog kand bevises, att denn haffuer wdj Bispers tiidtt weridtt till prestegorden.«

¹⁾ I Præsteindberetn. af 1690 kaldes Hr. Mortens Formand Hr. Christopher, men det er neppe rimeligt, at der imellem Hr. Jens og Hr. Morten har været en Hr. Christopher.

»Fraakommen først et bolig ligendis wdj Tomerop, som Her Regell gaff till prestebordet.

Fraakommen eptther Johan Friisses willig oc begiering fraa Brylle Sogen Damsbo och Damsbofang, som dog haffuer weridtt til Brylle Sogen aff Arildz tidtt.«

Præstegaardens Jorder beskrives.

Tiendeydere: i Tommerup Sogn 32 (deri medregnet baade Skovhuse og Gadehuse), i Brylle Sogn 45 (med Skovhuse og Gadehuse).

Korntiende af begge Sogne Anno 1571: Rug 13 Ørt., Byg 10 Ørt., Havre 3 Ørt.

3. *Anders Mortensen*. Han var en Søn af Formanden og blev formodentlig snart efter sin Broders Død Kapellan hos Faderen. 8/5 1628 begærede Hr. Anders hos Biskop Hans Michelsen at faa en Kapellan. Han underskrev Kirkeregnskabet indtil 19/9 1629 og døde vist samme Aar. Gift med Ingeborg Rasmusdt., som senere ægtede de to følg. Sognepræster.

4. *Ole Nielsen Stenløse* († 1634) var en Søn af Præsten Niels Olufsen og Anna Jørgensdatter i Stenløse; blev 1621 Student fra Odense, og 1625, 27 Aar gl., Rektor i Assens; 17/5 1628 kaldedes han til Kapellan for Tommerup-Brylle og blev 30/7 s. A. ordineret i Sct. Knuds Kirke i Odense, hvor han 26/7 havde prædiket for Biskoppen, som i sin paa Latin førte Dagbog flere Gange omtaler ham; det hedder saaledes 8/2 1630: Hr. Niels i Stenløse tilkendegav, at Sønnen nu er tilbøjelig til at ægte Enken; 26/9 s. A.: Jeg var til Stede ved Brylluppet i Tommerup og viede Præsten og den afdødes Enke.

5. *Claus Lauritsen Assens* († 4/7 1665). Født i Assens 1604, Stud. Odense 1627, en Tid Amanuensis sst., 1634 Sognepræst i Tommerup-Brylle (ordin. 4/6). Biskop Hans Michelsen skriver i sin Dagbog 28/7 1634: Claus i Tommerup inviteret mig til Trolovelsen; 8/8: Var til Stede ved Hr. Claus Lauritsens Trolovelse i Tommerup; fuldbyrdede selv Trolovelsen; 28/8: Det meldtes, at Hr. Claus i Tommerup har faaet Epilepsi. Brylluppet maatte saaledes udsættes. 15/3 1635 skriver Biskoppen: Rejste til Tommerup til Hr. Claus Lauritsens Bryllup, og jeg forrettede der Vielsen. 7/10 1638 skrev Biskoppen til Hr. Claus om at købe ham Øksne til Slagtning. Ved en Visitats i Brylle og Tommerup 2/2 1639 fandt Biskoppen Tilstanden »non male« (ikke ilde). 3/1 1640 sendte Hr. Claus Biskoppen en Tønde »asellorum«.

Hr. Claus og hans Hustru kom til at gaa meget igennem under Krigen 1658—60. Vedel Simonsen beretter herom følgende:

Præsten Hr. Claus Lauritsens Skæbne i denne Krig fortælles paa forskellige Maader; nogle fortæller saaledes, at da man i Tommerup hørte om Svenskens Ankomst, rejste Præsten bort, vilde ogsaa have haft sin Kone med, men hun vilde ikke forlade Hus og Ejendom og blev altsaa tilbage. Han derimod iførte sig nogle gamle Klæder, satte sin Kusk midt i Vognen, den han selv kørte, og omendskønt han ikke langt fra Præstegaarden mødte den ankommande Fjende, lod den ham dog — formodentlig fordi den saa, at Vognen var tom — uantastet drage videre. Andre siger derimod, at Præsten flygtede tilfods¹⁾, og atter andre, at han blev hjemme, og da Fjenderne vilde vide hans Penge m. m., og han nægtede at have nogen, blev han paa det mest barbariske behandlet, idet de endogsaa stak Naale i hans Fødder, bandt ham saaledes barfodet til Halen af en Hest og slæbte ham med sig til Edsbjerggaard, omtrent $\frac{1}{2}$ Mil fra hans Hjem; men da han, selv ved denne Marter, ikke lod sig bevæge til Bekendelse, omsider her lod ham løbe. (Det modsigende i disse forskellige Traditioner lader sig maaske deraf forklare, at der fandt 2 svenske Hovedplyndringer Sted, en ved deres Ankomst til Landet og en ved deres Afmarsch til Nyborg; det ene kunde altsaa have fundet Sted ved hin og det andet ved denne). Ikke engang saa vel gik det derimod hans stakkels Kone eller Ingeborg Hr. Clauses, som hun efter hin Tids Skik i Almindelighed kaldtes; thi da Fjenderne ikke kunde finde i Gaarden, hvad de søgte, og hun heller ikke vilde bekende eller vide af noget at sige, hængte de hende op i Skorstenen og lagde Ild under hende, ja, opskare hende tilsidst endogsaa Brysterne. Da de nu endelig droge bort fra Præstegaarden, og Nabokonerne, som havde hørt denne skrækkelige Tildragelse, kom snigende ind i Præstegaarden for at se til hende, fandt de hende i Sengen, hvor hun klagede og gav sig ynkeligt og sagde til dem i en bebrejdende Tone: »Ja, nu kunne I komme til mig, men i min største Nød forlode I mig,« hvorimod hun taknemmelig henvendte sig til sin lille Hund (Robin ved Navn), som ikke var veget fra hendes Side og nu sad ved hendes Seng og peb og jamrede sig: »O, du gode Robin!« Dog selv i denne gyselige Tilstand fik hun ikke engang Lov til at dø med Ro, men nye indtrængende Fjende-Sværme synes at have foranlediget hende til, saa gyselig mishandlet og skændet som hun var, endnu at søge Redning i Flugten; i det mindste skal Præsten ved sin Hjemkomst have fundet hende ihjelslagen i Bryggersdøren med en Bismer.

Forunderligt er det iøvrigt — fortsætter Vedel Simonsen —

¹⁾ I Wibergs Præstehist. hedder det, at Præsten skal være flygtet bort, forklædt som Røgter med et Aag og Spande over Skuldrene, og at Hustruens Ulykke var, at hun ikke havde Lyst til at følge ham i saadan simpel Dragt.

at en saa rædsom Begivenhed, der er bekendt over det halve Fyen, ikke har været at bringe til fuldkommen historisk Vished. Kirkebogen omtaler ikke hendes Død. Gravstenene over hende og hendes Mand siger vel, at hun døde 6. November 1659 (hvoraf man altsaa ser, at det var i den sidste Plyndring, hun udstod Døden), men af 2 Linier paa samme, som maaske havde indeholdt Oplysning om Dødsmaaden, kan kun læses Ordene: Guds Haand. Og paa en Tavle i Kirken af 1662, hvorpaa hun og hendes Mand findes afbildede (og hvorom man har den Beretning, at da hun den Tid alt var død, blev hun malet efter hendes Søster, som skal have lignet hende meget, og den Tid holdt Hus for Præsten) er den Inskription, hvorefter man ellers rimeligvis turde have lovet sig Underretning, ligeledes udslettet.

Om den omtalte Begivenhed findes imidlertid — hvad Vedel Simonsen ikke har kendt — følgende i Biskop Bircherods Dagbog for 19/11 1659: »Paa Præstekonen i Tommerup øvde de fremmede Krigsfolk særdeles et cruel Stykke; thi de stoppede Svovl ind i hendes Næseborer og stak Ild deri, pinende hende saaledes jammerligen til Døde.«

Om den omtalte »Tavle« hedder det i Synsprotokollen 1858: Et Epitaphium over en Præst og hans Kone findes i Choret. Sagnet lyder derom, at disse Præstefolk i Svenskekrigen skulle være blevne haardt mishandlede, især Konen. Epitaphiet bærer Aars-tallet 1662 og har over Pladen, hvorpaa Ægteparret findes i knælende Stilling, Inscriptionen: »Vita mihi Christus, morier (?) mihi nil nisi lucrum« (det at leve er mig Kristus og at dø en Vinding. Filipp. 1,21) og under Pladen: »Viximus in mundo. Num frustra? Non. Mala mundi temnere nam docti. Viximus in Domino.« (Vi har levet i Verden. Mon forgæves? Nej. Thi vi har lært at for-agte Verdens Onder. Vi har levet i Herren.) Det hele Epitaphium er omgivet med en Del Figurer. Selve Pladen er nu meget for-falden, det vil sige: det Paamalede er stykkevis falden af. Maa Epitaphiet derfor borttages?

1859 hedder det: Bemærkningen om Epitaphiet gentages fra forrige Aars Syn.

Hr. Claus's Hustru siges født i Flensborg 1594, var saaledes ca. 65 Aar, da hun døde. Om Præsten hedder det i Kirkebogen, at han 8. Juli 1665 blev hæderlig begravet »vdj Kircken for alteret«.

Hr. Claus opbyggede Præstegaarden, efter at den i hans Tid var afbrændt (»Fyens Stiftstid.« 1888, Nr. 70). Hos Wiberg fortælles, at hans og Konens Navne og Aars-tallet 1653 stod over Døren til det ældre Stuehus.

6. *Jacob Knudsen Fangel* († 11/12 1677). Søn af Knud Jacobsen og Maren Madsdatter (hun 1) g. med Hr. Oluf Hansen i Fangel), f. i Fangel 1634, Stud. Odense 1653, Amanuensis hos

Biskop Laur. Jacobsen 1658, p. Kap. Tommerup-Brylle 1661 (ord. 10/5), Sognepr. sst. 1665. Gift i Tommerup 14/9 1661 med Formandens Plejedatter Anna Frandsdt. Meel, en Datter af Frands Meel i Assens; de blev viede af Biskoppen.

I et Manuskript hedder det om Hr. Fangel: »Laa længe ved Sengen af en sær Syge, lignede en lepra, saa Huden skalledes af ham og imidlertid kunde æde umanerlig uden at mættes tilfulde.« Han blev begr. (18/12 1677) neden under Prædikestolen i Tommerup Kirke.

Børn: Claus Jacobsen Tommerup, hjdbt. 15/9, i Kirke 20/9 1663, Knud Jacobsen Tommerup, døbt 20/11 1664, Sognepr. Helliggejstes Kirke, Kbhvn. Frants Jacobsen Tommerup, døbt 7/10 1666.

Ca. 1708 købte Seign. Frands Tommerup Baagegaard, men forringede Ejendommen, som han 16/9 1710 atter maatte afstaa til den forrige Ejer Hans Pedersen Holmer, der igen solgte Gaarden til Henning Andersen Broholm, Sognepr. i Ringe. 28/10 1710 Raadmand Holmer af Nyborg contr. Frands Jacobsen Tommerup af Boge formedelst en Rest af Betalingen for Baagegaard og Skjelhuset. 16/4 1711 Auktion i Baagegaard over Kvæg, Bæster etc., Løsøre, tilhørende Frands Jacobsen.

25/5 1737 begr. Hæderlig og Vellærde Studiosus Monsr. Frands Tommerup, gl. 70 aar og 7 Mdr., lagt i Kirken. Bloch siger, at han døde ugift.

7. 1678. *Jørgen Jensen* († 1691). Søn af en Urtegaardsmand og født i Odense 1648, Stud. sst. 1671 (1672 var Jørgen Jensen Præceptor i Hr. Jacobs Hus), p. Kap. Tommerup-Brylle 1674 (ord. 14/6). Ægtede i Tommerup 17/11 1678 Formandens Enke. Han † 16/6 1691 og begr. i Tommerup Kirke 22/6. Hun begr. sst. 16/9 1698.

Hos Wiberg findes følgende »Historier« om Hr. Jørgen: Kaldes i Sagnet den »onde Præst«. Hans Brøde bestod i, at han kjørte Møg op ad Kirkebjerget om Søndagene, tog Noget ind fra Kirkegaarden at bygge paa, og maalte falsk paa Loftet. Efter sin Død vilde han altid staae foran Alteret, hvilket tyder hen paa, at han har vist Forsømmelighed i sit Kalds Pligter. Da man ikke kunde blive den »onde Præst« kvit i Kirken, maatte man tilsidst have Biskoppen til at mane ham ned, hvilket faldt haardt nok, da han slog to Bøger fra Biskoppen, men denne sagde: »Jeg har én endnu,« og saa maatte Gjengangeren give tabt. Avlskarlen, som var stærk og behjertet, maatte gaa ind i Kirken til den tredie Stol, men

ikke videre, derfra vinke ad Gjengangerpræsten for Alteret, vende om og gaa ud med raske Skridt, men ikke løbe. Da Pastor Lund jun. ombyggede den Del af Stuehuset, som Jørgen Jensen havde bygget eller udvidet, fandtes virkeligt en Pæl nedrammet i Jorden og formodes at være bleven staaende. Hans og Hustrus Navne med Aarstallet 1688 findes over Døren til Faarehuset.

Det meste af det, som en Pastor Knudsen, der en Tid var Hjelpepræst i Tommerup, saaledes har leveret til Wiberg, er sikkert det rene Opspind og burde aldrig været trykt. Hr. Jørgen har, da han levede, haft nogle Fjender, som lavede »Historier« om ham, og disse er saa efter hans Død bleven tagne for gode Varer og »udsmykkede« mere og mere. Hans samtidige, Præsten Mag. Bering i Verninge, har indtil fornylig af adskillige været anset for at have været delagtig i et Mord m. m.; Hr. Jørgen kaldes endnu paa Tryk den onde Præst og beskyldes for slemme Ting; men ogsaa han bør formentlig have Æresoprejsning. I Verninge Kirkebog skrev Mag. Bering: »^{22/6} 1691 blev min gode Nabo, Hr. Jørgen Jensen i Tommerup begravet i Tommerup Kirke, i hans Alders 41 Aar og 6 Mdr. Mag. Bering, som kendte sin Nabo og Omgangsfælle, havde neppe kaldt denne »god«, hvis han havde gjort sig skyldig i Helligbrøde, Bedrageri etc. Da Hr. Jørgen blev begravet, prædikede Stiftsprovst Mag. Ludvig Stoud over ham; hans Tekst var Sap. (Visdommens Bog) 4, 13—14... »Fuldendt i kort Tid, udfyldte han dog en lang Tid. Thi hans Sjæl behagede Gud, derfor hastede den bort fra Ondskabs Midte.« Der er ikke Tvivl om, at Mag. Stoud kendte Hr. Jørgen grundigt, og han havde ikke valgt en saadan Tekst, hvis Præsten havde været en ond Mand, som Sagnet skildrer ham. Provsten, der var en ivrig og nidkær Mand, har nok anset den afdøde for at have været en alvorlig Kristen, en nidkær og dygtig Præst, og vidst, at han derfor ikke havde været alle tilpas, men haft sine Fjender, som var onde imod ham, løj om ham etc. Af skriftlige Aktstykker fra Hr. Jørgens Haand kan det da ogsaa skønnes, at han, som det var hans Pligt, har søgt at holde paa Embedets Ret, men at saadant ikke behagede alle.

2. Aug. 1680 skrev han fra Tommerup Præstegaard: Tommerup og Brylle Sognepræstis tilliggende pro officio er indtedt undtagen allene Landgildet aff een Annex-gaard udi Brylle, som Anders Nielsøn nu i boer. Herligheden med Stedtzmaall, Hougning etc.

dett aldt sammen niuder Ottho Thommesøn Riisbrich (som og haffver oppebaaren og svared till Skatterne i langsommelig tiid).

Huilched, hvorledis dett skee kand, at Herligheden, uden noged aff gaardens taxerede hartkorn till en kjendelse fuldte med, kand verre affskildt fra Landgildet, som det iche viidis, saa forhaaber den idtzige Sognepræst, at om noged i hans formends tiider uden Adkombst er frakommen, det da hannem igien vorder gottgiort.

Af en Indberetning, som Hr. Jørgen indgav 29. April 1690, skal her meddeles:

Enddog Decimantes i Tommerup Sogn tillige med Brylle paa et vis Tall i forige Proustebog beregnis, saa kand dog ingen fuldkommen Vished derom gifuis, efftersom somme Gaarder er der i disse Tiider 2 ja vell 3 Partier paa, somme Steder igien har en Mand 2 Gaarders Grund, ja en Deell deraff er bleffuen til Schouhuuse og Gadehuuse, som ingen klechelig Tiende gifuer, dog bør de at gifue af det de hafuer, sc. 1. Korntiende den 30. Kjerfue af alle Slags, Rug, Biug, Blendkorn, Hafre og Boghuede; Ertetienden nyder Præsten eene, om der falt nogen, men her saais saa got som ingen. 2. Qvegtienden nyder Præsten den 3. Part sc. af Lamb, Kalfue og Griise, men Føll, Bier og Kiid, den Tiende beholder Præsten eene. — Offer till de 3 store Høytiider faaer mand aff de fleeste, som gaar til Sacramentet, ordinarie en Mand eller ung Karll 6 β , en Kone eller Pige 4 β , somme aff de største Gaarder lidt meere, undertiden somme aff Ungdommen vel mindre, ligesom mand omgaais en hver i sær till. — St. Hans Rente vidis her ingen af at sige, undtagen det maa vere Biurd, som burdte med Rette at giffuis og haffuer og veret i Brug i forrige Tiider till en Tachnemmeligheds Kiendelse for de 3 Bededage, som aarligen holdis for Sæden (dog saare faa i min Tiid har indfundet sig dermed) nemlig et Brød og en Ost, som siden gaar til Deeling, Halfdeelen til Præsten, den anden halfue Deel byttis imellem Degnen og Sognets Fattige. — Juule Rente giffuis her aldeles ingen, men Sognepræsten svarer til Sognets Fattige, giffuer effter egen gode Tyche en liden Rente og Almisse af det, Gud har giffuet ham. — Paasche-Rente weed jeg vell burdte aff hver Gaard at gaee en Snees Eg, mens (uden saare faa i Brylle Sogn) vill de fleeste intet uden anden Vederlag viide deraf at siige, og bær de undertiden noget Form deraf, vil de iche, at det maa antegnis som en Rettighed, paa det deris Gaarders Afgifft derved iche schal stige dis høyere. — Præstegaarden og dends Beschaffenhed, om dend er fri eller ey? Og see, da er den saa viit fri, saa at naar andre paabudne Schatter er betalt, er Tyngen igien 2 Sld. Giesteri till Ambtstuen til hver Voldborgdag at betale, som og hid indtil er giort klart for. — Præstegaardens Kiøb og Værdj. Og see, da er den saaledis kiøbt, saa at min Formand haffuer ind løst sin udgiffuen Obligation til de Fattiges Directeur med Paaschriff, at

de 100 Rixd. er betalt. Og jeg siden effter hans Død schall giffue til hans Børn og Arffuinger effter Dannemænds Vurdering igien for Præstegaarden 250 Sldl. Naar den Gjæld vorder betalt, er Præstegaarden af mig unterschreffeen iche allene indfriet, mens endog siden i Bygningen (foruden Fodstycher, Stalderum, Loer og Tag etc.) forbedret. 1. En Lengde Huus staar Vesten i Gaarden 11 Fag. 2. En Gaffl i den synder Ende paa det mellemste Huus 2 Fag. 3. I Synden et Udhug paa 3 Fag. 4. Et Ladgulfue i Østen 5 fuldkommen Fag. 5. Et Udschud i Gangen mod østen 10 Fag. 6. Et Kvæghuus i Nordvest 6 Fag. — Annex Præstegaarden i Brylle, som Anders Nielsen paaboer, giffuer halff Schatt, saa længe denne Frihed kand nydis, kand Præsten og med stor Besværing nyde sit Landgilde, som er 1 Pund Rug, 1 Pund Biug og 1 Øre Haffre. Og viidere haffuer Efterkommeren iche med Herligheden eller noget andet Gaardens Tilliggende sig at befatte. Skulde det engang stige til fulde Schatters Udgift, kunde Bunden aldrig paa den Maade subsistere, som den udi ny Matricul er opsat, dets Aarsag jeg gierne vilde begiere af Øffrigheden, de vilde vere mig behielpelig til nogen vis Underretning udaff Landmaalingens Forretninger om samme Gaards Vilchor, før jeg noget skriffellig om dends tilliggende enten Agre eller Jorder under min Haand, saasom vist og bestandigt, kand indgiffue.

Gravamina (Byrder) Vid: 1. Till Enchen penseser jeg Halffdeelen aff det jeg eyer, thi jeg, der jeg kom til Stedet, tog mig Enchen til Hustrue og de faderløse Børn an som en Verge. 2. Till andre penseser intet uden til de fattige i Sognet till hver aff de 3 store Høytider effter Hr. Claus Lauritzens giffne Fundats 1 Sldr. 3. Decimantium Formindskelse kand 1. aff gamle Documenter beviis at vere Damsboe og Damsboe Fang, som for mange Mands Minde haffur ligget i Brylle Sogn, men offer og tiender nu til Bellinge etc. 2. Niels Rasmussen i Store Stermose, som ligger i Brendkild Sogn, haffur for nogle Aar siden aff egen Myndighed og deris Tilschyndelse, som nyder Brendkilde Tiende begynt paa at ville fradrage fra Brylle Sogneprest Tienden af noget Render Heedejord og en Lyche ved Gaarden, i huilchet hand og continuerer, tvært imod det som Vidnesbyrd vil beviise, og jeg af min Sl. Formands Tiendebog har fuldkommen Underretning om, huilchet vel iche for Effterkommernis Schyld saaledis upaaanchet burde at passere. 3. Saa vaar Høysholt for nogen Tiid siden en aff de beste Gaarder i Tommerup Sogn, mens nu den er blefuen øde, er den lagt til Græsbeed, og 3 Huuse set paa Grunden, disse de med Affuind og ond Villie giffuer hvad de self vill, det mand och iche vell saaledis kunde lade beroe. 4. Mangell paa Høe og Foder er ligesom Sommeren er fruchtbar till, Foraaet hart till, Qveget mangfoldigt till og Tilsuun god till. — Er her det Tingsvinde, som forrige Proustebog denominerer, nemlig at Niels Staphsensens Boell i Tommerup med tilliggende Præste-

haage hør till Tommerup Præstegaard, men til hvad Nytte uden Øffrighedens sær Bistand tiener det? respond:

Jørgen Jensen.

8. 25/7 1691, ord. 4/10, Mag. *Claus Jacobsen Tommerup*, f. i Tommerup 15/9 1663 (se S. 249), Stud. Odense 1684, Mag. 11/5 1706. G. 6/4 1694 i Tommerup m. Cathrine Hjeredsdt. Juul, Dt. af Købmand Hjere Jespersen J, og Mette Jørgensdt. i Odense. Han døde 25/1 1731 paa Baagegaard, begr. i Tommerup Kirke 1/2. Hun døde i Kerteminde 8/8 1734, begr. i Tommerup 14/8. — Hos Wiberg hedder det m. H. t. Mag. Tommerup: »Sagnet fortæller, at han en Aften i et afsides Kammer var ifærd med at mane, men blev afbrudt derved, at hans Kone kom, aabnede Døren og bad ham at lade den stakkels Aand være i Fred. Herover gik han fra Samlingen.« Det rimeligste er vist at antage, at han var gaaet fra Samlingen, inden han begyndte at mane. Sandt er det da nok, at han blev sindssvag og derfor maatte have Kapellan. 1/4 1713 blev Jens Rasmussen Balslev kaldet paa Succession, men han, som var født 3/10 1690, var ikke gammel nok til at blive ordineret, og Magister Tommerup havde allerede 1710 faaet en Medhjælper, *Hans Nielsen Sylva*, som havde Vanskeligheder ved at blive gift. 5/9 1713 skrev nemlig Hr. Sylva fra Tommerup Prgd. til Biskoppen angaaende, at hans Kirriste Maria Cathrine sal. Claus Brandtis havde været hos Hr. Haar i Langaa og begæret, at han vilde copulere dem, men Hr. Haar turde ej understaa sig sligt uden Biskoppens Ordre. 18/9 s. A. skrev Hr. Sylva atter til Biskoppen »med Præstens Paaskrift i Boge, som melder, at eftersom han haver raadført sig med ham om sit Ægteskab før Trolovelsen, saa kan han nu søge Raadførsel hos de samme om Vielsen som tilforne, med videre.« Af denne noget dunkle Tale skønnes dog nok, at Mag. Tommerup ikke var videre stemt for det Parti. 16/11 skrev Biskoppen til Hr. Haar, at Hr. Sylva, Kapellan i Tommerup, og hans trolovede fremdeles besværede sig over, at de ikke maatte blive copulerede; Hr. Haar skulde komme ind at tale med Biskoppen 20. Novbr. Sagen gik saa endelig i Orden; i Langaa Kbg. findes antegnet: »29/11 1713 Hr. Hans Nielsen Sylva, Guds Ords Medtjener udi Tommerup og Brylle Menigheder, og Maria Catharina Bogenetz, afgangne Claus Brantes, copulerede.« — I Tommerup Kirkebog hedder det: »5/8 1718 begr. Hæderlig og vellærte Hr. Hans Nielsen Sylva, Medtjener i Ordet hertil Sognene, i en fyr-

kiste,« saa det ser jo ud til, at Hr. Sylva ved sin Død fungerede som Kapellan; men forannævnte Jens Rasmussen Balslev var ellers 9/10 1715 bleven ordineret, og det hedder i Tommerup Kirkebog ved Mag. Tommerups Død, at han for sin Svagheds Skyld 1715 afstod Kaldet til Balslev. De har vel saa ikke kunnet slippe af med Hr. Sylva, før Døden skilte dem ved ham. 26/6 1716 blev nedsat en Kommission for at forlige Sognepræst J. R. Balslev og den i Kaldet værende pers. Kap. Hans Nielsen Sylva angaaende dennes Indtægter. Enken vedblev at bo i et Hus i Tommerup, og 18/6 1750 blev Maria Cathrina sal. Hr. Sylvads Enke begravet og i Kirken lagt.

Claus Jacobsen Tommerups Børn: 1) Jacob Clausen Tommerup, døbt 5/2 1695, † 15/11 1743, begr. i Tommerup Kirke. 2) Anna Medea Clausdt. Tommerup, hjdbt., fremst. i Kirken 30/3 1696. 3) Hiere Clausen Tommerup, døbt 27/5 1697, † 1698. 4) Jørgen Clausen Tommerup, døbt 18/7 1699, begr. 4/2 1701. 5) Sophia Amalia, døbt i Kirken 31/8 1701. 11/8 1724 paa Baagegd. g. m. Hr. Wulf Holm i Korup. 6) Marie Elisabeth, døbt 20/6 1703, g. m. Niels Henriksen, Forvalter paa Gyldensten samt Konsumtionsforpagter; begr. i Sandager Kirke 3/7 1745. 7) Marie Cathrine, døbt 24/10 1709. Gift paa Sandagergaard 6/9 1735 med Købmand Jens Brandt i Bogense. Børn: Catharina, døbt 7/4 1736, Claus, døbt 5/10 1739.

9. 1715 (ord. 9/10). Mag. *Jens Rasmussen Balslev*¹⁾. Født i Odense 3/10 1690, Søn af Amtsskriver R. Andersen B. og Marie Elisabeth Hansdt. Bang, Stud. 1708 Odense Gymn., Baccalaur. 8/5 1709, cand. theol. 19/5 1710 (l.), Mag. 30/7 1716, prædikede for Dimis 1713 (l.), Kapell. Tommerup-Brylle 1/4 1713, Sognepræst sst. 1715. Gift 1) 5/12 1715 paa Baagegaard med Anna Medea Clausdatter Tommerup (Formandens Datter). Hun døde i Barselseng efter at have født en dødfødt Søn 1717 og blev begr. 20/12: »vaar det første Liig, som efter Kongl. Forordning maatte betale 2 Rixd., fordi hun blef begravet i en Egekiste.« »Hverken i Ord eller Omgængelse overtraadte hun den Kærlighedspligt, hvormed hun var ham forbunden.« 2) gift 16/8 1718 med Marie Sophie Lauritsdatter Luja, f. i Odense 1698, døbt 20/8, Datter af Mag. ved Odense

¹⁾ Jvf. m. H. t. denne og de følgende Præster af Slægten Balslev: »Et gammelt Haandskrift« etc., Odense 1882. — Benjamin Balslev: Stamtavle over Familien Balslev, Odense 1901.

Gymn. Laurits Christiansen L. og Cathrine Ludvigsd. Stoud — viede i Huset af Biskop Lødberg (Sct. Knuds Kbg.). — Hun døde 25/8 1731, begr. 31/8 i Sct. Knuds Kirke i Odense, nedsat i Fade-rens aabne Begravelse. 28. Aug. 1731 betalte Prof. L. Luja for deres Begravelse at aabne til hans sl. Dt. Mad. Mag. Jens Balslevs Kirristes Lig.. 5 Rdl. (Røgnskabsbog). 31. Aug. 1731 forærede Mag. Jens Balsløf af Tommerup et Par Voxlys til Kirken, da hans sal. Kieriste blev begr... vog 16 Pund. Med hende, »hvis yndige Skabning, ærlige og oprigtige Omgjængelse han stedse har holdt i kjærligt Æreminde,« følgende 6 Børn: 1) Rasmus, f. i Odense 16/9 1719, døbt i Sct. Knud 18/9. Præst her. 2) Lauritz Luja, f. i Odense i Decbr. 1722, døbt 22/12 i Sct. Knud, † som Præst og Provst i Haarslev 1792. 3) Hans, f. i Tommerup i Decbr. 1724 (hjdbt., i Kirke 15/1 1725). Sognepr. i Dybbel, † 1795. 4) Catharina Stoud, f. i Tommerup 2/2 1726 (hjdbt., læst over 19/3), g. i Randers 1754 med Sognepr. T. M. Bredsdorff. 5) Anna Medea, f. i Tommerup 1728, døbt 17/9, g. 16/2 1753 med daværende Forpagter paa Baagegaard Mogens Nellemann, Ejer af Lerbæk. 6) Jens, f. i Tommerup i Juni 1730, læst over 28/6, var hjdbt. Begravet 30/10 s. A. († i Børnekopperne).

Gift 3) i Randers 25/11 1734 m. Mariane Rasmusdt. Simonsen, f. i Randers, Dt. af en Købmand sst., † 24/6 1750, 47 Aar gl., lagt i Kirken 30/6. Med hende, som »var sin Mand en trofast Medhjælp til Børnenes Opdragelse«, 1 Datter: Maria Sophia Balslev, døbt 4/7 1736, † 30/7 1737, begr. 3/8.

Mag. Balslev, som døde 8/8 1761 (af Gulsot) og blev begravet 14/8 i Tommerup Kirke, har fortalt flere betegnende Beviser paa, hvorledes Gud har beskyttet ham:

I sit 6te Aar var han i sin Morfader Hr. Hans Bangs Hus i Særslev, hvor ogsaa til samme Tid opholdt sig en Løjtnant fra Norge, som ejede Kirken. Denne, som var en Elsker af Jagten, lavede engang en Flint til for dermed at skyde en Høg, der havde besøgt deres Duer; da han nu tillukte Panden over Fængkrudtet, gik Geværet pludselig af og Skuddet ramte Pigen, som just gik og fejede Gulvet, og skød en Del af begge hendes Læber og Tænder; men den lille Balslev, som var meget elsket af Løjtnanten og ogsaa den Gang løb omkring i Kammeret hos ham, blev derimod aldeles uskadt. Pigen, som ogsaa siden nogenlunde blev helbredet, lod Løjtnanten lære at væve, hvormed hun ernærede sig til sin Dødsdag. — I en Alder af 9 Aar havde han en Søndag Eftermiddag Besøg af andre Byens Dreng og morede sig med

dem ved at skyde Isen i en Dam i Faderens Have fra den ene Side til den anden. En Lægte, som han bøjede sig over, gik itu, og han styrtede ned under Isen. De andre Børn løb, kun een Dræng blev tilbage, hvem de andre altid havde tilbedste for hans Dumheds Skyld; men denne klyngede sig fast til en af Pælene og ledte med sit ene Ben under Isen, indtil B. tog fat og blev reddet. Siden yttrede han ofte til sine Børn: »Saadanne forskudte Mennesker udvælger og bruger Herren meget ofte.« — Paa sine gamle Dage var han ogsaa i Fare; to Gange opstod Ild i Præstegaarden i Tommerup, og han og alle hans vare begge Gange nær indebrændte. »Saaledes var dette den ene Gang mærkeligt, at der i tvende Nætter og Dage havde været Ild tændt i mit Hus i et lidet forloret Skillerum næst ved min Kølle, som i de samme Dage havde givet os megen Eftertanke ved en Lugt og Røg i Værelserne, som var saa subtil, at Øjet ikke kunde se den, men alene Lugten gjøre den mærkelig for os.«

10. *Rasmus Jensen Balslev*. Født i Odense 16/9 1719, S. af Formanden, Stud. privat dimitt. 1736, Baccal. 1737, cand. theol. 17/1 1743, h., 13/11 1744 af Kapt. Tommerup Ventebrev paa Faderens Kald, hvor han var i 3 Aar som uordineret. 25/8 1747 Sognepræst Almind-Sjorslev (kaldet af sin Fasters Mand, Commerceraad Steen Jørgensen til Aunsbjerg), o. 20/10. 1754 tog han til sin gamle og skrøbelige Fader som adjunctus et successor. G. 2/8 1748 m. Cathrine Marie Hansdt. Juul, f. c. 1720, D. af Hans Christensen Juul — til Tyrrestrup — og Elisabeth Clausdt. — Han † 13/5 1779, begr. i Kirken 21/5; hun begr. 5/9 1787 i Kirken, † 30/8.

Børn: 7 S. og 2 D.: 1) Jens, f. i Almind Præstegd. 2/9 1749, † 13/8 1824. 2) Hans Juul, f. i Almind 19/4 1751, † 12/2 1837 ugift. 3) Steen, f. ibid. 6/9 1752, † 14/5 1825. 4) Maria Sophia Luja, f. ibid. 28/10 1753, † 13/7 1836. 5) Jeremias Friderich Reuss, f. i Tommerup 6/9 1755, † 16/9 1840. 6) Christian Juul, f. ibid. 20/5 1757, † 7/1 1758 af Børnekopper. 7) Jørgen Carstens Bloch, f. ibid. 30/10 1758, † 4/8 1800. 8) Anders, f. ibid. 25/1 1761, † 7/11 1763. 9) Elisabeth Catharina, f. ibid. 21/10 1763, † 26/3 1845.

En lærd og dydig Mand er lagt i denne Kiste,
 En Guds retsindig Præst nu Kirken maatte miste,
 Da Salig Balsløv gik i Evigheden ind,
 Hvis Afgang gaaer mig nær og rører vist mit Sind,
 Som kiendte ham, og hos ham mange store Dyder,
 Der alle vel, men meest dog Præste-Standen pryder.
 Thi Lærdom, Dyd, Forstand, naar de er samlede,
 Maa Spottere endog sig jo beskæmmet see.

Hans Lærdom var vel stor; men Levnet ikke mindre
 Ustraffeligt, da han sig aldrig lod forhindre
 Fra Dydens rette Vei ved nogen Verdens Sag,
 Men levede sin Gud og Næste til Behag.
 Den dyrebare Mand besad den rare Gave;
 Med en sagtmodig Aand for Høie og for Lave.
 At tale Herrens Sag med saadan Kraft og Fynd,
 At den endog blev rørt, som leved' hen i Synd.
 Frietænkeren blev stum, naar Manden ville tale;
 Men de Bedrøvede han kunde sødt husvale;
 Kort sagt: han vidste ret at deele Sandhed ud,
 Og efterkom sin Guds ved Paulum givne Bud,
 Og som hans Lærdom var, saaledes var hans Levnet.
 Om nogen blev ham fiendsk; han lod det gaae uhevnet,
 Mod alle viiste sig som en oprigtig Ven,
 Og derfor elsket var af Dydige igjen.

— — — —
 Han vandrede med Gud, og han tog hannem bort.
 — — — —

T. Bredsdorff.

(Od. Adr. Cont. Efterr. 1779, Nr. 22.)

Hos Wiberg hedder det om Hr. Rasmus J. Balslev: »var »klog«; kunde sidde i Præstegaarden og se, naar nogen stjal Træer i Skoven, og sige et og andet forud.«

Han har i Aarene 1760—73 udgivet 6 Prædikener (enkeltvis), den sidste (21. S. e. Trin.) handler om »Troens Kraft til at opbygge andre«.

Han var i 17 Aar meget svag og skrøbelig. Havde 1769 Frants Rosenstjerne Nielsen Krag som »Prædikestudent«. Denne, der 1770 blev resid. Kapell. Kjettinge-Bregninge, g. 16/11 s. A. i Tommerup Præstegaard m. Sophie Worendran Brøchner. 18/8 1771 stiftede de et Legat paa 50 Rdl. til Tommerup Sogns fattige i Anledning af, at han blev reddet fra Døde 1769, »da hun i sin Angst i Præstegaarden en Nat i et skrækkeligt Snefog 3. Juledag ventede ham hjem fra Odense.«

1777 fik Rasmus Balslev sin Søn Jens til Kapellan. Denne ordineredes i Sct. Knuds Kirke i Odense 18/7 1777 sammen med sin Broder Steen Balslev, der blev resid. Kapell. Kjettinge-Bregninge.

11. *Jens Rasmussen Balslev*, f. i Almind 1749, Søn af Formanden, Stud. Odense 1768, cand. theol. 27/1 1772, n., 24/11 1774 kaldet paa Succession til Tommerup-Brylle, o. 18/7 1777, efter Fa-

derens Død Sognepr. sst., 22/9 1786 Sognepr. i Værninge, entl. 13/11 1812, † i Værninge 13/8 1824. Ægtede i Værninge 3/8 1787 Inger Larsdt., f. 1746, D. af Bødker Lars Christensen og Enke efter Sognepr. i Værninge Peder Frandsen Trolle; hun døde i Værninge 25/2 1817.

Hos Wiberg hedder det om Hr. Balslev: »fremmede Udskiftningen i Tommerup og købte flere Gaarde, som han efterhaanden solgte; blev kaldet af sin egen Hustru til Værninge.« Det sidste passer ikke; Balslev blev (30/8 1786) kaldet af Kammerraad Bertelsen i Assens.

12. *Jørgen Carstens Bloch Rasmussen Balslev*, Formandens Broder, f. i Tommerup 30/10 1758, Stud. Odense 1776, cand. theol. 21/11 1780, h., Sognepr. Tommerup-Brylle 8/12 1786, o. 13/12, † 4/3 1800. Ægtede i Værninge 12/9 1788 sin Broders Steddatter Karen Trolle af Værninge, døbt 25/10 1773 (altsaa c. 15 Aar gl.), † i Værninge 1/11 1847.

Visitatser af Biskop Bloch. 11/5 1787 i Tommerup: Saare vel tilfreds. Hr. Balslev prædikede ikke ilde over Gal. 4, 4—5. — 31/3 1790 i Brylle: Med Menigheden og Ungdommen meget vel fornøjet. Hr. Balslev catech. som en ung frygtssom Mand ikke ilde, og vil forhaabentlig vinde mere Fathed i Tanke-Orden. Jeg talde over Act. 4, 12. — 30/5 1793 i Tommerup: Meget vel fornøjet. Hr. Balslev catech. ret vel. 27/4 1796 sst.: Overmaade vel fornøjet. Hr. Balslev catech. ret vel. — 9/4 1799 i Brylle: Usigelig vel fornøjet. Hr. Balslev catech. ret vel.

13. *Rasmus Rasmussen*, f. i Odense 7/4 1771, Søn af Landstingshører Rasmus R. og Jacobine Kurrelbaum, Stud. Odense 1789, cand. theol. 24/10 1794, n., pers. Kapell. Sørslev 16/11 1798, o. 14/12, Sognepr. Tommerup-Brylle 24/10 1800, † 4/2 1809. G. 3/12 1806 m. Sophie Marie Wirth, f. 14/12 1782, D. af Sognepr. Tobias Christian W. ved Frue Kirke i Odense og Barbara Magdalene Hofgaard; (g. 2) m. Klokker Lütken ved Sct. Knuds K. i Od.), † i Odense 8/2 1864. 1 Søn: Rasmus, f. 11/11 1807. 1 Dt.: Jacobine Marie Kirstine, hjdbt. 29/9 1808, begr. 10/10 s. A.

Visitats af Biskop Bloch 10/6 1802: Overmaade vel fornøjet. Sognepræst Hr. Rasmus Rasmussen catech. ret vel.

Efter i nogen Tid at have været syg i sit ene Øje, blev Synet ham ganske betaget paa samme (1806).

14. *Andreas Borch*, f. i Sønder Bork 1757, S. af Sognepr. Søren Andersen B. og Karen Laugesdt. Borch, Stud. Odense 1777, Hører Odense 1780, cand. theol. $21/4$ 1784, n., res. Kapell. Varde $31/8$ 1787, o. $7/11$, Sognepr. Alslev-Hostrup $7/6$ 1792, res. Kapell. Odense Frue K. $6/10$ 1797, Sognepr. Tommerup-Brylle $18/8$ 1809, † $6/5$ 1811 af en grasserende smitsom Sygdom. (Der døde i det Aar i Tommerup Sogn 35, ca. 3 Gange saa mange som ellers, i Brylle Sogn 17.) G. $17/10$ 1787 med Sophie Rasch Holm, f. i Korup Præstegaard, døbt $5/6$ 1764, D. af Sognepr. Knud Tommerup Vulffsen Holm og Charlotte Amalie Hansdt. Landorph; † 1810, begr. $7/7$ (Odense Vor Frue Kbg.), 11 S. 3 D.

Da Hr. Borch søgte om Alslev-Hostrup Præsteembede, erklærede Biskop Bloch $21/5$ 1792: en Del Aar tro vindskibelig ypperlig Tredielektie-Hører ved Odense Latinskole. Forflyttet til det usle res. Kapellani i Varde; ualmindelige tunge Kaar, hvorunder denne almindeligen elskte værdige Mand har i endel Aar ved sin Hustrus stændige Svaghed baade paa Sind og Legem, en afsindig Søster og en ældgammel Moder, i et meget ringe Levebrød, maattet kjæmpe og dog bevaret en agtværdig Frimodighed og Tjeneste Iver.

Hos Wiberg hedder det om Hr. Borch i Tommerup: Var meget fattig, da han gav Alting bort; Offeret paa Høitidsdagene blev tit bortgivet til Fattige, førend han kom over i Præstegaarden; engang skjendtes han med sin jyske Pige, da han vilde give det sidste Brød, de havde i Gaarden, bort til en Tigger, hvilket Pigen ikke vilde have; hans Aasyn havde noget Blidt, men tillige noget Lidende og Tungsindigt; som Hører havde han været meget streng.

15. *Torkild Lund*, f. i København $29/11$ 1765, Søn af Juvelér, senere Thehandler Jens Nielsen L. og Sophie Magd. Tørchelsdt. Suthland; Stud. Kbh. 1783, cand. theol. $/1$ 1786, h.; Miss. paa Sct. Thomas og Sct. Jan $7/12$ 1787, o. $30/11$ (!), tillige derefter Præst sst., vendte tilbage 1797 (Kirkeh. Saml. 5 R. III, 169 f.), resid. Kapellan Ringsted-Benløse $2/3$ 1798, Odense Sct. Knuds K. $18/10$ 1799, Sognepr. Tommerup-Brylle $11/10$ 1811, † $4/11$ 1833. — G. $19/5$ 1791 m. Helene Dorothea v. Aphelen, E. e. August Kregdal, Miss. paa Sct. Jan og Sct. Thomas, død som Sognepr. paa Sct. Thomas (1790), f. Kbh. $14/3$ 1761, † $24/6$ 1834, Dt. af Justitsraad, Professor Hans v. A. og Helene Dorothea Schiønning. 3 S., 3 D. — »Venlig, munter og livlig; sang for det Meste« (Wiberg).

1 Datter, Sophia Magdalena Lund $19/5$ 1816, $23\frac{3}{4}$ Aar gl., g. m. Niels Matthias Pedersen, $24\frac{1}{2}$ Aar gl., senere Professor, $25/8$ 1815 2den Lærer v. d. fynske Skolel. Semin. Bernstorffsminde.

16. *Jens Nicolai Lund*, S. af Formanden, f. p. Sct. Thomas $12/2$ 1796, Stud. Odense 1814, cand. theol. $12/1$ 1819, l.; Lærer ved Christianshavns Borgerdydskole og ved Døtreskolen...; ord. Katek. Faaborg $17/3$ 1824, o. $12/5$, Sognepr. Herringe $12/2$ 1830, Tommerup-Brylle $12/2$ 1834, † $8/5$ 1848. G. $20/7$ 1824 m. Elsiné Agathe Thomasine Lund, f. i Roskilde $4/7$ 1802, † i Roskilde $13/11$ 1883, Dt. af Niels Lund, Hospitalsforstander, og Elisabeth Cathr. Redlich Boserup. 5 S., 6 D.

»Hans Retsindighed og særdeles Kalds- og Forretningsdygtighed vandt Anerkjendelse saavel af hans Embedsbrødre som af hans Menigheder, der stadigt tyede til ham om Trøst og Raad o. s. v.« (Selm. Necrol. I, 48.) Erslew: Forfatterlexikon og Supplement.

17. *Christian Erik de Thurah*¹⁾, f. i Arendal $27/4$ 1794, S. af Kapt. i Søetaten Albert de T. og Margr. Cathr. Behr, Stud. Kbh. 1812, cand. theol. $15/1$ 1816, l. (l-l), ord. Katek. Kbh. Garnisons K. $17/12$ 1819, o. $4/2$ 1820, Lærer i Religion ved Metropolitanskolen $28/4$ 1821, Sognepr. Ribe Cathrine K. $27/4$ 1825, Tommerup-Brylle $30/7$ 1848, entl. $5/5$ 1868, † i Kbh. $20/7$ 1869. G. i Kbh. $17/7$ 1821 m. Anna Cathrine Klingenberg, f. i Kbh. $6/8$ 1798, † i Kbh. $23/2$ 1870, Dt. af Skrædermester Carl Leberecht K. og Christine Rasmussen. 4 S., 2 D.

»Nidkjær og dygtig; skal engang have været anset for død« (Wiberg).

18. *Carl Henrik Emil Schjerner*, f. $22/4$ 1824 i Kbh., S. af Partikulier Henrik Eskild S. og Dorthea Sophie Wang, Stud. fra v. Westens Inst. 1840, cand. theol. $1/4$ 1844, h* og $7/11$ 1845 l. (*l-h), Manuduktør, Kat. Helligaands K. $25/6$ 1859, ord. $10/9$, Sognepr. Tommerup-Brylle $26/2$ 1869 (Brylle kun indtil $12/5$ 1877), Sognepræst Stillinge $27/5$ 1886, † $2/11$ 1893, begr. i Tommerup.

G. $2/6$ 1848 m. Caroline Margrethe Dahlstrøm, f. i Nykøbing Falst. $8/1$ 1821, Dt. af Kancelliraad, Prokurator Ove Chr. D. og Marie Hedvig Lund, † paa Brobyskovgaard $1/4$ 1901, begr. i Tommerup.

¹⁾ Erslew: Forfatterlexik. og Supplem. Helveg: Den danske Kirkes Hist. e. Reform. II (2 Udg.), 445 ff. F. Hjort: Slægten Thura, S. 47 ff.

Sognepræster i Brylle.

1. 12/5 1877. *Carl Edvard Picker*, f. 28 5 1845 i København. S. af Drejermester Georg Frederik P. og Caroline Charlotte Grøndahl. Stud. Borgerdydskolen, København, 1864, cand. theol. 19/1 1870, l. (l-l), p. Kap. Ballerup-Maalev 2/5 1871, ord. Aarh. 16/6. Sognepræst i Brylle 12/5 1877, † 24/11 1878. G. 10/9 1873 med sin Farbroders Enke, Cathrine Jeffery Benzon, f. 12/8 1838 i Falmouth, Dt. af William B. og Zenobia Benzon, † i Kbh. /6 1901 (begr. 20/6).

C. E. Picker.

2. *Matthias Weber*, f. 28/9 1850 i Odense, S. af Købmand Christian Heinrich Theodor W. og Anne Christine Elisabeth Hansen. Stud. Odense 1868, cand. theol. 20/1 1874, l. (l-l); p. Kap. Paarup 6/8 1875, ord. 3/9; Vejlbj, Fyen, 10/3 1876, Sognepræst Brylle 21/2 1879, Hasle-Frerslev 21/6 1880, Provst for Ringsted og Alsted Herreder 1895, R. af Dbg.

G. 18/4 1876 med Marie Theodora Faber, f. 5/9 1854 i Odense, Dt. af Adjunkt, cand. theol. Chr. Gotfred Weber F. og Bertha Magd. Bruun Muus.

3. *John Madsen Møller*, f. i Vejgaard, Vorbasse Sogn, 25/11 1847, S. af Gaardejer, Sognefoged Wulf Christopher Müller Johnsen og Else Kirstine Sørensd. Stud. priv. 1868, cand. theol. 18/1 1873, h^I (l-l), p. Kap. Veringe 18/11 1878, ord. 29/1 1879, Sognepræst Brylle 19/8 1880, Kjærum 12/1 1892, entl. fra 31/3 1911, † i Odense 15/1 1917. G. i Veringe Kirke 2/2 1887 m. Sophie Christine Meier, f. i Skaarup 24/8 1855, Dt. af Sognepræst i Veringe Ivar Nielsen Meier og Thora Camilla Jürgensen.

4. *Sophus Holger Clausen*, f. 5/2 1853 i Sønderborg, S. af Købmand Jørgen C. og Anna Marie Fangel. Stud. Odense 1872, cand. theol. 25/1 1879, h^I (h-b); p. Kap. Gamtofte 10/10 1879—

17/10 1880, ord. 29/10, Kalds-Kap. Ringsted-Benløse 19/8 1881, Sognepræst Tise 18/2 1885, Brylle 28/3 1892, entl. 18/10 1909. G. i Sønderborg 20/5 1880 m. Charlotte Catharina Frederikke Petersen († i Kbh. /10 1918), Dt. af Brygger Peter P. og Cecilie Cathrine Thomsen.

5. *Carl August Sølling*, f. 21/9 1875 i Randers, S. af Manufakturhandler Hans Christian Mouritzen S. og Christiane Caroline Helene Antonie Sølling. Stud. Randers 1895, cand. theol. 10/6 1901, h^I (*1-*1), p. Kap. Ormslev-Koldt 21/3 1904, ord. i Odense 13/4; midlertid. ord. Medhjælper i Esbjerg 20/6 1906—17/1 1909, tillige konst. Kordegn sst. 1/9 1907, Sognepræst Brylle 3/2 1910, 2den resid. Kap. Sct. Pauls K. Aarhus 27/5 1914. G. 15/8 1908 i Svanke m. Bertha Margrethe Petersen, f. sst. 20/5 1881, Dt. af Kapt., russ. Vicekonsul, Kbmd, Peter P. og Emma Nicoline Holst.

6. *Jepppe Sørensen*, f. 5/4 1874 i Hornstrup, Søn af Hmd. Søren Jeppesen og Marie Lene Jensen. Stud. Vejle 1894, cand. theol. 17/1 1901, h^I (*1-*1), uord. Medhj. Saxild-Nølev, overtog 1/11 1902 en Privatskole i Dalsgaard, Mammen Sogn, Sognepræst Lem-Ølstrup 27/2 1904, ord. 13/4, Brylle 2/10 1914, Holsted 27/6 1917. G. 6/1 1903 i Hornstrup m. Rasmine Kannegaard, f. 7/4 1878 i Draaby, Mols Herred, Dt. af Lærer Rasmus Jensen K. og Marie Rasmussen.

7. *Aage Lange*, f. 3/7 1886 i Kbh., S. af Sognepræst Peder Ludvig Lange og Hedvig Augusta Juliette Broberg. Stud. Viborg 1906, cand. theol. 23/6 1913, h^{II} (*bestaaet«), uord. Medhjælper Seest, ord. 29/5 1914 til præsteviet midlertidig Medhj. Thurø, Sognepræst Brylle 24/10 1917. G. 1/7 1914 m. Dagmar Otilie Nielsen, f. i Hjørring 21/10 1886, Dt. af Bogtrykker Niels Peder Nielsen og Hulda Olsen.

Degne til Tommerup-Brylle.

I Jordebogen af 1572 hedder det: Degnebolig til Tommerop. Breffue ingen.

Saalandt til Degneboligen:

wdj Schoffhøghe	6 Skpr.
wed Agerue	1 —
paa Brylle march wed Bagenede	2 —
paa Tommerup march wed Langkier	2 —

paa Tuengebjerg ij Brylle march	2 Skpr.
Haffuebjerg ibidem	1½ —
Bøge Agre ibidem	1½ —
Summa Salandt til Degneboligen	

Degnerenthen wdj Tommerop Sogen.

Udj Brylle Sogen giffuer huer mandt Byg 3 Skr. som ere 37 mendt, wnder tagen disse som giffue huer 2 skr. ere 13 mendt, wdj Brylle (2), wdj Gundestrup (4), Appe, Schuppenborg. Udj Render (5). Summa 10 ørtig — 1 skr.

Udj Tommerop Sogen. Giffuer 26 mendt huer 3 Skr.; men 8 Mænd, Schellhusit og Knarreborig mindre (7 hver 2 Skpr., 3 hver 1 Skp.) Summa 8 ørtig minus 1 Skp.

Fraakommen nogen Jordt paa Brylle march.

Da Biskop Jacob Madsen visiterede 1589 var her en Sædedegn, som hed *Peder*, og hvis Indtægt (Degnerente) var af Tommerup Sogn IX Ort. og af Brylle Sogn XI Ort. Han fik et godt Vidnesbyrd.

^{23/11} 1634 anbefalede Peder Bille en Matth. Olsen Fangel til Biskop Hans Michelsen til Degneembedet i Tommerup, men vedkommende klarede sig daarligt ved en Prøve og blev derfor kasseret af Bispen.

Peder Hansen, ansat som Degn c. 1645, begr. i Tommerup ^{11/11} 1675. G. i Tommerup ^{2/8} 1646 m. Anne Pedersdt., som blev begr. sst. ^{13/3} 1692. Han tiltalte nogle Beboere for Degnerente for 1659, 60, 61 og 62.

^{10/11} 1661 fik han i Tommerup en Søn døbt Hans, denne sags- tens = Hans Pedersen Degn af Brylle, som blev begravet i Brylle ^{3/1} 1700.

I Tommerup Kbg. findes indført: ^{12/2} 1670 begr. Anders Niels- zøn, som døde og boede i Thomerup, hvis Liig de baare om Kir- chenn, som iche ehr skeet vdj min Tid, annos 25. Petr. Joh. Falst. — (Det er Degnen, som skriver saaledes; Falst. vil vel sige Falster.)

Johan Lorentsen, ansat c. 1675, begr. ^{7/3} 1730, »var Sogne- Degn til disse tvende Sogner paa det 5te Aar over 50 og døde i sit Alders 81de.« G. m. Karen Simonsdt., som blev begr. i Tomme- rup ^{10/6} 1712. — 2 Døtre.

^{23/11} 1690 indgav han en Ansøgning til Kongen.

Christópher Schmidt, ansat 1730¹ (Ed 2/5), † 31/3 1772, begr. 6/4, 72 Aar gl. G. i Bogense Kirke 13/7 1730 m. Birgitta Kirstina Pedersdatter, † 12/1 1772, begr. 20¹, 64 Aar ÷ 7 Uger. 2 Døtre: Christiana Schmidt, paa Billeshaug 15/7 1763 g. m. Johannes Kaare, Sognedegn til N. Aaby-Indslev. — Maria Gregoria Schmidt, g. m. Sognepræst Jensenius i Vejlbj.

Jørgen Helt, ansat 1772, forflyttet som Degn til Kjølstrup 1774, † sst. 1782, begr. 12/4, 52 Aar gl.

G. i Kjølstrup 9/10 1772 m. Hanne Flade, en Dt. af Degnen sst. Fik 18/10 1773 i Tommerup døbt en Søn Christian.

Lars Hansen Grønlund, døbt 1/1 1747, † 28/2 1835, S. af Lars Hansen i Dalby, ansat c. 1774. G. 1) m. Anna Cathrine Møller, begr. 29/3 1781, 45 Aar og 3 Mdr. Med hende 1 Datter: Christiane Sophie Grønlund, f. c. 1775. G. 2) 14/9 1781 m. Maria Sophia Luja Balslev, f. 28/10 1753, † 13/7 1836, Dt. af Sognepr. Rasmus Balslev i Tommerup. Med hende 8 Børn: Rasmus Grønlund, f. 1/6 1782, Maler i Kongens Lyngby. — Johannes¹), f. 18/9 1783, Rektor i Kolding. — Ole Johan Søltoft, f. 16/9 1785, † 17/9 1788. — Lars Balslev, Degn i Tommerup. — Cathrine Marie Juul, f. 5/6 1790, † s. D. — Ole Johan Søltoft, f. 2/7 (22/7?) 1791, † 15/11 1875, Gmd. i Tommerup. — Jens Balslev, f. 10/2 1794, † 23/5 s. A. — En dødfødt Søn 9/9 1795 (Benj. Balslev, Stamtavle over Familien Balslev, S. 15).

Ved Bispevisitatser hedder det om Degnen Grønlund: 1787 »meget vel«, 1790 »synger godt og catech. efter Pontopp. Ord.«, 1793 »ikke ilde«, 1796 »ret vel«, 1799 og 1802 »ikke ilde«.

Skoleholdere, Skolelærere og Kirkesangere i Brylle.

1670 nævnes *Hans Hansen Møller* som Skolemester i Brylle. Han blev 1671 udlagt som Barnefader.

Frederik IV lod i Rytterdistrikterne opbygge mange Skoler²), saaledes ogsaa i Aarøne 1722—24 tyve nye grundmurede Skoler

¹) Dennes Søn var den bekendte Forfatter Carl Chr. Howitz Grønlund, som var Professor og Laboratorieforst. ved Ny Carlsberg († 10/8 1901).

²) Se om disse L. Koch, *Den danske Landsbyskoles Hist. til 1848*, S. 9 ff. H. C. Roede, *Rytterdistrikternes Skoler under Fr. IV* (»Vor Ungdom« 1908, S. 166 ff.). Joachim Larsen, *Den danske Folkeundervisnings og Folkeskoles Hist. 1536—1784*, S. 196 ff.

— af Overlandbygmester Johan Krüger — i det fynske Rytterdistrikt, deriblandt en i hver af Byerne Brendekilde, Bellinge, Brylle, Tommerup og Verninge. Over Indgangen paa hvert Skolehus blev indmuret en Kvaderstens Tavle med følgende Indskrift:

Fr. IV.

Hanc scholam hujusque ad instar ducentas quadraginta in circulis ad perpetuo alendas duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi MDCCXXI¹).

Hjaltredfindstjve Aar, GUD, har DU mig opholdet,
 At Sygdom, Krig og Pest mig intet ondt har voldet,
 Thi yder jeg min Tak og breder ud DIT Navn
 Og bygger Skoler op de Fattige til Gavn:
 GUD, lad i dette Værk DIN Naades Fylde kiende,
 Lad denne min Fundatj bestaa til Verdens Ende.
 Lad altid paa min Stoel een findes af min Æt,
 Som mener DIT, MIN GUD, og DITSE SKOLER rett.

Undervisningen paa Landet besørgedes i lang Tid efter Reformationen af Degnene og bestod i Religionsundervisning, som foregik i Kirken før eller efter Gudstjenesten, stundom dog ogsaa efter Omgang i en af Gaardene. Ved de i Rytterdistrikterne oprettede Skoler blev der imidlertid ansat Skoleholdere, som skulde undervise i flere Fag. Men mange Børn fik paa Grund af Skole-distrikternes store Udstrækning langt til Skole, og Skolegangen var derfor tit kun ringe. Til Skolen i Brylle henlagdes Brylle og Gundestrup (?), endvidere af Verninge Sogn Hjelmstrup, og det halve af Langsted. Rander, Skræppenborg og maaske mere kom til at høre til Brendekilde Skoledistrikt, den nordvestlige Del af Brylle Sogn vist til Tommerup.

Da de ny-opbygte grundmurede Skolehuse synedes i Septbr. 1726, hedder det om Brylle Skole: 1) Paa Taget er afblæst 40 Tagstene, som skal paalægges. 2) Dørene, Vindueskarmer og Skaaderne vil gøres tætte og med Lister beslaaes.

Henrik Jørgensen blev vist 1724 ansat som dansk Skolemester i Brylle. Han blev Dom. Jubil. s. A. i Verninge Kirke g. m. Ma-

¹) Denne Skole og andre lignende, 240, har jeg grundlagt i de Distrikter, som af mig er oprettede til stedse at underholde 12 Rytterskadroner. 1721. .

ren Pedersdatter. Han døde 1743, 45 Aar gl., og blev begr. $\frac{5}{4}$. Ved Skifte efter ham $\frac{30}{4}$ s. A. nævnes Enken og 3 Børn: Jørgen, 11 Aar, Peder, $9\frac{1}{2}$, Sara, 15. Børnenes Formyndere var deres Farbroder, Skoleholder Niels Jørgensen i Tommerup.

Sr. *Jacob Valentinsen*, ansat som Skoleholder 1746, † 1760, begr. $\frac{26}{3}$: »var her i Embedet i 17 Aar troelig, hvis ganske Levetid var 58 Aar og 8 Dage.« Han ægtede i Brylle $\frac{4}{10}$ 1743 Formandens Enke Maren Pedersdt., begr. $\frac{6}{8}$ 1766, 69 Aar gl.

Peder Henriksen, formodentlig ansat ca. 1760; begravet $\frac{15}{10}$ 1799, 64 Aar gl. G. m. Bodil Jørgensdt., begr. i Brylle $\frac{30}{7}$ 1801, 74 Aar gl.

Ved Biskoppens Visitats 1786 hedder det m. H. t. Henriksen: »catech. ikke ilde«.

$\frac{21}{3}$ 1772 søgte Skoleholder Peder Henriksen fra Brylle m. fl. Skoleholdere i Kongens Skoler paa Fyen om Lønningsforhøjelse — hjem søgt paa forskellig Maade, ogsaa af Kvægsyge (Topogr. Saml. Fyens Stift — i Rigsark.).

Jørgen Henrik Pedersen, døbt $\frac{24}{8}$ 1766, en Søn af Formanden, kaldet til Skoleholder $\frac{3}{2}$ 1789; † $\frac{6}{11}$ 1808 — efter $1\frac{1}{4}$ Aars Svaghed. G. $\frac{2}{1}$ 1790 m. Karen Jensdt., en Dt. af Jens Rasmussen i Gundestrup. — Han kaldtes af Bønderne »Monsieur Petersen«, og Traditionen i Brylle for 30 Aar siden lød m. H. t. ham: »Duede ikke meget.« Hans 2 Biskopper havde dog en anden Mening. Ved Biskop Blochs Visitats hedder det m. H. t. ham 1790: »catech. efter Pontopp. Ord«, 1793 »ikke ilde«, 1796 »nogenledes«, 1799 »noget bedre« (end Degn Grønlund og Skoleholder Sølbjerg i Tommerup), 1802 »bedre« (end de to foran nævnte). Biskop P. Hansen var dog særlig tilfreds med ham. Den $\frac{7}{7}$ 1807 visiterede Biskoppen i Tommerup Kirke, hvor han »til megen Fyldestgjørelse forefandt Orden, Velvillighed og Kund.«. Den 8. Juli prøvedes Skoleungdommen, »af hvilken Brylle Skoles fortjente at nævnes som udmærket i Dannelse og Kundskaber«. — 18. s. M. sendte Biskoppen gennem Sognepræst Rasmussen 10 Rdl., som en Følge af Tilfredshed med Petersens Flid til at undervise Brylle Sogns Ungdom og hans trufne gode Foranstaltninger. Biskoppen »betvivler ikke, at Sognepr. Rasmussen jo opmuntrer ham til fremdeles saa beskeden og stille, som lige virksom at forskaffe sig sine foresattes Opmærksomhed, Bifald og Yndest.«

Efter Petersens Død læstes i Fyens Stifts Adresse-Avis 12/12 1808 (Nr. 193) følgende:

•Udtog af Biskoppens Embeds-Journal paa Visitatzen i Tommerup i Aaret 1807.

Brylle Skoles Ungdom: Udmærket og sjelden af Kundskaber og Dannelse. Dens Lærer Petersen, en udmærket Mand af Duelighed og Flid i sit Embede. Dette Minde satte paa den nu Af-dødes Grav

Hansen,
Biskop. •

1794 havde Petersen Strid med Beboerne angaaende en Ovn, Tørv etc. 26/7 nævnte Aar androg Petersen: Skolens Ovn og Esse meget ubekvem og ubrugelig. Han ønsker Forandring med Leverage af Tørv... at vedkommende maa blive tilholdt at bringe Tørvene ind i Skolehuset i Stedet for at afvælte dem paa Gaden, samt ikke at komme med Tørv om Søndagen under Gudstjenesten. Han ønsker endvidere, at Skoledistriktet maa blive tilholdt at grave ham en Brønd eller Vandsted, siden den Brønd, som er ved Skolen, og af hans Fader er bekostet, er tør og holder ikke Vand. 12/11 1795 Resol. fra Stiftamtmanden og Biskoppen: Skoledistriktets Beboere havde vedtaget at grave en Brønd paa det Sted, som af Skoleholderen var paavist, de havde allerede begyndt at grave... Sagen gik saaledes i Orden.

Petersens Enke, som fik det meget fattigt, døde i Brylle 22. Septbr. (begr. 26.) 1825.

De havde ved hans Død følgende Børn: 1) Anne, 17 Aar. 2) Anne Henriette, 14. 3) Peder Christian Stenvinkel, 11 $\frac{3}{4}$ (f. i Brylle 10/3 1797, † i Nyborg 2/1 1840 som Fuldmægtig og Brændevinsbrænder). 4) Bodil Marie, 8 $\frac{3}{4}$. 5) Henrik Jacob Valentin, 6 $\frac{1}{2}$ (Bager i Ringe). 6) Maria Magdalene, 4. 7) Jørgen, $\frac{1}{2}$ Aar.

Enkens Arvepart 20 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ 2 $\frac{3}{4}$ β , Børnenes lige saa stor.

Carl Christian Bagger, Seminarist, ansat ca. 1808, forflyttet til Fraugde 1813, † 26/6 1843, 62 Aar gl. G. m. Charlotte Dorthea Christine Bertelsen, som var født i Assens 19/10 1786, Dt. af Tolder Lorentz Bertelsen og Frue Dorte Trolle. De fik 15/11 1812 et Barn døbt i Brylle.

Knud Isak Adolphsen, f. Ørsted 1771 (døbt 27/10), S. af Adolph Jeresen, senere Bødker i Naarup, og Mette Margaretha Frede-

riksdt.; først Hjælpelærer i Kjøng; 1793 efter 3 Maaneders Undervisning dimitt. fra Professor Steenvinkels Institut i Assens; s. A. Skoleholder i Verninge, 1813 forfl. til Brylle; † sst. 15/2 1835. G. 1) 4/10 1793 i Diernisse m. Maren Carlsdt. Drejer, D. af Degn Carl Drejer og Catharina Hansdt. Drejer, f. i Diernisse 4/2 1763, † 1802, begr. 8/6, 30 Aar gl. 2) 26/11 1802 i Bellinge Kirke m. Anne Hansdt., f. i Bellinge 30/12 1766, D. af Hans Mortensen; † i Brylle 16/5 1834, 68 Aar gl. Adolphsen, som var en dygtig Regnemester, modtog — hedder det — i Brylle Kirke af Biskoppen 12 Daler i Kobber-Toskillinger som Præmie for 12 »Regne-Drenge« (Drenge fra forskellige Sogne, som lærte at regne hos ham). I sin Fritid var han Uhrmager; lavede Ottedagsværker.

En Søn, Carl Jacob Adolphsen Svelmø af Brylle, f. i Verninge 6/7 1796, Examen i Skaarup 1816 (Godt), 1825 Lærer i Søndersø, † 14/2 1867.

Anders Jeppesen (Ibsen) Højsholt, f. i Højsholt, Tommerup Sogn, 27/5 1802, S. af Jeppe Andersen Højsholt og Marié Jørgensdatter, Seminarist fra Skaarup 1825 (Meget godt), Lærer paa Selleberg, derefter i Stenløse Præstegaard, saa i Brylle 1827 (Ed 5/3), hvor han døde 4/6 1843. G. i Brylle 9/5 1827 m. Frederikke Cathrine Adolphsen, Formandens Datter, † i Stockton i Amerika 21/10 1881. Flere Børn i Amerika.

Højsholt i Brylle anmeldte 1834 til patriotisk Selskab, at han udenfor Skoletiden underviste Skolebørnene i at pøde og opelske Frugttræer, ligesom hans Kone underviste Pigerne i Syning. Selskabet bevilgede en Gratifikation af 12 Rdl. (J. Lauritsen, Fyens Stifts patriot. Selskabs Hist., S. 99). Fra Skolelærer Højsholt i Brylle forelaa der i 1841 en Redegørelse for, hvad han i sin Egn havde virket til Træplantningens Fremme. Som Udtryk for Selskabets Paaskønnelse og for yderligere at anspore Manden til at fortsætte sit gavnlige Arbejde bevilgedes der ham 15 Rbd. (Fyens Stifts patriot. Selsk. gjennem 100 Aar — 1810—1910 — S. 99).

Jørgen Christian Rønning, f. i Husby 25/7 1809, S. af Skolelærer (Seminarist fra Trolleborg) Frederik Ludvig R. og Mette Kirstine Nielsen, Seminarist fra Skaarup 1830 (Meget duelig med Udmærkelse), Hjælpelærer i Rørup og Tommerup, Lærer og Kirkesanger i Birkende 1838, i Brylle 1843 (fik Kollats 12/7). Dbmd. 5/10 1882, entl. s. A. † i Assens 29/1 1892, begr. sst.

Andreas Pinborg, f. 30/8 1848 i Vester Vedsted, S. af Sognefoged, Gmd. Niels Hansen Pinborg og Maren Bertelsen. Exam. Jellinge 1868 (1. Karakter), 1869 Skolelærer i Brunsvig, 1882 Skolelærer og Kirkesanger i Brylle, entl. 31/10 1918. G. i Vester Vedsted Kirke 11/4 1871 m. Karoline Marie Beck, f. 5/11 1847 i Sønder Farup, Dt. af Gaardejer Hans Beck og Petrea Hansen.

Forskolelærerinde i Brylle.

Maren Kirstine Jacobsen, f. 18/10 1868, Forskoleexam. i Vejle 1900 (mg), ansat i Brylle 1901.

Skolelærere i Brunsvig.

Christian Brøndum Bramming af Alminde, f. 26/10 1842, Exam. i Skaarup 1862 (M. duelig), 1863 Lærer i Brunsvig, 1869 Førstelærer i Kjerte, entl., † i Odense 16/1 1916.

Andreas Pinborg 1869—1882, forfl. til Brylle (se der).

Niels Jørgen Jessen, f. 12/9 1855 i Rold Skole, Vissenbjerg Sogn, Søn af Skolelærer Michael Carl Jessen og Karen Jessen, Exam. i Jelling 1876 (2. Karakter), Hjælpelærer i Kjæng Sogn 1877—1878, Lærer i Kivsmose 14/6 1878, Brunsvig 2/11 1882, Skolelærer og Kirkesanger Tommerup 19/7 1886. G. i Svensholm, Staby Sogn, 22/6 1879 m. Marie Sofie Frederikke Strandbygaard, f. 27/5 1856 i Svensholm, Dt. af Proprietær Christen Nielsen Strandbygaard og Kirstine Strandbygaard.

Hans Christian Andersen Brunse, f. i Brunsvig 19/7 1857, S. af Gaardejer Anders Mortensen og Ane Marie Andersdt., Exam. Skaarup (selv indstillet sig) 1878 (Duelig), Lærer i Tørring s. A., 1881 Lærer i Langø, 1883 i Kivsmose, 1886 i Brunsvig, 1894 Lærer og 1901 Førstelærer i Korup. G. i Verninge 17/5 1881 m. Oline Nielsen, f. i Hjælmerup 23/6 1857, Dt. af Gaardejer Niels Nielsen og Anne Rasmusdt.

Hans Jørgen Hansen, f. i Brylle 15/8 1868, S. af Hmd. og Smed Hans Rasmussen og Anne Marie Madsen, Exam. Skaarup 1888 (M. duelig), Vikar i Dømmestrup s. A. Lærer ved Holse Friskole 1889, Vikar ved Otterup Realskole, Soldat, Løjtnant 1892, Hjælpelærer i Korup, Lærer i Brunsvig 18/5 1894, Boeslunde 1/11 1897. G. 10/4 1895 m. Laura Hansine Rosa Pinborg, Dt. af Lærer P. i Brylle.

Christian Jørgensen, f. 24/3 1865 i Dynth, Broager Sogn, S. af Teglmester Hans Jørgensen og Cathrine Marie Jørgensen, Exam. Gjedved 1887 (2. Karakter), Lærer ved en Fortsættelsesskole i Villumstrup, Herrested Sogn, Lærer i Brunsvig 1897 (nu Stermose). G. i Frederiksborg Kirke 21/8 1891 m. Ane Marie Nikoline Dorothea Hansen, f. i Rødning 4/3 1859, † 14/1 1913, Dt. af Krovært Peder Hansen og Margrethe Schmidt.

I Aaret 1900 byggedes Stermose Skole paa en Grund fra Thobosmedien, og Brunsvig Skole blev da nedlagt (Bygningen bruges nu som Forsamlingshus).

Sognefogeder.

Mads Greve (1658—60). Se S. 13.

Peder Greve (1764—70) Peder Nielsen Greve, begr. 2/1 1789, 80 Aar gl.

Christian Henrichsen i Lille Stermose (1806), † 12/11 1815.

Nordre Distrikt: Hans Christian Andersen i Stermose (1818), † 6/5 1832. Ogsaa Lægdsmd.

Rasmus Rasmussen i Brylle 20/6 1832—29/8 1840.

Jørgen Hansen i Edsbjerg 29/8 1840—12/8 1848.

Anders Hansen Stermose i Ny Stermose 12/8 1848—15/5 1852.

Andreas Knudsen i Render 15/5 1852, † 27/2 1870.

Niels Larsen i Mosegaard til c. 1884, † 9/1 1889.

Jens Christensen i Render, † 8/11 1885.

Anders Hansen i Render 4/5 1885—1900.

Jørgen Clausen Kock i Render 1/1 1901.

2den Sognef.: Niels Pedersen i Brylle 14/10 1827—1841.

Niels Hansen (Helnæs) i Brylle 14/4 1841, † i Edsbjerg 17/2 1871, 74 $\frac{3}{4}$ Aar gl.

Hans Hansen Ejlersen i Brylle 31/8 1861, Dbmd. 1/9 1886, † 5/4 1914.

Hans Ejlersen i Brylle 5/4 1906.

Sognefoged-Medhjælpere.

Niels Christensen Greve, Brylle (1806), entl. 1/6 1814.

Rasmus Jensen, Selvejergmd. i Brylle 1/6 1814—14/6 1827.

14/10 1827 Skriv. fra Fyens Stiftamt: Indtil videre ansættes 2 Sognefogder i Brylle Sogn, som begge tilstedes de Sognefogderne tilstaaede Fordele af 8 Tdr. Htk. for hver Sognefoged. Sognefoged-Medhjælper Rasmus Jensen s. D. efter hans Begæring entlediget. Gmd. Niels Pedersen i Brylle beskikket til 2den Sognefoged for bemeldte Sogn.

Da Niels Pedersen gik af 1841, blev Hans Hansen i Brylle 24/2 1841 beskikket til Sognefoged, men ansøgte 27/3 1841 om Entledigelse, da han hverken kunde læse eller skrive. Herredsfogden anbefalede Ansøgningen, men beskyldte Amtstuen for at have foreslaet ham til Sognefoged.

Døde i Krigen 1848—49—50.

13. Liniebat. 1. 33 oc. Menig Rasmus Pedersen Brylle, f. i Høesbjerghuset paa Brylle Mark 19/4 1820, S. af Husmand Peder Andersen og Anne Rasmusdt., savnet 23. April 1848 ved Slesvig¹⁾.

5. Liniebat. 1. 213. Menig Rasmus Hansen Brylle, f. i Brylle 21/12 1817, S. af Boelsmand Hans Iversen og Anne Marie Jeppesdt., falden 23. April 1849, begr. paa Kolding (?) Kgd. 26. April²⁾.

1. Forstærknings Jægerkorps 3. 170. Jacob Jensen Brylle-Brohus, f. i Brylle Brohus 13/1 1822, S. af Jens Jacobsen og Maren Andersdt., falden 6. Juli 1849, begr. i Fredericia 8. Juli³⁾.

5. Liniebat. 1. 203. Menig Peder Jensen Gundestrup, f. i Gundestrup 16/9 1825, S. af Boelsmand Jens Jørgensen og Karen Petersdatter, † i København 30. Septbr. 1850 af Tyfus, begr. paa Garnisons Kgd. 3. Oktbr.⁴⁾.

17/3 1851 Soldaterfest i Render, 2/4 i Brylle.

Hans Pedersen Fredensborg, f. i Fredensborg, Brylle Sogn, 30/10 1823, S. af Boelsmd. Peder Jensen (se. S. 40) og Anne Hansdt., blev Dbmd. 9/9 1849 († som Hmd. paa Lille Appe Grund 8/4 1903, 79 Aar gl.).

¹⁾ Cohen, Krigen 1848, S. 91. Vaupell, Kampen for Sønderjylland 1848—50. I, 417.

²⁾ Cohen, 1849, S. 119. Vaupell, l. c. II, 397.

³⁾ Cohen, l. c. S. 149.

⁴⁾ Cohen, 1850, S. 56.

Døde i Krigen 1864.

5. Infanterireg. 5. 141. Hans Nielsen Erteberg (Brylle), f. i Erteberggaarden paa Brylle Mark ^{29/8} 1840, S. af Gmd. Niels Christian Hansen og Maren Kirstine Andersdt., † paa Københavns Lazareth ^{22/6} af Brystsyge, begr. paa Garnisons Kgd. ^{27/6¹}).

16. Infanterireg. 2. 204. Menig Niels Christian Nielsen (Brylle), f. i Brylle ^{7/11} 1832, S. af Soguefoged, Gmd. Niels Pedersen og Maren Kirstine Rasmusdatter, faldt ved Dybbøl 18. April, begr. paa Sønderborg Kgd. 19. April²).

Rettelser.

Side 35 Linie 13 staar: S. 186, læs S. 10.

Side 38 Linie 30 staar: har, læs bar.

Side 39 Linie 15 staar: S. 216 f., læs S. 40 f.

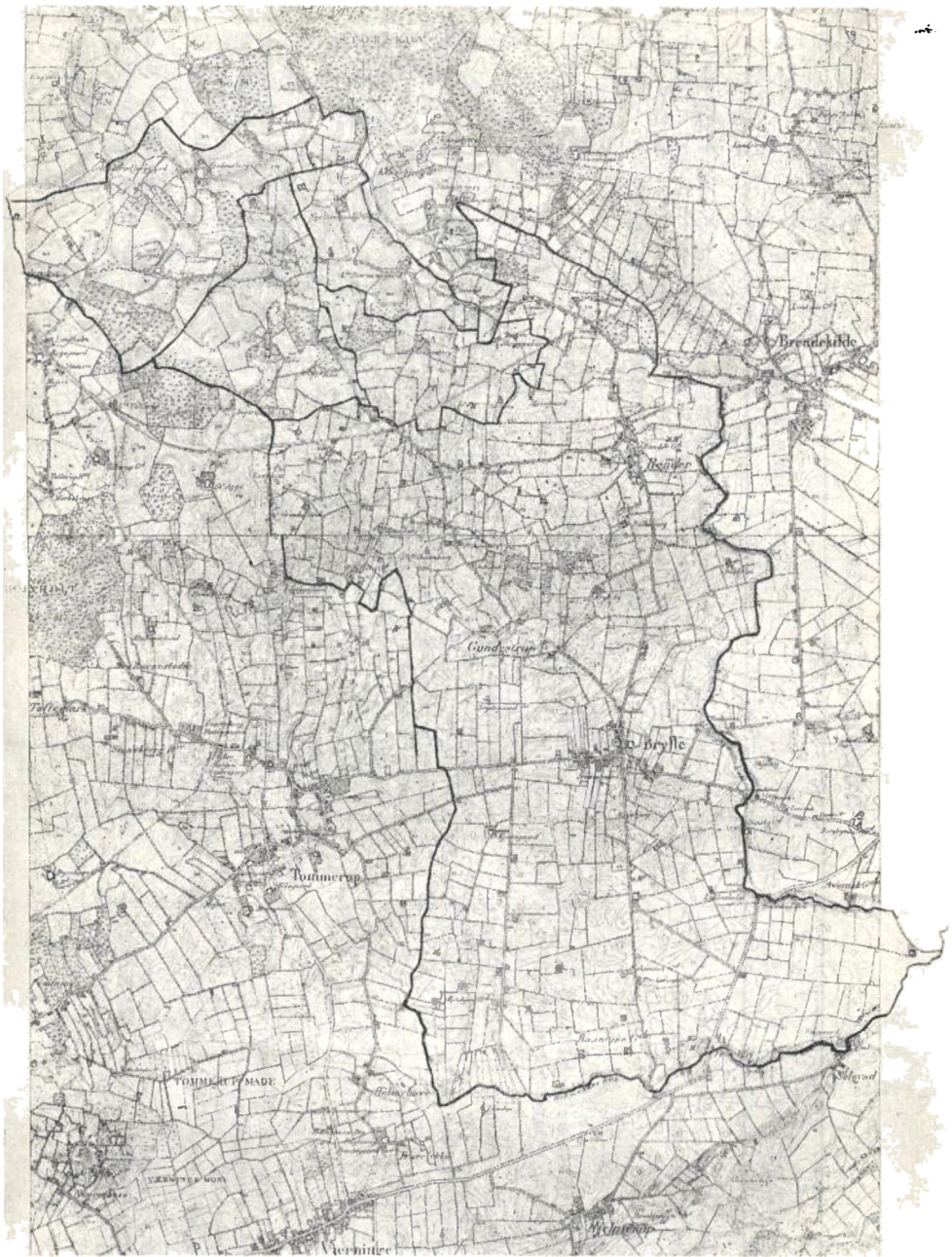
Side 77 Linie 5 staar: S. 249, læs S. 73.

¹) Cohen, Krigen 1864, S. 112.

²) Cohen, l. c., S. 141.

Sognets Legater.

Legatets Navn	Formue	Bemærkninger
	Kr.	
Anders Jensens Legat (for 6 Fattige i Brylle Sogn). Fund. af $\frac{1}{9}$ 1767.	133,33	Stiftet af Gaardfæster Anders Jensen i Broholm, f. i Spedsberg 1687, † 1760, begr. $\frac{4}{10}$. G. 1) m. Margrethe Olufsd., f. i Reveldrup, begr. $\frac{15}{6}$ 1752, 70 Aar gl. 2) $\frac{14}{5}$ 1753 m. Sara Maria Johansdt., som 2) $\frac{19}{6}$ 1761 ægtede Niels Rasmussen Nellemann, der oprettede Fundatsen. (Hofm. Fund. XI, 134. Schack V, 127. Hiort-Lorenzen og Salicath, Repert. III, 150).
Jens Rasmussens Legat (for 6 Fattige i Brylle Sogn). Gavebrev af $\frac{28}{11}$ 1796.	300,00	Stiftet af Jens Rasmussen, Ejer af Broholm, f. i Bellinge $\frac{12}{2}$ 1721, † $\frac{29}{3}$ 1808; g. m. Karen Christensdt., † i Broholm 1795, begr. $\frac{2}{5}$. (Schack V, 128).
Balsløvs Legat (for 3 Trængende af Tommerup Sogn og 2 af Brylle Sogn). Fund. af 3. Oktbr. 1742.	133,33	Fundatsen oprettet af Sognepræst, Mag. Jens Rasmussen Balslev, som be- retter, at en af hans sl. Formænd skal have besluttet at give 50 Sldr., som skulde indestaa i Tommerup Præstegaard, og hvoraf Renten aarlig skulde ud- deles til nogle af Tommerup og Brylle Sognes fattige. Balslev, som ingen ud- førlig Efterretning har kunnet erholde herom, har hidtil i sin Betjeningstid aarlig uddelt samme Rente; nu har han forbedret Legatet ved at tillægge 50 Sldr. og forfattet en Fundats ifølge kgl. Befal. af 11. Maj 1742. — Den omtalte Formand, formodentlig Hr. Claus Lauritsen, se S. 70. (Hofm. V, 231, VI, 302. Schack V, 127. Hiort-Lorenzen og Salicath III, 189.)
Mads Christian Nielsen og Hustru Kirstine Jørgensdatters Legat (for 5 vær- dige Trængende i Brylle Sogn). Fund. af $\frac{28}{12}$ 1897, konf. $\frac{15}{7}$ 1898.	623,25	Stiftet af Gaardejer Mads Christian Nielsen og Hustru Kirstine Jørgensdt. i Lille Thobo. Han født sst. $\frac{16}{11}$ 1823, S. af Gmd. Niels Madsen og Voldborg Marie Møller, † $\frac{30}{1}$ 1897. G. i Brylle $\frac{28}{10}$ 1854 m. Kirstine Jørgensdt., f. i Edsbjerg $\frac{6}{2}$ 1829, Dt. af Gmd. Jørgen Hansen og Anne Marie Larsdt., † $\frac{23}{6}$ 1891.
Husejer Hans Larsen og Hustru Ma- ren Kirstine Andersdatters Legat for vær- dige Trængende i Brylle Sogn. Fund. af $\frac{3}{1}$ 1916, kgl. konf. $\frac{24}{2}$ s. A.	500,00	Stiftet i Henhold til afdøde Maren Kirstine Larsen, f. Andersdatter, Murer- mester Hans Larsens Enkes under 23. Februar 1911 oprettede Testamente.

Kort over Brylle Sogn. — Den tykke Streg angiver Grænsen for Brylle Sogn. Enestegaardene i den nordlige Del af Sagnet er ligeledes betegnet ved en tyk Streg.